

ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

Буря Катерина Миколаївна

УДК 323.21:321.7

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ЛОКАЛЬНОЇ
ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

Спеціальність – 052 – політологія

На здобуття наукового ступеня

доктора філософії

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 052 Політологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ К. М. Буря

Науковий керівник: Висоцький О. Ю., доктор політичних наук, професор.

Дніпро – 2021

АНОТАЦІЯ

Буря К. М. Політико-правові засади легітимації локальної демократії в умовах політичних трансформацій. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – політологія. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2021.

Дисертацію присвячено встановленню специфіки політико-правової легітимації локальної демократії як чинника політичних трансформацій.

Запропоновано поняття політико-правової легітимації локальних демократій. Визначено структурну схему диференціації колізійних питань порядку денного локальних демократій. Встановлено індикатори подолання перешкод політико-правової легітимації у локальних демократіях. Уточнено критерії демаркації політичного середовища локальної демократії та інших рівнів функціонування демократичної політичної системи. Розвинуто правила вирішення політико-правової легітимації локальних демократії у контексті теорії ігор. Дістало подальшого розвитку вивчення специфіки локальних політичних режимів в сучасній Україні. Продовжено розробку умов інституційної достатності локальної демократії в Україні.

Ключові слова: політико-правова легітимація, політичні трансформації, політичний порядок денний, локальна демократія, місцеві політичні режими, громадсько-політичне представництво, локальна політика.

Метою дослідження є встановлення специфіки політико-правової легітимації локальної демократії як чинника політичних трансформацій.

Завдання

- розкрити особливості теоретико-методологічного обґрунтування демократизації в локальних громадах транзитивних суспільств;

- визначити зміст концепту політико-правової легітимації локальної демократії на місцевому рівні;
- з'ясувати особливості інституційної структури політико-правових відносин у рамках локальних політичних систем;
- встановити значення локальної системи представництва політичних інтересів для процесів демократизація на місцевому рівні;
- охарактеризувати моделі подолання перешкод політико-правової легітимації локальної демократії в країнах Центральної та Східної Європи у контексті результативності демократичних трансформацій;
- з'ясувати пріоритети формування локальної демократії в Україні в умовах процесів децентралізації.

Об'єкт дослідження: політична модернізація трансформаційних країн як процес імплементації нових демократичних практик та інституцій.

Предмет дослідження: специфічні риси політико-правової легітимації локальної демократії в умовах політичних трансформацій.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи є система загальнонаукових, філософських і спеціальних політологічних методів, а саме: системний, структурно-функціональний, ретроспективний, порівняльний, біхевіористський методи, неінституційний підхід тощо.

Системний та структурно-функціональний методи дали змогу розглянути локальну політику як комплекс елементів, що утворюють цілісний процес, а функціонування і розвиток локальної демократії як його субпроцес. Зазначені методи дозволили зберегти й розвинути принцип цілісності в дослідженні феномену локальної демократії, з'ясувати застосування її як складової політичного транзиту. Ретроспективний метод дозволив розглянути феномен локальної демократії в контексті її послідовно-часового розвитку, а також виявити їх становлення та функціонування від класичних концепцій до сучасних інтерпретацій. Порівняльний метод використовується у дисертації

при зіставленні форм прояву політико-правової легітимації та способів урегулювання суспільних суперечностей, зумовлених їх впливом на політичні відносини. Це дозволило оцінити умови, в яких склалися окремі моделі розв'язання завдань політико-правової легітимації в різних країнах та дійти висновку про можливість їх застосування в Україні. Біхевіористський метод дозволив визначити міру імпульс-реактивної мотивації на поведінку політичних акторів в умовах місцевих політичних режимів.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є комплексним теоретичним дослідженням політико-правової легітимації локальної демократії в контексті демократичних трансформацій. У межах даного дослідження одержані наукові результати, що характеризуються новизною та розкривають базову концепцію дисертації.

Вперше

- запропоновано поняття політико-правової легітимації локальних демократій, яке полягає в усуненні суперечностей у межах політико-нормативного обґрунтування демократизації локальних самоврядних спільнот, що спричиняє невідповідність між основними настановами демократичних політичних трансформацій на локальному рівні та реальним станом політико-правового регулювання процесів представництва реалізації інтересів функціонування а самоврядних інститутів;

- визначено структурну схему диференціації колізійних питань порядку денного локальних демократій, яка складається з питань стратегічного розвитку, питань національного порядку денного, питань локальної ініціативи, локального інституційного будівництва, питань підвищення динаміки прийняття рішень;

- встановлено індикатори подолання перешкод політико-правової легітимації у локальних демократіях, до яких належать підвищення рівня консенсусу у місцевих органах влади, підвищення динаміки рішень, поява

коаліцій зростання, розробка та втілення консолідованих стратегій громад у контексті євроінтеграції, розгортання програм розвитку локальних політичних систем;

Уточнено

- критерії демаркації політичного середовища локальної демократії та інших рівнів функціонування демократичної політичної системи: до загальнозживаних додано критерії самодостатності локального політичного порядку денного, розподіл між інституційними компетенціями політичного менеджменту, домінування громадських політичних ініціатив над державними, рівня інституційної спроможності самоврядних інституцій;

- правила вирішення політико-правової легітимації локальних демократії у контексті теорії ігор, які полягають у досягненні стану «гри з нульовою сумою» в умовах, коли розв'язання колізії політико-правової легітимації загрожує дисфункцією системі локальної демократії;

Дістали подальшого розвитку

- розробка умов інституційної достатності локальної демократії в Україні, до яких належать: дієздатність самоврядних інститутів місцевих рад, установчих комісій, виконавчих комітетів тощо; наявність локальної політичної конкуренції, незалежного громадського середовища, відпрацьованої та захищеної електоральної процедури на місцевому рівні;

- вивчення специфіки локальних політичних режимів в сучасній Україні, яка полягає у взаємодії локальної влади і локальної громадськості щодо прийняття рішень влади, зміни якісного складу локального політичного лідерства, розвиток локальної міждисциплінарної політико-експертної спільноти.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у розкритті важливих аспектів легітимації політичної участі на локальному рівні. До них

належить удосконалення уявлень щодо темпів та специфіки демократичних перетворень, тлумачення рівня консолідованої демократії у межах демократичного транзиту. Привертає увагу встановлення особливостей політико-правової легітимації, яке дозволяє здійснювати міждисциплінарний синтез політичних наук та правознавства, формувати дослідні завдання для подальшого з'ясування методів підвищення ефективності представництва та управління самоврядними громадами в Україні. Практичне значення полягає у визначенні термінів специфіки трансформації локальної демократії. У цих рамках відбулося узагальнення досвіду країн Центральної та Східної Європи для сучасної України, що дозволяє у повній мірі використовувати потенціал децентралізації. Непересічне значення має забезпечення вихідною інформацією пошуку оптимальної моделі подолання перешкод політико-правової легітимації для задоволення вимог політичних суб'єктів місцевого рівня та інтересів громади в цілому. Використання інформації дисертаційного дослідження можливе для викладання курсів з локальної політики, громадсько-політичного представництва, політичних аспектів самоврядування. Також можливим є формування практичних пропозицій щодо активізації оптимізації виборчих систем на локальному рівні.

Ключові слова: політико-правова легітимація, політичні трансформації, політичний порядок денний, локальна демократія, місцеві політичні режими, громадсько-політичне представництво, локальна політика.

Наукові праці, у яких викладені основні положення дисертації:

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Буря К. М. Локальна демократія в сучасній Україні: передумови побудови національної моделі. Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 131. С. 367-371. - Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_98.

2. Буря К. М. Локальна демократія: специфіка трансформації у період посткомунізму <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/politology/article/view/7620/7608>

3. Буря К. М. Політико-правовий підхід у дослідженні колізій в сучасних локальних демократіях Грані. 2017. Т. 20, № 2. С. 26-31. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2017_20_2_6.

4. Буря К. М. Локальна демократія: зарубіжна концептуальність та вітчизняна політична прагматика http://politicus.od.ua/2_2018/5.pdf

Публікація у наукових фахових виданнях за кордоном:

5. Буря К. М. Колізійність у локальних демократіях: досвід трансформації країн Центральної та Східної Європи //Європейський політико-правовий дискурс, 2018, Том 5, Вип. 3 <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-3/21.pdf> (Чехія)

Додаткові праці

1. Буря К. М. Демократичні інститути локальних демократій: етап конституювання// Концепція розвитку правової держави в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 13–14 жовтня 2017 р. – Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. – С.7-9.

2. Буря К. М. Легітимація місцевих громад // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» (м. Харків, 1 – 2 червня 2018 р.) – Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018. – С.12 – 14.

3. Буря К. М. Локальна демократія в сучасній Україні// Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Громадсько-політична

діяльність та соціально-гуманітарні науки в умовах демократичних трансформацій» (Дніпро, 27 березня 2019 р.), Д., «Інновація», 2019. С.27 – 28.

SUMMARY

Burya KM Political and legal principles of legitimation of local democracy in the conditions of political transformations. - On the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 052 - political science. Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2021.

The dissertation is devoted to the establishment of the specifics of political and legal legitimation of local democracy as a factor of political transformations.

The concept of political and legal legitimacy of local democracies is proposed. The structural scheme of differentiation of conflicting issues on the agenda of local democracies is determined. Indicators for overcoming obstacles to political and legal legitimacy in local democracies have been established. The criteria for demarcation of the political environment of local democracy and other levels of functioning of the democratic political system are specified. Rules for resolving political and legal conflicts of local democracies in the context of game theory have been developed. The study of the specifics of local political regimes in modern Ukraine was further developed. The development of conditions for the institutional sufficiency of local democracy in Ukraine has continued.

Key words: political and legal legitimacy, political transformations, political agenda, local democracy, local political regimes, public and political representation, local politics.

The purpose of the study is to establish the specifics of political and legal legitimacy of local democracy as a factor of political transformation.

Tasks

- to reveal the features of the theoretical and methodological substantiation of democratization in local communities of transitive societies;
- to determine the content of the concept of political and legal conflicts of local democracy at the local level;
- to find out the features of the institutional structure of political and legal relations within local political systems;
- to establish the importance of the local system of representation of political interests for the processes of democratization at the local level;
- to characterize the models of overcoming political and legal conflicts of local democracy in Central and Eastern Europe in the context of the effectiveness of democratic transformations;
- to find out the priorities of formation of local democracy in Ukraine in the conditions of decentralization processes.

The object of research is the political modernization of transformational countries as a process of creating new democratic practices and institutions.

The subject of research is the specific features of political and legal conflicts of local democracy in Central and Eastern Europe in the context of political transformations.

Research methods. The theoretical and methodological basis of the work is a system of general scientific, philosophical and special political science methods, namely: systemic, structural-functional, historical, comparative, behavioral, dialectical, and others. methods. Systemic and structural-functional methods made it possible to consider local politics as a set of elements that form a holistic process, and the functioning and development of local democracy as its subprocess. These methods allowed to preserve and develop the principle of integrity in the study of the phenomenon of local democracy, to clarify its application as a component of political transit. The historical method allowed us to consider the phenomenon of local democracy in the context of its successive development, as well as to identify their

formation and functioning from classical concepts to modern interpretations. The comparative method is used in the dissertation when comparing the forms of manifestation of political and legal conflicts and ways to resolve social contradictions caused by their impact on political relations. This allowed us to assess the conditions in which certain models of resolving political and legal conflicts in different countries and to conclude that they can be borrowed in Ukraine. The behaviorist method allowed to determine the degree of impulse-reactive motivation for the behavior of political actors in local political regimes. Thanks to the application of the dialectical method, it is possible to see and present the subject of research in all its social and other interrelationships and dependencies.

Scientific novelty of the obtained results. The dissertation is a complex theoretical study of political and legal conflicts of local democracy in the context of democratic transformations. Within the framework of this research, scientific results are obtained, which are characterized by novelty and reveal the basic concept of the dissertation.

For the first time

- proposed the concept of political and legal legitimacy of local democracies, which is the latest contradictions within the political and normative justification of local self-governing communities, which causes a mismatch between the basic guidelines of democratic political transformations at the local level and the real state of political and legal regulation of self-government;

- the structural scheme of differentiation of conflicting issues of the agenda of local democracies is determined, which consists of issues of strategic development of the issue of the national agenda, issues of local initiative, institution building, issues of increasing the dynamics of decision-making;

- indicators of overcoming obstacles to political and legal legitimacy in local democracies have been established, which include increasing the level of consensus in local authorities, increasing the dynamics of decisions, the emergence of a growth

coalition, development and implementation of consolidated community strategies in the context of European integration;

Specified

- criteria for demarcation of the political environment of local democracy and other levels of functioning of the democratic political system: criteria of self-sufficiency of the local political agenda, distribution between institutional competence of political management, dominance of public political initiatives over state ones, level of institutional capacity of self-governing institutions;

- rules for resolving political and legal conflicts of local democracy in the context of game theory, which are to achieve a state of play with zero sum in conditions where the resolution of the conflict threatens to dysfunction of the local democracy system;

Got further development

- development of conditions for the institutional sufficiency of local democracy in Ukraine, which include the capacity of self-governing institutions of local councils, constituent commissions, executive committees, etc., the presence of local political competition, independent public environment, well-established electoral procedure;

- study of the specifics of local political regimes in modern Ukraine, which is a line in the interaction of local government and local public decision-making, change the quality of local leadership, the development of local interdisciplinary political-expert community.

The theoretical and practical significance of the study is to reveal important aspects of political participation at the local level. These include improving perceptions of the pace and specifics of democratic transformation, interpretation of the level of consolidated democracy within democratic transit. It draws attention to the establishment of features of political and legal conflicts, which allows for an interdisciplinary synthesis of political science and jurisprudence, to form research tasks to further clarify methods for improving the efficiency of representation and

management of self-governing communities in Ukraine. The practical significance lies in defining the terms of the specifics of the transformation of local democracy. Within this framework, the experience of Central and Eastern European countries for modern Ukraine was generalized, which allows to fully use the potential of decentralization. It is of paramount importance to provide information on finding the optimal model for overcoming political and legal conflicts to meet the requirements of local political actors and the interests of the community as a whole. The use of dissertation research information is possible for teaching courses in local politics, socio-political representation, political aspects of self-government. It is also possible to form practical proposals for intensifying the optimization of electoral systems at the local level.

Key words: political and legal legitimacy, political transformations, political agenda, local democracy, local political regimes, public and political representation, local politics.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	20
1.1. Концепт локальної демократії в міждисциплінарному науковому дискурсі.....	20
1.2. Локальна демократія у фокусі сучасних політологічних досліджень.....	25
1.3. Методологія дослідження політико-правових засад легітимації локальної демократії.....	37
Висновки до розділу 1.....	50
РОЗДІЛ 2. ДЕМОКРАТИЧНИЙ ТРАНЗИТ ТА ЛОКАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ: СПЕЦИФІКА УСТАНОВЧИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	52
2.1 Політико-правові колізії локальної демократії в період адміністративно-територіальних реформ.....	52
2.2. Розв'язання проблем політико-правової легітимації на ґрунті етнічного та соціального представництва у місцевих громадах.....	74
2.3 Особливості пошуку політичного консенсусу між основними стейкхолдерами локальних самоврядних спільнот.....	100
Висновки до розділу 2.....	115
РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЛОКАЛЬНИХ ДЕМОКРАТІЙ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	118
3.1. Локальні демократії сучасної посткомуністичної Європи: нормативна єдність та політичне різноманіття.....	118
3.2 Політичні передумови подолання національних розбіжностей між національним та європейським політико-правовим регулюванням локальної демократії.....	139
3.3 Досвід розвитку зарубіжних локальних демократій для сучасної України.....	155
Висновки до розділу 3.....	156
ВИСНОВКИ.....	158
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	166

ВСТУП

Актуальність теми. Концепт локальної демократії посідає проміжне становище між проблемами макрорівня політичної системи та проблемами політичної участі громадян. Можливість представництва політичних інтересів та соціальної структури на рівні самоврядних спільнот визначає рівень розвитку демократії як форми політичної організації суспільства. Підстави для віднесення конкретної країни до числа консолідованих або сталих демократій залежить від глибини проникнення демократичних принципів на всі рівні суспільної самоорганізації. У транзитивних демократіях локальний рівень виступає площиною, в якій концентрується ресурси самоврядного розвитку, реалізації прав і свобод громадян, політична інституалізації місцевих громад. Специфіка розвитку локальної демократії цікавить науковців у першу чергу з погляду можливостей інтерналізації демократичних цінностей не лише на декларативному, але й на суто прагматичному рівні. Близькість інституцій локальної демократії до громадян допомагає розкрити специфічні аспекти безпосереднього народовладдя та політичного волевиявлення на основі конкретних потреб спільноти комунального рівня. Перетворення локальної демократії на усталену систему також дозволяє визначити політичні ресурси сталого розвитку у тих країнах, які порівняно нещодавно стали на шлях демократичних перетворень.

Поряд із підвищенням якості функціонування демократії, локальна політика інституційно закріплює практики безпосередньої взаємодії влади та громадськості, забезпечує прозорість і відкритість локального політичного врядування. Досвід трансформаційних суспільств Центральної та Східної Європи доводить, що укріплення

політичної демократії є неможливим без консолідації демократичних інституцій на локальному рівні. У контексті реформ щодо децентралізації в сучасній Україні концепт локальної демократії надає можливість з'ясувати умови підвищення політичної відповідальності локальних політичних еліт, інституційної спроможності місцевих політичних сил, громадських рухів та груп інтересів. Перспективи консолідації політичної нації в Україні також пов'язані із смисловим контекстом локальної демократії. Вона покликана забезпечити адекватні уявлення щодо процесів формування нової локальної політичної ідентичності після подій Революції Гідності.

Метою дослідження є встановлення специфіки політико-правової легітимації локальної демократії як чинника політичних трансформацій.

Завдання

- розкрити особливості теоретико-методологічного обґрунтування демократизації в локальних громадах транзитивних суспільств;
- визначити зміст концепту «політико-правова легітимація локальної демократії» на місцевому рівні;
- з'ясувати особливості інституційної структури політико-правових відносин у рамках локальних політичних систем;
- встановити значення локальної системи представництва політичних інтересів для процесів демократизація на місцевому рівні;
- охарактеризувати моделі подолання перешкод політико-правової легітимації локальної демократії країн Центральної та Східної Європи в контексті результативності демократичних трансформацій;
- з'ясувати пріоритети формування локальної демократії в Україні в умовах процесів децентралізації.

Об'єктом дослідження є політична модернізація трансформаційних країн як процес творення нових демократичних практик та інституцій.

Предметом дослідження є специфічні риси політико-правової легітимації локальної демократії в умовах політичних трансформацій.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи є система загальнонаукових, філософських і спеціальних політологічних методів, а саме: системний, структурно-функціональний, історичний, порівняльний, методи, неоінституційний підхід тощо.

Системний та структурно-функціональний методи дали змогу розглянути локальну політику як комплекс елементів, що утворюють цілісний процес, а функціонування і розвиток локальної демократії як його субпроцес. Зазначені методи дозволили зберегти й розвинути принцип цілісності в дослідженні феномену локальної демократії, з'ясувати застосування її як складової політичного транзиту. Ретроспективний метод дозволив розглянути феномен локальної демократії в контексті її послідовно-темпорального розвитку, а також виявити їх становлення та функціонування від класичних концепцій до сучасних інтерпретацій. Порівняльний метод використовується в дисертації при зіставленні форм прояву політико-правової легітимації та способів урегулювання суспільних суперечностей, зумовлених їх впливом на політичні відносини. Це дозволило оцінити умови, в яких склалися окремі моделі розв'язання завдань політико-правової легітимації в різних трансформаційних країнах та дійти висновку про можливість їх застосування в Україні. Біхевіористський метод дозволив визначити міру імпульс-реактивної мотивації на поведінку політичних акторів в умовах місцевих політичних режимів транзитивних держав.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є комплексним теоретичним дослідженням політико-правової легітимації локальної демократії в контексті демократичних трансформацій. У межах даного дослідження одержані наукові результати, що характеризуються новизною та розкривають базову концепцію дисертації.

Вперше

- запропоновано поняття політико-правової легітимації локальних демократій, яке полягає в усуненні суперечностей у межах політико-нормативного обґрунтування демократизації локальних самоврядних спільнот, що спричиняє невідповідність між основними настановами демократичних політичних трансформацій на локальному рівні та реальним станом політико-правового регулювання процесів представництва реалізації інтересів функціонування а самоврядних інститутів;

- визначено структурну схему диференціації колізійних питань порядку денного локальних демократій, яка складається з питань стратегічного розвитку, питань національного порядку денного, питань локальної ініціативи, локального інституційного будівництва, питань підвищення динаміки прийняття рішень;

- встановлено індикатори подолання перешкод політико-правової легітимації у локальних демократіях, до яких належать підвищення рівня консенсусу у місцевих органах влади, підвищення динаміки рішень, поява коаліцій зростання, розробка та втілення консолідованих стратегій громад у контексті євроінтеграції, розгортання програм розвитку локальних політичних систем;

уточнено

- критерії демаркації політичного середовища локальної демократії та інших рівнів функціонування демократичної політичної системи: до загальнозживаних додано критерії самодостатності локального політичного порядку денного, розподіл між інституційними компетенціями політичного менеджменту, домінування громадських політичних ініціатив над державними, рівня інституційної спроможності самоврядних інституцій;

- правила вирішення політико-правової легітимації локальних демократії у контексті теорії ігор, які полягають у досягненні стану «гри з нульовою сумою» в умовах, коли розв'язання колізії політико-правової легітимації загрожує дисфункцією системі локальної демократії;

Дістали подальшого розвитку

- розробка умов інституційної достатності локальної демократії в Україні, до яких належать: дієздатність самоврядних інститутів місцевих рад, установчих комісій, виконавчих комітетів тощо; наявність локальної політичної конкуренції, незалежного громадського середовища, відпрацьованої та захищеної електоральної процедури на місцевому рівні;

- вивчення специфіки локальних політичних режимів в сучасній Україні, яка полягає у взаємодії локальної влади і локальної громадськості щодо прийняття рішень влади, зміни якісного складу локального політичного лідерства, розвиток локальної міждисциплінарної політико-експертної спільноти.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у розкритті важливих аспектів легітимації політичної участі на локальному рівні. До них належить удосконалення уявлень щодо темпів та специфіки

демократичних перетворень, тлумачення рівня консолідованої демократії у межах демократичного транзиту. Привертає увагу встановлення особливостей політико-правової легітимації, яке дозволяє здійснювати міждисциплінарний синтез політичних наук та правознавства, формувати дослідні завдання для подальшого з'ясування методів підвищення ефективності представництва та управління самоврядними громадами в Україні. Практичне значення полягає у визначенні термінів специфіки трансформації локальної демократії. У цих рамках відбулося узагальнення досвіду країн Центральної та Східної Європи для сучасної України, що дозволяє у повній мірі використовувати потенціал децентралізації. Непересічне значення має забезпечення вихідною інформацією пошуку оптимальної моделі подолання перешкод політико-правової легітимації для задоволення вимог політичних суб'єктів місцевого рівня та інтересів громади в цілому. Використання інформації дисертаційного дослідження можливе для викладання курсів з локальної політики, громадсько-політичного представництва, політичних аспектів самоврядування. Також можливим є формування практичних пропозицій щодо активізації оптимізації виборчих систем на локальному рівні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Концепт локальної демократії в міждисциплінарному науковому дискурсі

Локальна політика виступає унікальною тематичною платформою для висвітлення багатьох питань, які є важливими для суспільних і державознавчих наукових дисциплін в Україні та за її межами. В умовах процесів децентралізації й субсидіарності локальна ланка є важливою як для розбудови демократії, так і для удосконалення управлінських процесів. У сучасній психології, соціології й правознавстві, державному управлінні міститься концептуальна структура для встановлення значення локального рівня комплексного реформування суспільства у період посткомуністичних трансформацій. Специфічна політологічна концептуальність поєднання галузей бачення локальної специфіки надає їм єдиного значення у політичних інтеракціях. Результати міждисциплінарного дискурсу є важливими не лише з точки зору демаркації предметів дослідження, але й визначення специфіки локального політичного порядку й локального народовладдя та застосування влади на локальному рівні.

Міждисциплінарне значення локальної демократії полягає у поширенні її норм на базові засади суспільного життя у глобальному вимірі. Прагнення України вступити до євроатлантичних структур має бути обґрунтованим, серед іншого, й на основі дотримання параметрів розвитку локальної політичної участі. В цілому нормативне значення концепту локальної демократії підтримується більшістю країн сучасного світу. Бурін О. М. зазначає, що «локальна демократія є

підґрунтям для ефективного функціонування демократії на національному рівні. Про це, зокрема, йдеться у преамбулі до «Європейської хартії місцевого самоврядування», де зазначено, що саме місцеве самоврядування закладає підвалини демократичного режиму, найбільш повною мірою дозволяє реалізовувати право громадян на участь в управлінні державними справами» [30].

Розробка специфіки локальної демократії – одне з першорядних завдань вітчизняної політичної науки. Разом з тим, у міждисциплінарному контексті демократія громад є одним з провідних чинників реалізації дослідних завдань у багатьох сучасних науках. Бурін О. М. вважає визначальною рисою української традиції цих досліджень є переважання політико-правового підходу та історичних розвідок. Помітний брак робіт, у яких розглядається саме застосування концепції локальної демократії в політичній практиці [30].

Усвідомлення значення локальної демократії для комплексних перетворень у рамках демократичного транзиту. На сучасному етапі привертає увагу до пріоритетів та значення локальної політичної діяльності та функціонування локальних політичних інститутів для реалізації масштабних проектів політичного розвитку на національному рівні. О. Бурін називає розвиток концепції локальної демократії на територіях національних держав та наявність певних теоретичних моделей, які легалізували принципи субсидіарності, децентралізації та регіоналізації, стимулювали розробку в рамках міжурядових організацій, зокрема, таких як Рада Європи, цілої низки міжнародно-правових актів, які формалізували принципи локальної демократії у вигляді міжнародних стандартів [30].

Дослідження локальної демократії має відображення у декількох дисциплінарних вимірах, у тому числі у правознавчій перспективі. Правосуб'єктність на місцевому рівні є предметом розгляду українських дослідників. У зв'язку з цим, локальна демократія є не лише режимом взаємодії ціни інституційних акторів та громадян, але й режимом реалізації прав і свобод на рівні конкретної громади. Ольга Гейда стверджує, що Поняття «правовий статус територіальної громади» є складовим і умовно може бути поділено на наступні частини: «правовий статус» та «територіальна громада». Таким чином, визначення поняття «правовий статус територіальної громади» вимагає визначення понять «територіальна громада» та «правовий статус» [43].

Диверсифікація територіальних громад в сучасній Україні, яка визначається на основі політико-правового аналізу, а також досліджень з державного управління, створює підґрунтя для локальних демократій як певної множини демократична організованих місцевих спільнот. Вони, як стверджують вітчизняні вчені, можуть мати різний ступінь формалізації. Проте основним чинником об'єднання є добровільний вступ та спільність інтересів. На думку О. Гейди, спираючись на функції, задля реалізації яких об'єднувались люди в ті чи інші часи на території сучасної України, всю сукупність територіальних громад, , необхідно поділити на : 1) соціальні територіальні громади (об'єднання людей із метою об'єднання зусиль задля вирішення різних соціальних проблем та здійснення соціального контролю); 2) економічні територіальні громади (об'єднання людей із метою спільного господарювання, запровадження податків, накопичення фінансових запасів, надання чи отримання фінансової допомоги);)

культурні, духовні територіальні громади (об'єднання людей із метою виховання, збереження та розвитку традицій); 4) політичні територіальні громади (об'єднання людей із метою участі у вирішенні питань місцевого значення, формування управлінських навичок, ухвалення рішень щодо стратегічних питань розвитку); 5) судові територіальні громади та оборонні територіальні громади тощо [43].

Ключовою ознакою локальної демократії з точки зору державного управління є самоврядність та автономія, які встановлюються у нормативних актах. З політологічної точки зору, потрібно зауважити, що реальна демократія на сучасному етапі виступає критерієм спроможності тієї чи іншої громади приймати рішення та вирішувати власні проблеми. Тому дослідним питанням, яке входить до завдання дослідження, є вимірювання ступеня демократизму у кожній конкретній типовій групі громад. Ольга Гейда зазначає що, першою особливістю правового статусу територіальної громади, незалежно від її виду, є розподіл повноважень територіальних громад на власні (ті, які територіальні громади реалізують самостійно) та делеговані (ті, які територіальні громади здійснюють через органи місцевого самоврядування) [43].

Одним з важливих дискусійних питань є визначення конкретних засобів демократизації та стимулювання місцевої ініціативи відповідно до потреб і пріоритетів локальних спільнот. Однак, вимога щодо бюрократичної ефективності та раціонального управління не завжди збігається із потребами громадсько-політичного представництва. У цьому плані Актуальною є концептуальна дилема першості потреб ефективного менеджменту та узгодження політичних інтересів всередині громади. В.Мельниченко зауважує, що постає питання щодо

чинників, які б, безумовно, на імперативних засадах забезпечували демократичність публічного врядування [120].

Нормативний режим взаємодії влади і громади в умовах демократичного транзиту лише проходить свою апробацію. У зв'язку з цим, структура політичних вимог у рамках локальної демократії мала б переважати вимоги якнайкращого відпрацювання механізмів прийняття рішень. Однак, нерідким є явище, коли порядок денний органів місцевої влади завантажений дріб'язковими питаннями та відстоюванням корпоративних інтересів. У зв'язку з цим актуалізується питання відповідальності місцевої влади. В.Мельниченко називає реальність відповідальності передбачає наявність інституційного механізму, який забезпечує цю відповідальність безвідносно бажання політичного пануючого угруповання зберегти своє владне становище.

Внутрішні вади розвитку демократії на локальному рівні цілком відповідні загальним недолікам демократичних політичних систем. Серед іншого, це стосується якості локальних еліт, які набувають статусу правлячих у локальних громадах. Ризик погіршити кадровий склад управління є зворотним боком вільного волевиявлення народу. В. Мельниченко наголошує на винятковому значенні безпосередньої демократії в забезпеченні демократичного врядування, та застерігає від її абсолютизації. Демократичність виборів дає народові можливість обрати тих, кого він вважав найбільш гідним визначати зміст практичної діяльності з реалізації публічної влади, однак це не означає обрання саме тих, хто власними практичними діями може об'єктивувати суспільні очікування [120].

Дослідження локальної демократії передбачають не лише з'ясування теоретичних положень, але й оцінку параметрів розвитку

конкретних елементів демократичні політичні системи на локальному рівні. Цей аналіз є комплексним поглядом на оцінку діяльності конкретних суб'єктів політичної взаємодії. Аналітики партисипаторної демократії зауважують, що практично на всі відповіді мешканців (у ході дослідження депутатам питання стосовно рівнів їх довіри до владних інституцій не ставилися) вплинув рівень їхньої довіри до місцевої, районної та обласної влади та її окремих представників. Зокрема, зростання рівня довіри до зазначених інституцій супроводжується збільшенням оцінки опитаних діяльності місцевої влади та її представників [140].

Рекомендації, виявлені під час аналізу процесів в Україні підкреслюють, що рівень розвитку локальної демократії перебуває на зародковому рівні. Зокрема, це стосується усвідомлення громадянами цінностей демократичного середовища в їх власних населених пунктах. Експерти з партисипаторної демократії вважають, що подальшу роботу з розвитку місцевої демократії варто проводити в напрямі популяризації добрих практик взаємодії громадськості з органами влади, підвищення впевненості громадян у тому, що вони можуть впливати на процес прийняття політичних рішень, творити зміни на локальному рівні [140].

Публічно-адміністративний контекст життєдіяльності локальних демократій привертає увагу вчених через необхідність впровадження сервісних засобів управління на місцевому рівні. Однак значення локальної демократії тлумачиться досить вузько, передусім як нормативна умова діяльності виконавчих органів. О.В. Батанов стверджує, що реальна, дієздатна муніципальна влада передбачає не лише конституційно-правове визнання прав територіальних громад,

декларування самостійності місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення, не тільки закріплення правових, соціальних та інших гарантій цієї самостійності, встановлення функцій та компетенції місцевого самоврядування, а й розвиток економічного і фінансового потенціалу Української держави в цілому [10].

Утвердження локальної демократії в Україні на основі досвіду Центрально-Східноєвропейських країн визначається не лише рівнем розуміння цієї проблеми у академічній та експертній спільноті, а й можливостями розв'язання конкретних питань на основі демократичної політичної діяльності та політичної самореалізації громадян. Зазначене вимагає застосування всього комплексу методичних засобів не лише для опису структури локальної демократії, але й виявленням чинників, які уповільнюють або пришвидшують її розвиток. О.Батанов вважає, що лише просування у вирішенні цих проблем дозволить говорити про утвердження демократичної системи організації влади на місцях, без якої стає неможливою існування громадянського суспільства та правової держави в Україні [10].

Таким чином, розвиток локальної демократії виступає не лише ресурсом політичних перетворень на інституційному рівні, але й забезпечує трансформацію низки суміжних сфер без яких перехід до демократії не може бути успішним.

Концепт локальної демократії у сучасних дослідженнях трансформується із проміжної ланки між індивідуальною і політичною участю та діяльністю щодо політичного врядування на макрорівні. У сучасному правознавстві локальна демократія є джерелом правових прецедентів регулювання життя політичних спільнот. У соціологічному

баченні локальна демократія є способом оптимізації місцевої соціальної структури та її пристосування до нової владної реальності, яка передбачає інтенсивну політичну участь громадян. Науки державного управління вважають локальну демократію самодостатньою управлінською системою, яке діє на основі політичних пропозицій громадян. Політологічна концептуалізація локальної демократії тяжіє до пошуку зв'язку демократичної політичного режиму та громадянської діяльності та розвитку громадянського суспільства. Водночас це бачення потребує уточнення у наступному підрозділі.

1.2 Локальна демократія у фокусі сучасних політологічних досліджень

Сучасні політичні науки спрямовують зусилля на розкриття інституційних, ресурсних та технологічних умов укріплення демократії. Локальний рівень при цьому здається однією з важливих смислових площин, здатних надати нову інформацію, збагатити дослідження новими даними. Легітимація у демократичних спільнотах є середовищем пошуку консенсусу та закріплення демократичних практик саме як результату позитивного розв'язання конфліктних ситуацій.

Сучасні політологи наполегливо шукають інструменти удосконалення демократії не лише на рівні політичних інститутів, але й на рівні життєдіяльності локальних спільнот. Місцева демократія та безпосереднє народовладдя стали предметом осмислення з боку політико-філософської теорії у контексті як найповнішої реалізації прав людини та розбудови громадянського суспільства. Поряд з цим, реалії трансформаційних суспільств висувають цілу низку питань, які

потребують відповіді. Ними є: рівність доступу політичних сил до місцевих ресурсів, забезпечення прозорості та конкурентності політичних взаємодій на місцевому рівні, стандарти процесів демократизації на рівні конкретних населених пунктів та органів представництва, підвищення рівня політичної участі на локальному рівні. Окремі аспекти цих питань розглядалися в рамках концепції деліберативної демократії. Також місцева демократія стала предметом розгляду досліджень у рамках концептуалізації федеративної форми державного устрою у країнах розвиненої демократії (зокрема, Німеччині, Канаді, США). Поряд з цим, в умовах посткомуністичних трансформацій надзвичайної ваги набуває такий напрям досліджень, як невідповідність законодавчого забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування та політичної діяльності, яка передбачає істотне збільшення кількості політичних суб'єктів. У площині організації виборчого процесу, функціонування органів місцевого самоврядування, активності місцевих неурядових організацій виникає велика кількість нормативних суперечностей, які потребують політичного вирішення.

В умовах демократизації й політичної модернізації посткомуністичних суспільств, правові суперечності потребують аналізу з точки зору політичних наук з метою вироблення конкретних рекомендацій для їх подальшого реформування. Особливо актуальною ця проблематика є для сучасної України, в якій розгорнулися потужні процеси децентралізації. Однак, питання управління власністю, розподілу повноважень, контролю за діяльністю управлінськими структурами все ще містять багато ознак колізійності. У зв'язку з цим, досить плідним в цьому дослідженні є використання політико-

правового підходу, який має поєднати аналіз нормативних актів та вивчення інституційних чинників зміни нормативних і поведінкових засад політичного середовища. Отже, на сучасному етапі політико-правовий підхід є основою перспективного методологічного синтезу для вирішення міждисциплінарних дослідних завдань сучасної політичної науки.

Проблему політико-правового підходу у політичних дослідженнях вивчала низка вітчизняних вчених. Наприклад, М. Чорний встановив особливості впливу ідей лібералізму на формування української політико-правової думки [207], Р. Черноног аналізує соціокультурні аспекти розвитку держави і громадянського суспільства [205], Н. Філик вивчає державно-правові засади громадянського суспільства [200], М. Григор'єв встановлює взаємозв'язок соціальної екології, економіки і права на основі соціально-філософського аналізу [55], С. Головатий долучився до вивчення проблеми верховенства права у вимірах ідеї, доктрин та принципів [46]. Однак, проблема застосування політико-правового аналізу у політологічних розробках потребує подальшого визначення в межах конкретної предметної області.

Актуальним також на цьому етапі є визначення евристичного потенціалу політико-правового підходу в дослідженні конфліктних та колізійних явищ у середовищі локальних демократій трансформаційних країн.

Проблему специфіки розвитку локальної демократії на посткомуністичних теренах плідно досліджували зарубіжні науковці. Зокрема, слід виокремити узагальнюючу працю Г. Бальдерсхайма, М. Іллнера, Х. Воллмана «Локальна демократія у посткомуністичній Європі»[221], роботу П. Познера, присвячену трансформацію локальної

демократії у країнах Латинської Америки [238], К.Према, у якій розглянуті напівпрямі демократичні процедури у Франції та Німеччині [239], Р. Салмінітті, де було надано кейс щодо розвитку локальної демократії у Фінляндії [16]. Поряд з цим, особливості трансформації локальної демократії у посткомуністичних країнах потребують подальшого вивчення у контексті завершення інституційних реформ й становлення дієвих (політично спроможних) локальних спільнот.

Розвиток локальних демократій як наукову проблему вивчала низка вітчизняних вчених. О. Н. Баркалова, Ю. Біленко, М. Буроменський, Г. Гапоненко, Є. Б. Кіш, Д. Ткач, А. Чиркін, А. Яскевич розкрили істотні аспекти політичного функціонування локальних спільнот. Зокрема, ними було встановлено результати членства Угорщини в Європейському Союзі, чинники економічного зростання країн центральної та Східної Європи, підходи до дослідження проблем конституційного розвитку постсоціалістичних країн Східної Європи, наслідки членства Угорщини в ЄС та її соціальні реформи, ефективність урядування у політичних системах країн Східної Європи, структура туристичної політики Угорщини, політичні цінності громадянського суспільства, шляхи підтримки закордонних співвітчизників в країнах Карпатського Єврорегіону, специфіку взаємин влади та опозиції в Угорщині, значення положень Європейської Хартії місцевого самоврядування, перебіг інституційної розбудови та європеїзація державного управління країн. Попри ці досягнення, існує потреба у вивченні політичної колізії як чинника розвитку локальної демократії країн, що трансформуються.

Евристичний потенціал політико-правового підходу проявляється у можливості розв'язувати дослідні завдання з урахуванням специфіки

політичних і правових проблем. Тому сучасні науковці активно намагаються пояснювати політичні явища з точки зору політичної і правової парадигм, розкриваючи нормативно-правові та політико-інституційні чинники видозміни політичної ситуації. Особливо наочно це проявляється у ситуації застосування політичної влади та стратегіях її легітимації. Як зазначає український фахівець В. Богданов, одним із важливих її аспектів в умовах поглиблення демократичних засад суспільного буття, й відтак, передумовою практичного розв'язання проблеми соціальної справедливості є питання про легітимацію політичного ладу, яке конкретизується через призму співвідношення права й моралі. Зрозуміло, що держава як влада не може спиратися лише на силу тих, хто керує. Цьому має передувати ще й згода підпорядковуватися цій силі, тобто бажання тих, ким керують, жити разом. Отож, держава повинна мати авторитет і право підпорядковувати [16, с.31].

Проблеми державно-владного і політичного управління виступають важливими предметними засадами міждисциплінарного поділу. Проте як політична наука, так і правознавство активно досліджують колізійні взаємодії держави і громадянського суспільства, влади і народу. В останньому випадку, правовий підхід, який визначає нормативні межі народного суверенітету, має бути доповнений політологічною точкою зору, яка розкриває не абстрактні категорії, (такі, як народні маси, класи, тощо), а відповідає на питання конкретного впливу на політичну ситуацію інститутів влади та конкретних посадових осіб, політичних лідерів. Визначення ролі держави у встановленні контролю над діяльністю населення та рівня політичної свободи індивідів і груп у нормативному середовищі

вимагає застосування політико-правового підходу. Особливим чином застосування такого підходу актуалізується в період політичних трансформацій, коли політична система й окремі політичні інститути мають лише набути сталих форм і держава виступає арбітром їх взаємодій. Як зазначає В. Богданов, «забезпечення умов справжньої конкуренції – ще одне з важливих завдань держави. Якщо результати дії ринкового механізму стають неприйнятними з соціальної точки зору, вступає в дію контроль з боку держави. За цих умов принцип економічної свободи доповнюється іншими принципами, властивими соціальній державі [16, с. 35].

Однією з провідних тенденцій визначення пріоритетів реалізації локальної демократії є пошук чинників забезпечення успіху реформ та розширення практик локальної демократичної політичної дії. У сучасних європейських і Північно-Американських дослідженнях визначення змісту локальної демократії та її перспектив (зокрема, Х. Бенгтссон та П. Скратон [223], а також зведення аналітиків ALDA-Європа [9]), пов'язується з розвитком громадянського суспільства. Разом з тим, воно має власну предметну сферу й проблемну площину. Теза про громадянське суспільство, як базове підґрунтя локальної політичної демократизації, є спільною для багатьох сучасних розробок. Водночас актуальною є й проблема детермінації локальної демократії розвитком локального соціуму або зворотного впливу демократизації на появу самодостатніх громадських структур.

Стан та перебіг становлення моделі локальної демократії вивчала низка зарубіжних науковців. Зокрема, Д. Бітхем [222] звернувся до теоретичних засад локальної демократії, Дж. Фокс [229] надає увагу політичній участі громадян у локальному урядуванні, М. Кулз та

Д. Чіртоака [225] розглядають локальну та регіональну демократію у Швейцарії, С. Паркер [236] долучився до дослідження процесу наділення місцевих громад владними повноваженнями. Попри ці зусилля, наукове обґрунтування розбудови локальної демократії в Україні потребує аналізу з точки зору виявлення специфіки її національної моделі після реформ децентралізації.

Подвійна сутність державно-владної проблематики отримала визнання на предметному полі функціонування сучасної держави у суспільстві. Ситуація локальної демократії демонструє як багатовимірний організм реагує на дії влади у низці різних способів. Перспективою утвердження політичної стабільності з точки зору правової регламентації та використання усіма визнаних правил гри, забезпечує визнання потенціалу політико-правового підходу у визначенні всезагальної підтримки тієї чи іншої державно-владної конфігурації. За умови відсутності подібної підтримки, весь державно-владний порядок у суспільстві втрачає стійкість. Причини цього процесу визначає політико-правовий підхід, який встановлює причинно-наслідкові зв'язки між механізмами легітимації у конкретному соціумі та потребами їх подальшої трансформації. Згідно з українським фахівцем, легітимність означає, що пов'язане з політичним ладом домагання того, щоб бути визнаним як правильне, справедливе панування, має достатні підстави. Легітимний лад потребує визнання. Легітимність означає визнання політичного ладу. Політичні устрої можуть мати таку легітимність, а можуть втрачати її. Проте, під час розв'язання проблеми легітимації, виникає питання, як співвідносяться між собою визнання та застосування санкцій [16, с. 32].

Особливо плідним застосування політико-правового підходу є для ситуації з очевидними лініями протистояння значних місцевих груп, які виходять на політичний рівень у випадку наявності соціальних і демографічних колізій. У трансформаційному суспільстві політико-правовий підхід відповідає на питання статусу, стану та вирішує завдання аналізу перспектив політичного регулювання конфліктів. Якщо розподіл є досить масштабним, політико-правовий підхід дає конкретні рекомендації для видозміни нормативної бази і напрямків співпраці конкретних політичних суб'єктів. На думку Л. Літвін, для забезпечення гендерного балансу в державі необхідна коректна політико-правова основа, що регулює гендерні відносини та забезпечує нормальне функціонування політичних інститутів. Україна, як і всі європейські країни, має законодавчу базу щодо рівних прав і можливостей статей [116].

Дослідження соціальної колізійності активують можливості політико-правового підходу у вирішенні життєво-важливих питань соціальних груп з метою як найповнішого захисту інтересів громадян. Водночас розв'язання проблем глибоких розподілів у суспільстві вимагає більш ретельного й глибинного аналізу нормативного підґрунтя політичної діяльності. «У сфері соціального захисту органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації рівною мірою враховують інтереси жінок і чоловіків під час здійснення заходів щодо їхнього соціального захисту», вважає Л. Літвін [116].

Важливим напрямком реалізації евристичного потенціалу політико-правового підходу є статичний вимір політико-інституційної і нормативної конфігурації конкретних держав, в яких

проблематизується реальний стан місцевих громад, та їх проективне становище. У зв'язку з цим, актуальності набуває тлумачення національних правових традицій та норм права, запозичених у інших державах. У цьому контексті також не можна уникнути політичного компоненту, оскільки терміни правових реформ та обрання особливої моделі трансформацій визначаються на основі політичних дебатів та ухвалення рішень. Як стверджує М.Савіовський, субсидіарність як ідея і принцип, набуваючи в процесі своєї еволюції різних політико-правових форм – філософських, ліберальних, консервативних, релігійних тощо, ніколи не втрачала зв'язку як з першоджерелами, так і європейською ментальністю, що дозволило субсидіарності набути органічно притаманної їй ознаки різнорівневої та різносенсової політико-правової зв'язності, неподільності, єдності людини і суспільства, громадянина і держави, громадянського суспільства і правової держави [178].

Визначення орієнтирів застосування політико-правового підходу в сучасних дослідженнях набуває постійної видозміни у зв'язку зі зміною політичної ситуації і реалій правового обґрунтування політичного процесу. В сучасній Україні, як трансформаційній державі, правові настанови діяльності політичних інститутів перебувають у постійній зміні. Зокрема, за 25 років незалежності України, Конституції, прийнятої у 1996 році, форми правління змінювалася кілька разів, що призвело до зміни та перевизначення важелів і цілей діяльності політичних суб'єктів. Політико-правовий підхід у трансформаційних умовах надає можливість визначити напрямки покладання зусиль політичних сил та реалізації політичних інтересів. Як відзначають сучасні вітчизняні фахівці, в цілому, діяльність вітчизняних політичних

інститутів спрямована на розбудову консолідованої демократії та громадянського суспільства. На думку Ф. Веніславського, важливого значення набуває й політико-правова культура інститутів громадянського суспільства, усього соціуму загалом, яка дозволяє усвідомити громадянами, їх соціальними групами, громадськими об'єднаннями, політичними партіями хибність, необґрунтованість чи політичну заангажованість запропонованих змін до тексту Основного Закону України. Таке усвідомлення та розуміння дає їм можливість задіяти будь-які правові та політичні засоби для привернення уваги до цієї проблеми широкого загалу, ініціювати її широке громадське обговорення, відкрито виступати з обґрунтованою критикою відповідних пропозицій у засобах масової інформації, організувати та проводити мирні масові заходи тощо [37, с. 225].

Особливістю умов використання політико-правового підходу в сучасних міждисциплінарних дослідженнях локальної колізійності виступає значна потреба у суспільстві щодо визначення ціннісних орієнтирів подальшої політичної трансформації. Означені процеси змін потребують правового забезпечення на рівні світових і європейських стандартів. Значення кожного етапу політико-правової трансформації простежується як у політичній, так і правовій площині, що потребує одночасного аналізу наслідків реформ. Нормативний контекст не забезпечує цілісного сприйняття причин і наслідків діяльності політичних суб'єктів. Зважаючи, що політико-інституційний аналіз не дає відповіді на питання щодо правових цілей перетворень та їх конкретного формального втілення, політико-правовий аналіз може забезпечити базу припущень для прогнозування еволюції політико-правової легітимації у конкретній країні. При цьому дії конкретних

політичних суб'єктів не є передбачуваними. Згідно з Ф. Веніславським, як показує практика, активність громадянського суспільства в Україні залишається вкрай низькою, перманентний процес конституційного реформування не привертає до себе належної уваги з боку його інститутів, а переважна більшість суперечливих та відверто кон'юнктурних змін не викликає майже жодного політичного резонансу. Як наслідок, над базовими цінностями конституційного ладу України нависає істотна загроза, усвідомлення реальності та невідворотності якої може бути занадто пізнім [37, с. 225].

Таким чином, концептуальність локальної демократії у сучасних політологічних дослідженнях ґрунтується передусім на потенціалі громадянського активізму, який мотивується досить прагматичними, а тому легко ідентифікований інтересами. Демократичні практики створюють умови для формування консолідованої демократії й завершення демократичного транзиту. Правові колізії виступають ознакою руху вперед або наявності вектору на масштабні демократичні перетворення у суспільстві.

1.3 Методологія дослідження засад політико-правової легітимації локальної демократії

Методологічні підходи щодо розкриття політико-правової колізійності локальної демократії визначається проникненням міжгалузевих предметів дослідження, що потребує здобуття наукової новизни на межі існуючих дослідних формацій. Розкриття специфіки політико-правової колізійності в умовах політичного транзиту має вимагати врахування як динамічних, так і статичних аспектів проблеми.

Це визначає застосування методів кількісного та якісного аналізу у різноманітних співвідношеннях.

У методологічному контексті потребує встановлення значення відносин політико-правової легітимації нарівні локальних громад, яке полягає у протиріччі між потребами створення локальної громади існуючими засобами правового регулювання представництва та механізмів прийняття рішень. У випадку, якщо політико-правові колізії не вирішуються, система локальної демократії втрачає адаптивність, не може забезпечити представництва громадян та подальший розвиток громади у повній мірі. Необхідно дати визначення локальної політичної системи, яке полягає у формуванні самодостатніх інститутів управління та представництва на локальному рівні та формуванні незалежного порядку денного, зумовленого потребами консолідованим локальні громади

Проблемою, що потребує з'ясування, є специфіка демократичного транзиту на локальному рівні, яка полягає у переході до сталих демократичних практик на основі реалізації групових та індивідуальних прав і свобод, подолання невідповідностей нормативно-регулятивних засобів через реалізація локальних політичних прецедентів, вирішення локальних політичних криз, перетворення адміністративно-директивних методів управління на повноцінний локальний політичний менеджмент за умови залучення місцевий громадськості.

Для даної роботи характерним є подальший розвиток низки положень, які визначають статус локальної демократії у політичній науці. Зокрема, викликає зацікавлення нове тлумачення інституційної спроможності локальної демократії як параметру дієвості існуючих

інститутів представництва та управління, яке розкривається у повноті представлених інтересів, можливості ритмічно здійснювати електронні процедури, забезпечувати гласність. Відкритість та прозорість політичного процесу, адаптуватися до зовнішніх політичних змін національного, регіонального та глобального порядку денного.

Також необхідним є обґрунтування співвідношення новацій та сталих елементів політико-правового регулювання політичного процесу, зміст якого полягає у балансі модернізації практик представництва та управління та збереження їх ключових функцій в умовах зростання громадської активності та політичного плюралізму.

У рамках нашого дослідження потребує уточнення розуміння основних способів розв'язання політико-правової легітимації у локальних демократіях у трансформаційних країнах, що визначається як подолання політичного та правового нігілізму, пошук консенсусу, обмеження панування політичної доцільності, вироблення стратегій сталого розвитку місцевих громад.

Підсумком дослідження має стати обґрунтування моделі розбудови локальної демократії в Україні з урахуванням досвіду країн центральної та східної Європи, що передбачає проведення комплексної адміністративно-територіальної реформи, формування локального політичного порядку денного, інституалізації локальної політичної еліти, утворення механізмів узгодження локальних групових інтересів та інтересів розвитку самоврядних спільнот.

Специфічними рисами локальної демократії в умовах демократичного транзиту стали зміни правил політичної гри, які пов'язані з інституційними та політико-нормативними новаціями. Зокрема, адміністративно-територіальна реформи у країнах

Центральної та Східної Європи спричинили низку змін, які виявилися спроможними трансформувати базові засади політичної участі, поведінки політичних суб'єктів, динаміки локальних політичних режимів тощо. Зміна підпорядкованості економіко-майнових комплексів, процеси реституції, модернізації громадського середовища, підвищення рівня представництва міноритарних груп, (мігрантських, релігійних, гендерних спільнот) зростання впливу міжнародних стандартів та демократичних практик прозорості й толерантності тощо.

Зазначені умови визначають напрямки конкретних політико-правової легітимації: колізія між станом економічної активності та способами політичного представництва груп інтересів, між рівнем доступу до ЗМІ та політичної позиції окремих груп, всередині місцевих громад, колізія між установчими документами локальних спільнот та конституційним правом у частині предметів відання, повноважень та компетенції інститутів та органів. Важливою є колізія між суб'єктами політичної ініціативи на локальному рівні та процедурами їх висування, колізія між пріоритетністю питань локального політичного порядку денного, політичними імпульсами та імперативом регіонального центрального і глобального рівня. Прояви політико-правової легітимації в умовах переходу до демократії на локальному рівні мають відчутно специфіку. До таких проявів належать комунікаційні компанії, які мають конфліктний характер, конфліктні симетричні та асиметричні політико-організаційні дії політичні демарші тощо. Велике значення мають правові та судові дії щодо відстоювання певних інтересів, перешкоджання діяльності органів представництва та виконавчої влади, латентна (кримінальна, тіньова) політична діяльність з метою прихованого впливу на ситуацію у

локальних громадах, політико-економічні дії, спрямовані на отримання контролю над власністю та майновими правами з метою посилення впливу на соціально-економічну ситуацію. У цілому стан політико-правової колізії формує особливий режим функціонування локальних політичних інститутів та суб'єктів, які визначають їх реакції на поточну політичну ситуацію та діяльність інших політичних суб'єктів тощо. Політико-правова колізія, з одного боку, це шлях розвитку локальної демократії сприяє демократичним перетворенням та підвищує якість демократії на місцевому рівні, з іншого боку, вона ускладнює розвиток локальних спільнот, уповільнює темпи трансформацій.

Встановлення специфіки політико-правових колізій у сучасних локальних демократіях потребує певного напрямку організація емпіричного матеріалу. Одним з таких напрямків є концепція організації випереджального або наздоганяючого розвитку, яка походить з економічних наук. О. Москаленко називає «випереджаючий економічний розвиток процесом якісної трансформації економічної системи і суспільства, соціальних інститутів, поведінки економічних агентів у напрямі ідентифікації та задоволення духовно-матеріальних потреб людини на випередження, що супроводжується випереджаючим розвитком громадянського суспільства, випередженням у якості макроекономічного державного управління та виникає як об'єктивна необхідність, яка існує в потенціалі й вивільняється у системі інтелектуально-спонукальних мотивів до покращення якості життя суспільства і окремого індивіда в ньому» [127].

Перспективним методом аналізу стану локальної демократії є вивчення стану громадської думки стосовно сприйняття та

функціонування окремих інститутів всієї системи. У цілому політико-маркетингова парадигма забезпечує адресність взаємозв'язку між владними рішеннями та реакцією суспільства. С. Шубін вважає, що «методи статистичного коригування даних у політичному маркетинговому дослідженні є важливим етапом процесу підготовки даних до політичного маркетингового аналізу в державному управлінні, а саму якість дослідження можна підвищити, застосовуючи процедури виважування, перевизначення змін та перетворення шкали вимірювань»[211].

Концептуальне бачення перспектив локальної демократії під час транзиту доповнюється значенням інших інститутів та органів політичного управління на постійній або тимчасовій основі. Зазначене дає можливість зорієнтуватися стосовно ролі локальної демократії в процесах державного будівництва та її завдань у цій сфері. О. Дем'янчук вважає, що «державно-політична система на початку епохи незалежності цілком логічно надала пріоритет побудові державних інститутів, без яких сама незалежність залишалася під питанням. Коли державний апарат був загалом сформований значною мірою під впливом зовнішніх зразків розвинених демократичних країн, можна було очікувати, що на перший план вийдуть принципи демократії й свободи, що політична участь населення і надалі зростатиме» [65].

Необхідність розвитку локальної демократії може аргументуватися з точки зору базових потреб суспільства, які вкладаються до концептуальної схеми піраміди потреб Маслоу. Зазначена лінія аргументів визначає актуальність локальної демократії не лише як способу організації влади, як чинника реалізації потреб громадян. О. Дем'янчук вказує, що «Майдан-2», джерелом якого були

не стільки політичні інтереси окремих політичних партій і діячів, скільки прагнення нового суспільного класу вільних економічних підприємців захистити свої права і свободи, можна вважати проявом ієрархії потреб за пірамідою Маслоу: новий податковий кодекс став для великої кількості громадян України загрозою не лише для вищих, а й для потреб базового рівня, якщо врахувати, що приватний бізнес для значної частини людей є головним джерелом існування» [65].

Аналіз соціокультурних цінностей також дає змогу розкрити перспективи функціонування локальної демократії у тому чи іншому суспільстві. Якщо вести мову про Україну, то тут наявні територіальний розбіжності щодо сприйняття громадської ініціативи та участі у владних рішеннях. Як стверджує О. Дем'янчук, у Західній Україні значно коротший період перебування під комуністичним правлінням дав змогу старшим поколінням зберегти до певної міри настрої приватного підприємництва, цінності основних свобод і передати ці настрої й цінності молодшій генерації [65].

Методологічні підвалини дослідження про політико-правової легітимації локальної демократії також мають спиратися на розуміння активності політичних акторів у комунікаційній сфері. Можливість вирішення завдань інституційного будівництва на основі місцевих ресурсів, у тому числі комунікаційних, привертає увагу сучасних дослідників. С. Шубін роль політичного PR тлумачить як допомогу державним менеджерам в ухваленні рішень, в яких гармонійно сполучалися б на основі взаєморозуміння інтереси держави і суспільства, а також в установці плідних відносин між ними шляхом двосторонньої комунікації [212].

Цілеспрямована підготовка громадської думки до посилення спроможності локальної демократії з методологічної точки зору вкрай актуальна у контексті впровадження інституційних інновацій. Йдеться про введення в дію нових інституцій практик та відносин. Це вимагає активної PR-підтримки та вивчення комунікаційного дискурсу. С. Шубін підкреслює, що «стратегія політичного PR на рівні державного інституту повинна встановлювати головну мету і напрямок функціонування його структурних підрозділів. Тому доцільно, щоб політична PR-стратегія набула форми методичного плану та директивних вказівок на рівні керівництва державного інституту влади, оскільки плани, в яких сформульовано цілі та стратегію з компонентами політичного PR, стають динамічним документом, який віддзеркалює відкритий системний підхід» [212].

Значення застосування політико-правового підходу для вивчення наявної ситуації, з розвитком локальних демократій, на сучасному етапі визначається інтенсивною нормо-творчістю та перетворенням у балансі представницької і виконавчої влади на місцевому рівні. Після Революції Гідності перетворення місцевих громад з керованих центром підвладних територій на дієві чинники представництва громадянського суспільства, на сучасному етапі мають втілення у процесах розбудови локальних і регіональних еліт, які отримують можливість представництва власних інтересів у цивілізованій спосіб. Інституалізація локальної демократії є новим явищем для української політики, оскільки після 2014 року з'явилася можливість масштабної публічної маніфестації прагнень та інтересів широких верств населення, представлених громадськими організаціями. Зазначені процеси вимагають відповідного законодавчого забезпечення, в тому

числі і через діяльність місцевих рад й виконавчого апарату муніципалітетів. Масштабна робота щодо запровадження європейських норм функціонування місцевих громад, підготовка територіальної реформи також висвітлюється засобами політико-правового аналізу у зв'язку і у контексті з загальнонаціональними процесами. Серед них ключовими є зміни у основному законі нашої держави, продиктовані як макрополітичними реформами, так і загальною зміною міжнародного статусу України. «Стабільність існуючого конституційного ладу України та його засад забезпечується насамперед стабільністю Основного Закону держави. А незмінність базових, засадничих положень конституційного тексту в процесі конституційного реформування, у свою чергу, безпосередньо пов'язана з політико-правовою культурою української еліти, визнаних суспільством політиків та правознавців, інститутів громадянського суспільства загалом» зауважує український вчений [2, с. 225].

Актуалізація евристичного потенціалу політико-правового підходу для дослідження локальних демократій відбувається на рівні політико-культурного відображення політичних інститутів і процесів. Міжіндивідуальна політична взаємодія, здатність до діалогу між громадянами, спроможність формувати ефективні громадські організації, вказує не лише на трансформацію політичної свідомості, але й на можливість використання певних нормативних умов для громадської діяльності. У цьому контексті значення політико-правової культури виступає інтегрованим параметром прогресу реформ на локальному рівні і можливості досягнення стратегічних цілей в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Прогнозування стану політико-правової культури і свідомості є важливим для конкретних заходів

державної влади, реалізації масштабних програм і політик щодо розвитку локальних демократій. На думку Т. Слінько, демократія та політико-правова культура – взаємопов'язані поняття. Тому підвищення політичної і правової культури як кожної особистості, так і в загальнонаціональному плані – це шляхи до демократії, шляхи до загальнонаціонального прогресу [186, с. 258].

Емпіричними свідченнями зростання значення демократичного вектору політичної культури в сучасній Україні є підвищення активності населення у комунікаційній сфері. Використання як окремими громадянами, так і політичними суб'єктами, партіями, громадськими організаціями, суспільними рухами Інтернет-простору для власної презентації та електоральної мобілізації населення. Правові підстави інформаційної безпеки в умовах сучасної локальної демократії набувають все більшого значення. Основними передумовами успішного впровадження демократичних реформ є стан громадської думки та адекватне розуміння як владою, так і суспільством наслідків політичних дій. Також істотного значення набуває швидкість поширення інформації не лише про події, але й про зміну позиції, певні ідейні положення, тощо. За цих умов, політико-правовий підхід забезпечує можливість оцінки засобів політичної маніпуляції та шкідливого інформаційного впливу, що особливо зростає в умовах інформаційної агресії з боку іноземних держав. Як вважає Т.Слінько, інформаційне забезпечення функціонування політико-правової культури реалізується за допомогою як традиційних засобів масової комунікації, таких як друковані засоби, радіо та телебачення, так і комп'ютерної телекомунікаційної системи сучасності – Інтернет. Підвищення інформаційно-правової культури на рівні як усього

суспільства, так і конкретної особи є на сьогодні нагальною проблемою для України. Сучасні реалії диктують необхідність подальшого поліпшення інформування громадськості, висвітлення діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій і рухів [186, с. 259].

Отже, застосування політико-правового підходу для дослідження реалій сучасної локальної демократії в Україні розкривається у трьох основних площинах. По-перше, в межах процесів інституалізації локального народовладдя та розробки політико-правових умов реалізації волі громадян. По-друге, на рівні загальнонаціонального політичного процесу, який формує порядок денний децентралізаційних перетворень. По-третє, політико-правовий підхід актуалізується через активізацію місцевих політичних суб'єктів, як у контексті нормотворчості, так і у публічному комунікаційному представництві. Можливість реалізації евристичного потенціалу політико-правового підходу залежить від адекватності емпіричних даних, одностайного тлумачення змісту нормативно-правових актів, а також від зв'язку подібних розробок з тенденціями політологічного пошуку в Україні й світі.

Евристичність політико-правового підходу у політологічних дослідженнях заснована на спроможності вирішувати межові проблеми, які стосуються змісту нормативно-правового забезпечення діяльності політичних інститутів та впливу цих інститутів на нормативний контекст. Отже, застосування політико-правового підходу для аналізу функціонування й розвитку локальних демократій, визначається трьома рівнями політико-правової легітимації, які потрібно досліджувати за внутрішніми сутнісними характеристиками.

Першим рівнем є протиріччя між посткомуністичною правовою свідомістю та правозастосуванням у нових політичних умовах, коли забезпечується високий рівень політичної участі і плюралізму. Особливо наочними є політико-правові колізії у діяльності централізованої бюрократії та місцевих громад. Другим рівнем розгортання політико-правових протиріч є способи реалізації групових інтересів центрального і локального рівня, які передбачають залучення органів державного управління, місцевого самоврядування, розгляду їх компетенції і предметів відання та можливих траєкторій реформування цих сфер (з точки зору застосування політичних важелів і ресурсів).

Третім рівнем використання політико-правового підходу є аналіз можливостей реалізації зовнішніх нормативних запозичень у контексті європейської інтеграції. Як свідчить досвід країн Центральної і Східної Європи, реформування адміністративно-територіального устрою та відносин між центром і периферією призвело до перерозподілу повноважень і необхідності швидкого впровадження норм, які раніше не функціонували у тій чи іншій посткомуністичній державі. Також вивчення потребують національні політико-правові традиції, які, до певної міри, можуть суперечити модернізаційним та євроінтеграційним прагненням центральних урядів. Для України результати застосування політико-правового підходу для аналізу колізій в рамках локальних демократій Центральної та Східної Європи надають важливий матеріал з точки зору визначення напрямку реформування життєдіяльності місцевих громад. Перспективою подальшого дослідження за темою, порушеною в даній статті, є подальша ідентифікація методологічних засобів вивчення міждисциплінарних політико-правових проблем.

Комплексна методологія відіграє значну роль у даному дослідженні. На неї покладається завдання визначення конфігурації оптимальної системи локальної демократії. Також виявляється співвідношення з іншими процесами та функціями національного й регіонального рівнів. П. Радько зазначає, що загалом політичний аналіз має велике значення для дослідження проблеми політичної поведінки, виявлення громадської думки і політичної культури, вивчення впливу різноманітних чинників на політичний процес, системного аналізу політичних структур [172].

Об'єктивність як основа наукового аналізу також виступає одним з провідних критеріїв вивчення політико-правової легітимації у локальних демократіях. Відповідність стандартам збирання та підтвердження емпіричних даних посідає чільне місце у визначенні завдань дослідження. П. Г. Радько «цілі державної політики часто проголошені недостатньо чітко, щоб з'ясувати, до якого ступеня вони досягнуті. Можливості об'єктивного аналізу також є обмеженими через труднощі у виробленні об'єктивних стандартів, за якими слід оцінювати успіхи влади у зв'язку з суб'єктивними вимогами і соціально структурованими проблемами» [172].

Можливість відокремлення проблеми локальної демократії від політико-управлінських та державознавчих проблем ґрунтується на зростанні кількості демократичних політичних взаємодій, активності громадянського суспільства, ініціативі політичних еліт під час демократичних перетворень.

Отже методологічною основою даного дослідження є комбінація загальнонаукових та спеціальних політологічних методів. Існує необхідність ідентифікації демократії як системи, відмінної від інших

рівнів. Також існує потреба врахування порівняльного та ретроспективного контекстів політико-правової колізії. Але базовою методологічною засадою дослідження є поєднання принципів політичного інституціоналізму та правового нормативізму у вивченні якісних змін політико-правових перетворень країн Центральної та Східної Європи.

Висновки до розділу 1.

Локальна демократія в умовах політичних трансформацій набуває мінливого статусу як з точки зору концептуальних засад, так і з точки зору інституційних основ функціонування. Міждисциплінарна перспектива вивчення особливостей локальної демократії дає змогу зрозуміти, що в самому понятті міститься певне протиріччя: оскільки з правової точки зору локальна спільнота має бути повновладною («суверенною») на власній території. Із соціологічної точки зору локальна громада не може бути повною мірою відмінною від решти суспільства. Локальна політична ідентичність може простежуватися на основі психологічних підходів, але вони також стосуються передусім індивідуального та міжгрупового рівня.

Політологічна концептуальність локальної демократії є більш багатообіцяючою, оскільки вона має справу з конкретними феноменами політичної дійсності. В сучасних західних суспільствах, зокрема США, ЄС, Австралії тощо політична цілісність самоврядних громад формується на основі доступу громадян висловлювання своєї позиції та можливостей впливу на ухвалення владних рішень які безпосередньо стосуються їх політичних інтересів. Наявність мереж активістів, які

здатні здійснювати громадянські відстоювання шляхом проведення медіа-кампаній мають свідчити про успішність розвитку політій, які не є пов'язаними з регіональним або загальнонаціональним порядком денним.

Локальна демократія у сталих західних суспільствах не є процесом дотримання дотримання формальних процедур та електронного вибору. Вона має прояв якраз у міжвиборчий період, і стосується впливу інституалізованої громадської думки на діяльність місцевої влади.

В умовах демократичного транзиту становлення локальної демократії пов'язане з перетворенням нормативних засад формування місцевої спільноти від вирішення комунальних проблем до маніфестації позицій у стінах місцевої ради. Все це потребує зміни принципів політико-правової взаємодії їх зміни зі статусу поставторитарних чи посткомуністичних на демократичні. Згідно з уявленнями про особливу модель національного політичного розвитку. Ідентифікація особливостей політико-правової легітимації локальної демократії Центральної та Східної Європи надає можливість нового бачення рушійних сил таких перетворень у багатьох перехідних країнах, в тому числі і в сучасній Україні.

РОЗДІЛ 2. ДЕМОКРАТИЧНИЙ ТРАНЗИТ ТА ЛОКАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ: СПЕЦИФІКА УСТАНОВЧИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2.1 Політико-правові колізії локальної демократії в період адміністративно-територіальних реформ

Політичні перетворення в посткомуністичних країнах Європи спричинили зміни усіх сфер суспільства. Водночас передача повноважень з центрального на локальний та регіональний рівні була зустрінута досить позитивно і не викликала суперечностей. Політичні дискусії викликала конфігурація адміністративно-територіальної реформи, яка містила ознаки колізійності. В окремих державах, зокрема, це стосувалося адміністративно-територіального поділу, який існував до Другої світової війни та став предметом політичних обговорень щодо обміну територій. Найбільш важливим процесом який продемонстрував легітимація стала інституалізація локальних демократії як окремих системних одиниць з власним порядком денним, структурою та напрямками функціонування. Демократичні перетворення у країнах Центральної та Східної Європи виступають джерелом прикладів та орієнтирами для розвитку для сучасної України. Набуття статусу стабільних та збалансованих демократій країнами Вишеградської групи, а також низкою Балканських країн, свідчить про можливість розбудови демократичних інститутів протягом досить короткого часу.

Невід'ємним компонентом розбудови демократичних структур у посткомуністичних країнах Європи стала розбудова спроможних інституцій локальної демократії, які, на відміну від загальнодержавних

демократичних установ, не були представлені в умовах авторитарних і тоталітарних режимів. Попри істотний зв'язок із правовими та адміністративними чинниками, проблема розбудови локальної демократії у ЦСЄ не розглядалася в межах політичних чинників розгортання цього явища. Шлях від установчих реформ (адміністративно-територіальних та конституційних) до повноцінних локальних самоврядних спільнот був індивідуальним для кожної окремої країни. Водночас орієнтири та вимоги європейської інтеграції дещо стандартизували цей процес. На сучасному етапі локальна демократія у посткомуністичних країнах Європи є не лише засобом репрезентації локальних інтересів, але й одним із потужних системотворчих чинників для демократичних політичних систем.

Метою підрозділу є встановлення специфіки та передумов розвитку локальних демократій в країнах Центральної та Східної Європи у посткомуністичний період. Завданням є вивчення інституційної локальної демократії та визначення передумов подолання наслідків комуністичного періоду.

Реалізація реформ щодо демократизації у країнах Центральної та Східної Європи мала характер безпрецедентного за масштабом та обсягом політичного експерименту. Разом з тим, наявні результати свідчать про реалістичність висунутих цілей та застосованих засобів. Основні компоненти локальної демократії: інститути репрезентації населення, колегіальне колективне управління, прозорість та публічність ухвалення рішень, а також цілісність політичного порядку денного локальної спільноти, набували актуальності як на основі нормативно-правових дій, так і в результаті зміни поточної політичної ситуації. Процес формування локальної демократії та забезпечення її

дієздатності відбувався згідно із національними умовами кожної з країн. Однак, на період їх вступу до ЄС локальна демократія перетворилася на цілком функційну та врівноважену систему. На думку вітчизняного науковця В. Бебика, «успішний досвід імплементації всіх демократичних процедур та вкорінення основних демократичних принципів у суспільну свідомість громадян Вишеградської четвірки (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина) та «потьомкінські» шати демократії в Російській Федерації мають слугувати «дорожньою картою» для України на її власному шляху. Проте шлях Вишеграду не був вимуруваний «жовтим камінням», а скоріше нагадував латинське прислів'я «тернистим шляхом – до зірок»[11].

Установчий етап реформ щодо формування локальної демократії у країнах ЦСЄ не був формалізований повною мірою. Його пов'язують із початком адміністративно-територіальних реформ, однак, насправді, ініціювання перетворень локальної демократії, розгортання процесів будівництва громадянського суспільства, розширення політичного плюралізму, проведення кількох конкурентних електоральних циклів на місцевому рівні, забезпечили передумови для формування самодостатніх локальних демократій. Однією із істотних перешкод для забезпечення функціональності локальних демократичних інституцій та практик стали особливості перехідного політичного процесу, який відзначався неpubлічністю та суттєвим обмеженням повноти політичної репрезентації. Також на першому етапі реформ давалася ознака недосконалої системи відносин між населеними пунктами, адміністративно-територіальними одиницями і регіонами. Ініціюванню політичних реформ щодо локальної демократії послугувала наявність політичної волі правлячих політичних сил в країнах ЦСЄ на початку

1990-х років. Як вважає В. Бебик, якщо демократизація центральних владних інститутів розпочалася вже у 1989 році, то завдання реформування місцевої адміністрації було значно складнішим, враховуючи величезну різноманітність муніципалітетів у країнах Центральної і Східної Європи (далі – ЦСЄ), небажання старих «апаратників» враховувати політичні зміни, неформальні політичні практики, відповідно до яких доступ до влади був обмеженим [11].

На установчому етапі реформ щодо демократизації локального рівня політичної системи у країнах ЦСЄ розгорнулися процеси якісних змін, що зумовили появу базових засад громадсько-політичної участі, що надало їм незворотній, самодостатній та саморганізований характер. У подальшому наявність повноцінного громадянського суспільства забезпечувала їм широку соціальну базу локальної демократії та підвисила ефективність формування її інститутів.

Істотною передумовою швидкого формування локальної демократій у посткомуністичних країнах Європи та подолання наслідків соціального минулого став технологічний прорив, який збігся з періодом трансформації. Нові інформаційні технології забезпечували поширення інформації та удосконалення способів управління локальними спільнотами. Технологічні новації електронного врядування зумовили швидку модернізацію процесів управління та електорального вибору в таких країнах як Естонія, Словенія, у східних землях Німеччини. Тому швидкість трансформаційних перетворень дозволила порівняно швидко досягти базового рівня функціонування локальних демократичних установ. Поряд з цим вже на сучасному етапі серед східноєвропейських вчених існує думка про загрозу новітніх технологій демократичним процесам. Польський науковець А.

Зібертович зазначив, що однією із загроз демократії є нездатність відрізнити правду від брехні через використання сучасних технологій. Також існування нещодавно створених технологій, які дозволяють читати наші емоції і навіть думки. Це може дати інструменти для розвитку нового покоління авторитаризму [8].

Основним знаковим свідченням перетворень та успіху реформ локальної демократії, демократизації у країнах Східної Європи стало формування ефективного політичного простору локального рівня. Він, своєю чергою, визначив можливість просування пропозицій до порядку денного локальних спільнот, реалізацію управлінських політик. Відповідно з високими стандартами прозорості безпосередньою передумовою цього процесу стало пряме включення громадян до процесів політичного урядування на локальному рівні. Як вважає С. Байрак, «залучення громадян до справ держави та суспільства є не лише інструментом подолання спадщини соціалістичного минулого, а й вимогою проведення сучасних демократичних реформ» [8].

Реалізація реформ щодо формування локальної демократії відбувалася в умовах одночасної розбудови демократичних інститутів на національному і регіональному рівнях. Значна підтримка реформ у суспільстві, попри їх високу соціальну ціну, призвела до можливостей ухвалення радикальних рішень щодо подолання наслідків посткомуністичного періоду. В цілому, можна сказати, що в країнах ЦСЄ відбулося об'єднання зусиль нових політичних еліт і політизованої частини громадськості щодо формування інституційної структури локальної демократії.

Важливим етапом реалізації програми демократизації посткомуністичних суспільств на локальному рівні стало законодавче

впровадження принципів справедливого представництва та політичної конкуренції. Ці вимоги були закріплені у вимогах щодо електорального законодавства. У різних країнах ЦСЄ законодавці забезпечили різні формули електорального представництва залежно від рівня розвитку територіальних самоврядних колективів. Зокрема, у республіці Польща це втілювалося у впровадженні різних принципів виборчої системи в залежності від розміру територіальних одиниць. На відміну від періоду реального соціалізму, врегулювання місцевих питань не пішли шляхом централізації та уніфікації, а забезпечили дисперсний та прагматичний підхід. На думку С. Байрака, «у гмінах, де проживало не більше 40 тис. осіб, було запроваджено мажоритарну виборчу систему, де електоральна конкуренція між персоніфікованими кандидатами розгорталася в одномандатних округах за принципом відносної більшості. Відповідно, факту партійної приналежності відводилося другорядне місце» [8].

Специфічною рисою імплементації реформ щодо реформування локальної демократії стало встановлення бар'єрів для нечесної політичної конкуренції та відвертих маніпулятивних дій. З цією метою в окремих країнах впроваджувалися інституційні запобіжники у вигляді особливих структур для участі у виборчому процесі на прозорих і рівних засадах. Це істотно зменшило кількість «технологічних» політичних сил.

Особливою новацією, яка підкреслила самоврядний та незалежний характер локальних політичних спільнот у країнах ЦСЄ стало впровадження механізмів місцевих референдумів як форм прямого волевиявлення та народовладдя. Через порівняно невелику кількість членів місцевих громад локальна демократія у більшості випадків є

плебісцитарною. Це вимагає якнайчастішого застосування методу прямого волевиявлення для вирішення багатьох питань місцевої громади. Місцеві референдуми стали політичною видовою ознакою, яка відрізняла місцевий політичний простір дореформеного періоду та періоду посиленої політичної модернізації у країнах ЦСЄ.

Розбудова системи локальної демократії у країнах Вишеградської групи, а згодом у країнах Балтії і Балканських країнах спричинила не лише зміцнення загальних продемократичних настроїв та їх інституційну стабілізацію, але також визначила вектор політичного розвитку територій. Вона сприяла зниженню залежності від центру та переходу до самоврядних і самостійних дій відповідно до місцевих умов і потреб. Локальна демократія у посткомуністичних країнах у період свого інституційного оформлення та нормативного впровадження стала основою для глибинних демократичних перетворень. Вони були забезпечені комплексною модернізацією політичних систем від політичної участі на індивідуальному рівні до функціонування політичних еліт. У цілому, інституалізація локальної демократії у посткомуністичних країнах забезпечила незворотність демократичних реформ у цьому регіоні світу. На думку С. Були, «локальна демократія відіграє важливу роль у стабілізації політичної системи. Становлення дієвої громадянської самоорганізації спроможне забезпечити легітимність владних інститутів і представництво суспільних інтересів, що сприятиме подальшому демократичному розвитку держави» [29].

Третім значущим етапом розвитку локальної демократії у країнах Центральної та Східної Європи стало фактичне застосування нового законодавства, а також дії політичних і громадських сил в нових

політичних умовах. Не зважаючи на тривалий період комуністичного правління, місцеві спільноти за порівняно короткий період навчилися формулювати локальний порядок денний, співпрацювати з урядовими та адміністративними структурами. Разом з тим, тенденцією розвитку локальних демократій у посткомуністичних країнах, яка об'єднує ці країни з Україною стало домінування центральних політичних сил у локальних політиях і принесення загальнонаціональних та навіть міжнародних питань на локальний рівень.

Деполітизація й деідеологізація процесу впровадження управлінських політик та репрезентації локальних політичних інтересів стала реалізуватися через можливості і повноваження, надані локальним спільнотам, наданим в рамках стратегії децентралізації, останні зумовлені вимогами інтеграції до ЄС. На цій основі навіть порівняно повільний розвиток Балканських країн засвідчив можливість деполітизації й деідеологізації розвитку локальних спільнот та підпорядкування їх демократичних інституцій інтересам місцевого розвитку. Значну роль у цьому відіграли місцеві референдуми, які дали можливість ухвалювати значущі рішення на місцях, не звертаючись на вищі рівні. Як свідчить досвід нових членів ЄС, зокрема Болгарії, місцеві референдуми проводяться щодо цілого ряду фінансових питань (позики в банках чи інших фінансових установах; продажі, знижки, орендні договори чи рентні доходи; взагалі, муніципальні активи, що мають значну важливість та вартість; інвестиції, будівництво приміщень, розбудова робітничої інфраструктури та інші засоби для задоволення потреб муніципалітету) [11].

Надання локальним демократіям широких можливостей у контексті економічної та соціальної автономії стало викликом, який

визначав спроможність конкретних локальних спільнот реалізовувати власні стратегії та вирішувати проблемні питання. У зв'язку з цим, пряме народовладдя стало одним з основних знарядь утвердження легітимності прийнятих рішень, балансування інтересів у спірних питаннях. Як слушно зазначає О.Скрипнюк, «демократія загалом і основні її форми відрізняються своєю багатоманітністю, оскільки народовладдя є, у першу чергу, нескінченним процесом розвитку» [185, с.38].

Процес інституалізації локальних демократій не на формальному, а на партисипаторному й соціетальному рівнях у країнах Центральної та Східної Європи знайшов свій відгук у розвинених країнах ЄС. Розбудова дієвих локальних демократій у низці посткомуністичних країн стала своєрідним індикатором для колективного ухвалення рішень щодо розширення членства у ЄС. Цю індикацію зафіксувала експертна спільнота багатьох європейських країн.

Вагома консультативна й фінансова допомога щодо розбудови інститутів локальної демократії у країнах ЄС стала чинником, який дозволив надати локальним демократичним інститутам країн ЦЄС завершеного вигляду. В окремих випадках програми ЄС акцентували увагу на безпосередньому інституційному будівництві та ознайомленні політичного загалу трансформаційних країн з досвідом розвинених демократій. Вагомою підставою для широкої співпраці в рамках розбудови локальної демократії у посткомуністичних країнах стало розуміння у країнах ЄС необхідності забезпечення якомога більш стійкого характеру демократичних трансформацій та їх закріплення у короткий період часу. «Західні вчені вже у початковий період демократичних перетворень зробили висновок про слабкість

громадянського суспільства у регіоні ЦСЄ, зокрема про домінування держави у відносинах з громадянами, брак взаємодії між лідерами та рядовими членами неурядових структур, формальну інституалізацію учасницької демократії, який не був змінений і через півтора десятиліття, коли ця сфера почала аналізуватися у контексті процесів європеїзації», стверджує М. Лендъел [113].

Колізійний характер локальної демократії країн Центральної та Східної Європи почав проявлятися одразу з реальним перерозподілом повноважень та можливостей владного впливу на розподіл ресурсів на місцевих громад. У зв'язку з цим, колізії полягають у постійному розширенні свободи дій політичних акторів локальних спільнот та одночасно із зменшенням можливостей у реалізації безпосередніх інтересів локальних спільнот. Звідси, у законодавстві багатьох країн Центральної та Східної Європи встановлені граничні можливості використання публічних коштів, цей досвід є вкрай актуальним для України, в якій на основі процесів децентралізації відбувається зростання доходів та видатків окремих громад. Згідно з даними вітчизняної вченої О. Бориславської, «законодавство Словацької Республіки передбачає власні позабюджетні фонди місцевого самоврядування. Джерелами формування таких фондів є: залишки коштів фонду минулих років; профіцит бюджету; надходження від господарської діяльності після сплати податків і зборів. Рішення про їх використання приймає представницький орган місцевого самоврядування за участі представницького органу місцевого самоврядування вищого рівня, а саме використання відбувається через відповідний бюджет» [23, с.86].

Легітимація локальної демократії посилюється у зв'язку з розбіжністю предметів відання державних і самоврядних громадських інституцій та наявності їх протилежних інтересів. Можливості політичного регулювання конфліктних питань в межах локальних спільнот демократичним шляхом потребують великої кількості прецедентів, які поступово апробувалися у країнах ЦСЄ протягом 2000-х років після адміністративно-територіальних реформ 1990-х років. За даними О.Бориславської, «конституція Чеської Республіки дуже стисло окреслює питання місцевого самоврядування та його фінансового забезпечення. В Чехії одиниці місцевого самоврядування є установами публічного урядування, що володіють правом власності і здійснюють господарську діяльність на підставі власного бюджету» [23, с.86].

Важливим джерелом забезпечення функціонального та нормативного рівноправ'я інститутів локальної демократії є наявність посередницьких та апеляційних структур, які дають можливість оскаржувати рішення окремих інститутів управління. Крім того, контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування підзвітних політичній громаді населених пунктів побудований на фаховій та незалежній основі.

Завершальним етапом реформ щодо впровадження інституцій локальної демократії у країнах ЦСЄ та інших посткомуністичних країнах стала деталізація юридичних положень, політичних взаємодій на місцевому рівні. І це стосувалося не лише електоральних процедур та діяльності обраних органів влади, але також діяльності неурядових організацій, можливостей індивідуальної політичної самопрезентації,

захист інтересів міноритарних груп, широкого впровадження принципів сталого розвитку на рівні локальних спільнот.

Колізійний досвід локальної демократії пострадянських держав засвідчив, що адміністративний тиск з боку центральних органів влади втілювався не лише у формулюваннях старих законодавчих актів радянського часу, але й у прихованому опорі процесу децентралізації з боку центральних відомчих груп інтересів. Реальне подолання наслідків посткомуністичного розвитку відзначалося значними масштабними макрополітичними подіями та зміною внутрішньополітичного курсу, однак, як свідчить приклад сучасної Грузії, навіть наявність проліберального курсу основних правлячих політичних сил не забезпечувала автоматичного впровадження принципів і систем локальної демократії. Вони стали реальністю у результаті зацікавленості у подібних реформах основного масиву територіальних громад. Законодавчу базу для нинішньої реформи створив новий закон – Кодекс місцевого самоврядування Грузії, підготовлений в тісній співпраці з неурядовими організаціями. Його розробку було покладено на Міністерство Регіонального Розвитку та Інфраструктури, Громадської Ради при міністрі [7].

Створення дієвих засад локальної демократії в посткомуністичних суспільствах тісно пов'язано із формуванням сприятливого тла легітимності. Як свідчить приклад пострадянської Грузії, тривалий період суперечливої підготовки до реформи місцевого самоврядування та адміністративного поділу врешті завершився досить продуктивною згодою. Умовами перетворення локальної демократії на діючу постійну передумову реформ і чинних трансформацій стало визнання політичної суб'єктності місцевих громад, створення дієвих механізмів розгляду

петицій та пропозицій локальних спільнот на регіональному і національному рівні, налагодження горизонтальної взаємодії між представницькими та виконавчими органами влади та адміністративно-територіальних одиниць. Згідно з грузинським досвідом, «за останні 25 років незалежності жоден законопроект не був підготовлений такою кількістю представників суспільства – в робочих групах Ради було представлено до 60 неурядових організацій та експертів різних областей. Обговорення законопроекту проводились у всіх регіонах, було проведено більше тисячі зустрічей з населенням» [7].

Дієвим чинником забезпечення реформ локальної демократизації стала обрання вдалої форми нормативно-правового регулювання і оформлення процесів локального політичного представництва і політичної участі. Досвід пострадянської Грузії для сучасної України, полягає у плідних можливостях кодифікації норм, спрямованих на об'єднання низки документів, що стосувалися виборчих розподільчих та управлінських процесів на рівні локальних демократій забезпечило більш гнучке управління та можливості цілісної адаптації локальних спільнот до реформ. Також кодифікація підвищила політичний статус відзначення процесів, які відбуваються на рівні локальної демократії.

Таким чином, трансформація локальної демократії на дієвий чинник до зміни політичної системи посткомуністичних країн забезпечувалася як нормативними засобами, так і концентрацією політичної волі із забезпеченням широкої підтримки з боку активної громадськості і зацікавлених локальних спільнот. Передумовою успіху реформ щодо демократизації на локальному рівні стало усвідомлення громадянами прагматичних вигід і забезпечення інтересів внаслідок реформ. В сучасній Україні процеси локальної демократизації лише

розпочалися і процеси децентралізації лише створюють для цього рамкові умови, попереду досить тривалі і значущі події у вигляді інституалізації місцевих громад, вироблення механізмів політичної взаємодії всередині представницьких органів влади та послідовної реалізації курсу реформ.

Розглянутий матеріал свідчить про можливість визначення кількох етапів розвитку локальної демократії у країнах Центральної та Східної Європи у посткомуністичний період. Першим є просування реформ щодо локальної декомунізації у політичний порядок денний на загальнодержавному рівні, цей період потребував концептуального утвердження основних напрямків і термінів і засобів реформ. Другий етап пов'язаний із загальними адміністративно-територіальними реформами, творенням нових адміністративно-територіальних одиниць та оптимізацією старих і закріпленням повноважень місцевих громад у нормативно-правових актах. Третім етапом є розвиток локальної демократії у перший електоральний цикл нових органів влади, в який відбувалася безпосередньо формування політичної інфраструктури локальної демократії, локальних політичних сил, груп тиску, структур громадянського суспільства, системи консультативного управління. Реформи локальної демократії у посткомуністичний засвідчили подолання негативних явищ централізації та ідеологізація політичного управління та політичного представництва на локальному рівні забезпечується на основі створення простору для конструктивного політичного змагання та незмінних правил гри, можливості апеляції до судової системи. Слід відзначити, що демократичні перетворення на локальному рівні в окремих посткомуністичних країнах Європи мали досить уповільнений характер та були значно пов'язані із центральним

політичним порядком денним, що є характерним і для сучасної України. Основним наслідком розбудови локальної демократії у країнах Центральної та Східної Європи стало формування локальних демократичних політичних інститутів, які поступово вийшли з під контроль економічних гравців та забезпечили нову якість ухвалення політичних рішень і розвитку самоврядних територіальних колективів. На основі орієнтирів європейської інтеграції перспектива подальшого вивчення проблеми, розглянутої у даній роботі, є визначення специфіки розвитку громадянського суспільства як компоненту реформ локальної демократизації.

Також розуміння тенденцій розвитку політико-правової легітимації у локальних демократіях передбачає аналіз «зворотного руху», або відкату від локальної демократії. Зокрема, остання редакція аналітичного «Націй у перехідному періоді» Freedom House показує, що Болгарія погіршує свій результат вже другий рік поспіль. Так, у 2018 році ця країна залишається поза групою країн Центральної та Східної Європи з усталеною демократичною структурою, включаючи Словенію, Словаччину, Польщу, Чехію та країни Балтії.

Як стверджує болгарський експерт з питань локальної демократії Явор Алексієв, зміни в порівнянні з 2017 роком полягають у оцінці місцевого демократичного врядування, причому, як повідомлялося, погіршення відбулося внаслідок зростання заборгованості муніципалітетів (особливо у сільській місцевості), зростання залежності від центрального бюджету, політичного патронату на місцевому рівні та зменшення можливостей для економічної діяльності та нових ініціатив [2].

У доповіді зазначається, що, незважаючи на свою формальну автономію, переважна більшість муніципалітетів Болгарії фінансово залежать від трансфертів від центрального уряду, оскільки основною причиною цього є відсутність власних доходів. Механізм фінансового оздоровлення муніципалітетів [1] був позитивно оцінений з точки зору поліпшення бюджетної прозорості муніципалітетів, але водночас він сприймається як інструмент, який може «додатково обмежити свої повноваження та перешкодити процесу децентралізації». Як коментує ІМЕ, можливість для міністра фінансів «простити» лише кредити (а саме напередодні місцевих виборів 2019 року) кидає тінь на майбутнє голосування. Freedom House також звертає увагу на тенденцію до зростання податків.

Для багатьох зв'язок з усім цим із станом місцевої демократії може здатися абстрактним. Адже місцеві вибори проводяться регулярно, а громадяни безпосередньо обирають муніципальну раду і мера – всю демократичну структуру.

Ключ полягає у розмірі та структурі муніципальних доходів і, відповідно, у масштабах та видах політики, які останній може забезпечити. Місцева демократія спирається саме на різницю між політиками, які місцева влада «повинна» реалізовувати через цільові державні субсидії та політику, яку місцева влада «хоче і може» виконувати без втручання центральної влади [2].

Як вважають болгарські експерти, місцеві вибори є значною мірою непотрібною практикою, якщо влада, яку обирають громадяни, не має фіскальної спроможності мати навіть мінімальний вплив на соціальні та економічні процеси, що відбуваються на їхній території. Це також є однією з причин проблем, з якими стикається громадянське

суспільство, намагаючись змінити місцеві зміни. Доходи органів місцевого самоврядування в Болгарії на 2016 рік становлять лише 7% ВВП, що більш ніж удвічі перевищує середній показник ЄС, причому переважна більшість збирається делегувати діяльність. Таким чином, навіть за наявності доброї волі з боку міської ради та мера, надання коштів для реалізації визнаного місцевого громадського інтересу рідко проходить без листа до Ради міністрів з проханням про виділення коштів.

Відсутність достатньо чіткого зв'язку між оподаткуванням і політичним представництвом на місцевому рівні лежить в основі політичної безвідповідальності та громадянської апатії, що спостерігається в багатьох місцях по всій країні. Взагалі, місцеві органи влади не витрачають кошти місцевого населення, що робить обидві сторони менш зацікавленими в таких поняттях, як «ефективність» і «прозорість». Саме розподіл частини надходжень від податків на доходи фізичних осіб є найбільш часто використовуваним засобом децентралізації податкових надходжень в межах ЄС, а в деяких країнах (таких як Італія, Данія, Швеція, Фінляндія), муніципалітети навіть мають право визначати суму податку в певних межах.

Остання редакція «Націй у перехідному періоді» Freedom House показує, що Болгарія погіршує свій результат вже другий рік поспіль. Так, у 2018 році наша країна залишається поза групою країн Центральної та Східної Європи з усталеною демократичною структурою, включаючи Словенію, Словаччину, Польщу, Чехію та країни Балтії.

Зміни в порівнянні з 2017 роком полягають у оцінці місцевого демократичного врядування, причому, як повідомлялося, погіршення

відбулося внаслідок зростання заборгованості муніципалітетів (особливо у сільській місцевості), зростання залежності від центрального бюджету, політичного патронату на місцевому рівні та зменшення можливостей для економічної діяльності та нових ініціатив [2].

У доповіді зазначається, що, незважаючи на свою формальну автономію, переважна більшість муніципалітетів Болгарії фінансово залежать від трансфертів від центрального уряду, оскільки основною причиною цього є відсутність власних доходів. Механізм фінансового оздоровлення муніципалітетів [2] був позитивно оцінений з точки зору поліпшення бюджетної прозорості муніципалітетів, але водночас він сприймається як інструмент, який може «додатково обмежити свої повноваження та перешкодити процесу децентралізації». Як коментує ІМЕ, можливість для міністра фінансів «спростити» лише кредити (а саме напередодні місцевих виборів 2019 року) кидає тінь на майбутнє голосування. Freedom House також звертає увагу на тенденцію до зростання податків (підтверджена ІМЕ).

Для багатьох зв'язок з усім цим із станом місцевої демократії може здатися абстрактним. Адже місцеві вибори проводяться регулярно, а громадяни безпосередньо обирають муніципальну раду і мера - всю демократичну роботу.

Ключ полягає у розмірі та структурі муніципальних доходів і, відповідно, у масштабах та видах політики, які останній може забезпечити. Місцева демократія спирається саме на різницю між політиками, які місцева влада «повинна» реалізовувати через цільові державні субсидії та політику, яку місцева влада «хоче і може» виконувати без втручання центральної влади.

Місцеві вибори є значною мірою непотрібною практикою, якщо влада, яку обирають громадяни, не має фіскальної спроможності мати навіть мінімальний вплив на соціальні та економічні процеси, що відбуваються на їхній території. Це також є однією з причин проблем, з якими стикається громадянське суспільство, намагаючись змінити місцеві зміни. Доходи органів місцевого самоврядування в Болгарії на 2016 рік становлять лише 7% ВВП, що більш ніж удвічі перевищує середній показник ЄС, причому переважна більшість збирається делегувати діяльність. Таким чином, навіть за наявності доброї волі з боку міської ради та мера, надання коштів для реалізації визнаного місцевого громадського інтересу рідко проходить без листа до Ради міністрів з проханням про виділення коштів.

Політичні залежності, які цей процес створює, очевидні і особливо помітні у витратах так званих «Регіональних фондів» під час уряду Орешарського, коли переважна більшість коштів, виділених на конкурсній основі, перейшли до сусідніх муніципалітетів. Проте, схвалення урядом стратегічного зобов'язання щодо фіскальної децентралізації, яке передбачалося майже два десятиліття тому, не може бути зараховане до одного або двох кабінетів [2]. Це повсюдно і добре описано в новій Стратегії децентралізації 2016 – 2025, прийнятої восени 2016 року: така модель пов'язує місцеву економіку з місцевим бюджетом, створюючи стимули для надання якісних адміністративних послуг, поліпшення бізнес-середовища, залучення інвестицій і трудящих. Це також створює інтерес з боку громадян, оскільки їхні муніципалітети вже витрачають свої кошти на свої проблеми, а у ролі платників податків і виборців вони мають право і обов'язок керувати цим процесом. Якщо реальні кроки у напрямку фіскальної

децентралізації не будуть зроблені до майбутніх місцевих виборів у 2019 році, ми ризикуємо знову проголосувати за людей, які більше схожі на представників центрального уряду, ніж незалежні мери та муніципальні ради.

Болгарська дослідниця Василєва Веселіна стверджує, що реальна зміна фінансової автономії болгарських муніципалітетів можлива лише шляхом реструктуризації існуючої податкової системи. Дорога до фіскальної децентралізації проходить через розподіл податку на прибуток з муніципалітетами, сказав Петр Ганєв та Явор Алексієв у новому дослідженні Інституту ринкової економіки (ІМЕ) у напрямі підвищення фінансової децентралізації муніципалітетів Болгарії: «Шлях до фіскальної децентралізації»[5].

Згідно з опитуванням ІМЕ, минуле десятиліття характеризувалося відмовою болгарських урядів реалізувати свої стратегічні зобов'язання перед громадянами для фінансової децентралізації. Останні значні кроки на шляху збільшення фінансової автономії болгарських муніципалітетів були зроблені в далекій частині 2007 року, коли міським радам було дозволено визначати розмір місцевих податків і зборів у визначеному діапазоні. Наступний період показав, що цей крок був недостатнім і не призвів до суттєвої зміни структури муніципальних бюджетів, відзначають економісти [5].

Згідно з аналізом, муніципальні бюджети у Болгарії залишаються в значній мірі залежними від державних трансфертів. Майже 2/3 муніципальних бюджетів фінансуються за рахунок державних трансфертів, а капітальні видатки на місцевому рівні майже повністю залежать від поглинання європейських коштів.

Впровадження незалежної фіскальної політики суттєво ускладнюється відсутністю достатніх власних доходів, уклад інший економіст. Складне фінансове становище муніципальних бюджетів та спосіб запровадження процедури фінансового оздоровлення у 2016 році для муніципалітетів з фінансовими труднощами призвели до стимулювання збільшення існуючих місцевих податків і створили передумови для збільшення політичної залежності від можливості надання безпроцентних кредитів та наступних їх можливе "прощення"[5].

Аналіз також показує, що відсутність власних коштів обмежує роль місцевої демократії і позбавляє муніципалітети необхідні інструменти для формування місцевої політики - сумнівно, чи можуть вони в рамках існуючої системи успішно проводити довгострокову політику в інтересах своїх громадян.

Рішення ІМЕ – це фіскальна децентралізація. Вона ґрунтується на двох основних принципах – «місцевому самоврядуванні» і «субсидіарності». Перша концепція стосується права та реальної спроможності місцевих органів влади керувати значною частиною державних справ на свою власну відповідальність, а другий - думкою, що проблеми вирішуються настільки швидко, легко та ефективно на найменшому можливому рівні що вирішуються, пояснюють економісти.

За їхніми словами, серед експертів є певний консенсус, що гарним першим кроком на шляху фіскальної децентралізації стане розподіл п'ятої частини доходу від податку на доходи фізичних осіб (DDFL) з муніципалітетами. У випадку надходжень до бюджету 2018 року з податку на доходи фізичних осіб у сумі 3,372 млн. лей, Перерахування такої частини надходжень призведе до збільшення власних доходів муніципалітетів майже на 675 млн. лей або на 30,4%.

Перенесення частини надходжень від ДДФ до муніципалітетів не може і не повинно бути ізольованим, самоціллю і беззастережною зміною структури податкової системи, відзначають автори звіту. Щоб забезпечити його успіх, необхідно вжити подальших кроків, включаючи:

- перехід до ефективного програмного бюджетування на місцевому рівні, що призведе до підвищення ефективності та прозорості місцевих фінансів;
- Підвищення ефективності та прозорості фінансів та управління комунальними підприємствами та муніципальною власністю;
- Територіально-адміністративна реформа для забезпечення довгострокової стійкості просторового планування.

З перетворенням локальних громад на сильні самоврядні одиниці встала проблема не лише в тих країнах де мали місце міжетнічні конфлікти, зокрема, у країнах колишній Югославії, балканських державах тощо. Одним з основних напрямків колізійності стала втрата статусу населених пунктів та підпорядкування громад іншим структурам. Це позначилося на появі колізій в рамках розподілу бюджетів, спроможності громад, політичного розподілу послуг в рамках місцевого врядування. Ці питання вирішувалися на основі прецедентного судочинства та заявного відстоювання інтересів всередині громад.

2.2 Розв'язання проблем політико-правової легітимації на ґрунті етнічного та соціального представництва в місцевих громадах

Специфіка соціально-демографічних та етноорієнтованих політико-правової легітимації у країнах Центральної та Східної Європи та Балканські країнах полягала у наявності особливих традицій, неписаних правил та преференцій, які регулювали взаємини між етносами у комуністичний період. Етнічна кланова структура у розподілі центральної влади в окремих країнах, зокрема в Румунії та Албанії, позначилася на інтересах окремих територіальних груп. Це спричинило проблемність у формуванні спроможних та консолідованих локальних демократій. Шляхи розв'язання цих протиріч є предметом розгляду в цьому підрозділі.

Політична модернізація і демократизація на локальному рівні є одним з актуальних питань для політичної науки України. Наша держава переживає процеси децентралізації та створення дієздатних і спроможних громад. Нормативно-правові важелі забезпечення якнайширшого громадського представництва легального просування вимог і потреб членів локальних спільнот потребують узагальнення і вироблення конкретних рекомендацій. У цьому контексті досвід країн Центральної та Східної Європи є показовим, оскільки вони забезпечили формування локальної демократії у відносно стислі терміни, це дозволило, з одного боку, наповнити конкретним змістом загальнонаціональні демократизаційні процеси, з іншого боку, забезпечити високі темпи європейської інтеграції через зростання можливостей локальних спільноту взаємодії з їх європейськими партнерами. Одним з викликів розвитку локальної демократії ЦСЄ

стала легітимація політико-правової та інституційної структури, яка потребувала гнучкого реформування та переорієнтації на нові умови, яких майже не існувало за умови соціалістичної і постсоціалістичної моделі. Легітимація в локальних демократіях – це протиріччя між настановами трансформаційного характеру та тими вимогами, які визначають рух тієї чи іншої країни до європейських цінностей. Основним напрямом протиріч у політико-правовому обґрунтуванні локальних демократій у період трансформацій стають можливості інститутів адекватно представляти громадські елементи локальної спільноти, можливості взаємодіяти з рівнями державної влади і управління, здатність ухвалювати політичні рішення на самостійній основі. Ці протиріччя або протилежні моделі інституційного забезпечення уповільнюють розвиток локальної демократії і потребують свого розв'язання. В Україні, в якій основа локальної політики лише закладається як наслідок процесів децентралізації, легітимація політико-правових процесів локальної демократії стане на порядку денному подальших політичних трансформацій у найближчий час, тому досвід країн ЦСЄ є показовим та доцільним для розгляду.

Важливим у нашому дослідженні є з'ясування специфіки колізійності локальних демократій у країнах Центральної та Східної Європи у період політичних трансформацій. Завданням наукового пошуку є викривлення конкретних напрямів колізійності та шляхи їх розв'язання в умовах демократизації та європейської інтеграції.

Перетворення країн Центральної і Східної Європи на демократії спричинило низку змін у статусі соціальних і економічних гравців на локальному рівні. Питання власності і розподілу ресурсів стало одним із визначальних параметрів політичних взаємодій у таких країнах як

Чехія, Польща, Словаччина, Угорщина. Ці питання були пов'язані із проблемою реституції, повернення майна колишнім власникам, яке існувало на загальнонаціональному рівні. Однак, в цілому, перетворення локальних громад на майнові самодостатні комплекси створило легітимація у політичному управлінні цього майна і забезпеченні його розвитку в умовах процесів інтенсивних ринкових реформ. Одним із основних напрямів, прояву колізійності у локальних демократіях, яка потребувала нового рівня представництва, стало формування бази доходів органів місцевого самоврядування. Одним з значних питань порядку денного стало питання призначення податкових нормативів, які забезпечили нові політико-адміністративні еліти в обранні на перших вільних місцевих виборах у Польщі, Чехії та Угорщині. Як відзначають вітчизняні фахівці, О.Бориславська, І.Заверуха та Е.Захарченко, «у ст. 15 чинної Конституції Республіки Польща зазначається, що територіальний устрій держави забезпечує децентралізацію публічної влади. А відповідно до ст. 16 Конституції, населення кожної територіальної одиниці Республіки Польща становить самоврядну громаду (територіальний колектив); місцеве самоврядування бере участь у здійсненні публічної влади; публічні завдання, що належать місцевому самоврядуванню, воно виконує від власного імені і під власну відповідальність» [23].

Отже, легітимація в локальних демократіях країн Центральної та Східної Європи була пов'язана передусім, із соціально-економічними, а не суто політичними питаннями. Поліетнічний склад багатьох країн Центральної та Східної Європи також спричинив формування політичного різноманіття на основі представництва етнічних інтересів у локальних демократіях. Вони були змушені шукати рівновагу у

місцях компактного проживання національних меншин. Розвиток локальних демократій дав змогу подолати політичну невизначеність у період трансформацій у прикордонних районах та в цілому забезпечити режим транскордонної співпраці.

Отже, демократизація на локальному рівні також сприяла процесам інтеграції всередині регіону Вишеградської групи. Як вважають українські фахівці, «частка власних доходів у структурі доходів територіальних громад...свідчить про фінансову самостійність (фінансову автономію) суб'єкта місцевого самоврядування. Важливо пам'ятати, що право органів місцевого самоврядування встановлювати податкові ставки, а також визначати обсяги надходжень з інших джерел реалізуються винятково щодо власних доходів» [23]. Таким чином, важливою умовою становлення системи локальної демократії у країнах Центральної та Східної Європи стало конституювання легальності етнічного різноманіття.

Важливим елементом сталості локальних демократій в сучасних країнах Центральної та Східної Європи стала їх інтеграція до загальної системи демократичного політичного управління, яка забезпечує, з одного боку, прозоре прийняття рішень, а з іншого – зворотній зв'язок між суб'єктами і об'єктами управління, високий ступінь легітимності локальних демократій. Це спричинило не лише задіяння механізмів представництва, яких не було в умовах тоталітарних політичних систем, але й активацію механізмів публічного урядування як системи управління локальними спільнотами. Саме відповідальність інститутів влади перед територіальними колективами визначило стабільність та перспективу її функціонування.

Особливо наочним є приклад Польської республіки, в якій реформа місцевого самоврядування мала найбільш комплексний характер і поєднала як провідні європейські зразки, так і імперативи забезпечення національних потреб. Істотною рисою, яка дала змогу розв'язати багато питань колізійності локальної демократії у Польщі, стало реформування місцевого самоврядування у запланований та послідовний спосіб. Вітчизняні вчені зазначають, що «місцеве самоврядування може стати прийнятним для всіх механізмом внутрішнього самовизначення груп, зокрема, національних меншин у рамках держави та запорукою забезпечення мовних, культурних, освітніх та інших прав для меншин лінгвістичних» [23]. Саме завдання децентралізації визначало дієвість польської системи локальної демократії та її швидку трансформацію.

Розв'язанню багатьох потенційних питань колізійності у польській моделі сприяв чіткий розподіл між рівнями публічного урядування, уникнення на законодавчому рівні подвійних предметів відання з боку державних і самоврядних інституцій. Це також забезпечило значний простір для локальних політичних ініціатив у республіці Польща. Аналітики стану локальних громад стверджують, що «посттоталітарні і постсоціалістичні країни, характерною рисою яких була централізована модель організації місцевої влади та фактична відсутність самоврядування, зазвичай також організують систему місцевої публічної влади на основі принципу децентралізації. При цьому утворюється система публічної адміністрації, що включає, з одного боку, самоврядні територіальні громади з органами, що ними утворюються та є відповідальними перед ними, а з іншого – місцеві органи державної влади, що виконують окремі загальнодержавні

функції, які недоцільно передавати органам місцевого самоврядування, та здійснюють контроль за законністю діяльності останніх. Таким шляхом пішла, зокрема, Польська Республіка, у якій з 1989 року здійснювались адміністративна та адміністративно-територіальна реформи. Вони проходили у кілька етапів:

I. Відродження самоврядування на рівні гмін (1989 р.);

II. Прийняття закону «Про територіальне самоврядування» від 08.03.1990 р.;

III. Реалізація програми розширення повноважень великих міст (1994–1996 рр.);

IV. Реформа адміністративно-територіального устрою (1998–1999 рр.).

Проведена реформа забезпечила децентралізацію та гарантувала право територіальних громад на самостійне вирішення місцевих справ» [23].

Досить швидке й масштабне реформування локальної демократії у Польщі дало змогу включити територіальні колективи до процесів європейської інтеграції на основі горизонтальної транскордонної співпраці. Значна кількість самоврядних політично самостійних колективів змогли отримати не лише економічні інвестиції, але й проектну допомогу ЄС ще на етапі підготовки вступу Польщі до цієї організації. О. Білянський зазначає, що «протягом 1990–1999 рр. в Польщі, завдяки попередньому міцному фундаменту, вдалося реформувати адміністративно-територіальний лад країни, спеціально побудований ще радянськими лідерами для тотального «контролю» влади над життям польського суспільства, надавши йому ознак дієвого елементу громадянського суспільства» [2].

Угорський досвід демократизації на локальному рівні та формування самодостатніх представницьких та управлінських інституцій не відзначався масштабними реформами адміністративно-територіального устрою. Проте цей процес забезпечив значну свободу для муніципалітетів в економічній сфері. Це також дало змогу локальним громадам зосередитися на розвитку провідних напрямків господарства, серед яких чільне місце посів туризм. Як відзначають вітчизняні науковці, зокрема О. Білянський, «цьому сприяли перехід значної частини повноважень від держави до органів самоврядування, що значно наблизило народних обранців до своїх безпосередніх виборців, які делегували їм свої права, і, звичайно ж, ліквідація органів державної виконавчої влади на рівні гмін і повітів та часткове обмеження їхніх повноважень у воєводствах. Ефективність саме такої системи державного управління в РП вже високо оцінила міжнародна спільнота».

Легітимація у локальних демократіях країн Центральної та Східної Європи мала прояв на відповідності статусу учасників політичного процесу завданням забезпечення волевиявлення та відстоювання інтересів громадян. Перетворення громадських організацій на дієві елементи локальних політичних систем надало імпульс формування демократичного порядку денного та відстоюванню прав і свобод громадян. При цьому в окремих країнах, зокрема в Угорщині, спостерігається певний період домінування загальнонаціональних громадських рухів над місцевими. Згідно з позицією С. Бочарова, «реформа адміністративно-територіального устрою в Польщі чітко поділила функції громадської влади між трьома головними сегментами адміністративного устрою держави

(самоуправлінням): локальним (в міських і сільських гмінах, а також у повітах), яке є відповідальним за задоволення потреб місцевої громади; регіональним (у воєводствах), слідкує за політикою розвитку регіону; урядовим (встановлення загальних цілей регіонального розвитку)» [3].

Подальші перспективи розвитку локальної демократії в Угорщині будуть пов'язані з набуттям локальними спільнотами статусу суб'єктів у соціальних реформах. Локальні спільноти в особі муніципалітетів, взяли на себе окремі функції, які раніше були притаманні державі як гаранту солідарної системи соціального забезпечення, завдяки різним рівням ресурсної спроможності локальні спільноти Угорщини будуть змушені експліційно підходити до серійної відповідності соціальних стандартів. Д. Ткач та В. Цибух зазначають про визначальність туризму як чиннику соціальної і культурної інтеграції та важливою ланкою розвитку держави [7].

Легітимація локальних демократій у країнах ЦСЄ, також отримала прояв взаємодії рівнів влади, надання громадам більшої самостійності в Угорщині стимулювали збільшення обсягів міжрегіональної співпраці, разом з тим, різний статус регіонів і громад не дав змоги одночасно перейти до рівноправної співпраці між інституціями, подекуди спостерігалася модель підпорядкування місцевих органів влади регіональним.

Особливим напрямком формування колізійності в локальних демократіях країн ЦСЄ, стала імплементація конституційних змін в рамках процесів модернізації та демократизації. Основною проблемою стала неповна співрозмірність масштабів відстоювання прав і свобод людини і громадянина на локальному та загальнонаціональному рівнях у таких країнах як Словаччина і Хорватія. Внаслідок первинних кроків

щодо демократизації стало зменшення можливостей самоврядного представництва на локальному рівні, подолання цих протиріч було забезпечене шляхом цілеспрямованих реформ в раках європейської інтеграції. Ці процеси були властиві також і для Угорщини. Є. Кіш вважає, що «діяльність неурядових організацій в Угорщині була доволі обмежена рамками політичного режиму за умов відчуження певної частини суспільства від легальної політики» [6].

Політичні взаємодії у локальних демократіях країн ЦСЄ стали рамковими умовами для репрезентативного та динамічного процесу на конкурентних засадах. Можливість політичної самореалізації на локальному рівні дозволила зняти напругу у багатьох соціально-економічних питаннях, які раніше потребували увагу центральних та регіональних відомств. Однак, провідним наслідком розбудов дієвої локальної демократії, стало покращення інвестиційного клімату в територіальних одиницях, що привабило увагу іноземних інвесторів. Згідно з думкою І. Бутирської, «трансформаційні процеси в країнах ЦСЄ свідчать, що реформи значною мірою залежать від підтримки населенням нового політичного й економічного курсу, забезпечення суспільного консенсусу» [4].

Стабільність у локальних демократіях у країнах ЦСЄ визначалися їх нормативним функціонуванням, періодичністю виборів, темпами інтеграції до європейської спільноти. Саме наявність системи локальної демократії як ознака модернізації місцевого врядування стала одним з основних критеріїв щодо членства країн ЦСЄ у ЄС. Дієвість та ефективність демократичних інститутів країн ЦСЄ була забезпечена високою легітимністю управлінських інституцій. Вони забезпечили можливість вільного представництва більшості громадських складових

локальних спільнот. І. Бутирська зауважує, що «трансформація угорської соціальної системи і перехід до страхового типу соціального забезпечення посилили її корпоративно–самоврядний характер та зв'язок із заробітками, але економічна криза і надмірна затратність соціального забезпечення не дозволили послідовно запровадити соціальне страхування в залежності від заробітків» [4].

Вимога ЄС щодо сталого функціонування демократичних інституцій стимулювали локальну нормотворчість, яка дозволяла зменшити негативний вплив політико-правової колізійності. Зокрема, в Польщі та Словаччині відбулася корекція статутів місцевих громад. У низці країн мало місце просування рекомендацій локальних спільнот щодо корекції нормативного регулювання місцевого самоврядування. У цілому інституції локальної демократії (місцеві політичні сили, тимчасові узгоджувальні та ініціативні групи, збори громадян тощо) забезпечили формування консолідованої точки зору місцевих громад на колізійні аспекти національного та європейського законодавства щодо місцевого врядування. О. Баркалова стверджує, що «Ніредьгазька ініціатива і її інституційна структура – Фонд ЄвроКліп-ЄвроЗв'язок відіграють важливу роль і визначають практичне втілення регіонального рівня зовнішньої політики Угорщини як у сучасній східній політиці Європейського Союзу (концепція «Ширша Європа»)» [9].

Реформи щодо децентралізації у країнах Центральної та Східної Європи сприяли не лише вирішенню проблем політичного представництва й урядування на локальному рівні, але також сприяли демонстрації кризових аспектів функціонування локальних політичних систем. Передусім, це далось взнаки у частині розподілу ресурсів та у

частині ефективності їх застосування. Лише збалансована локальна демократія дозволила країнам членам ЄС вийти на рівень сталого розвитку та встановлення балансу між витратами і споживанням локальної громади. Згідно з О. Баркаловою, «метою ініціативи є посилення зв'язків між місцевими та регіональними органами влади, громадськими організаціями на нових східних кордонах розширеного Європейського Союзу, розвиток співробітництва та сприяння налагодженню міжрегіонального партнерства; підтримка розвитку багатостороннього співробітництва між представниками регіональних, місцевих органів влади, громадських організацій, правоохоронних органів, між суб'єктами економічної діяльності, між представниками науки, культури й освіти країн регіону» [9].

Внутрішня будова і розвиток локальної демократії країн Центральної Європи стала відповіддю на довгі очікування змін влади та приєднання цих держав до європейської та світової спільноти. Ті питання, які не знаходили свого вирішення у посткомуністичному суспільстві дореформеного періоду перейшли на новий рівень розробки і розв'язання. При цьому легітимація в локальних демократіях зосередилась, передусім, в рамках протиріч між старими практиками і підходами і новим законодавством, яке виникло в наслідок масштабних демократичних реформ.

Отже, легітимація у локальних демократіях стала тією тенденцією, яка змусила громадські та політичні інститути новоутворених локальних спільнот країн Центральної та Східної Європи зайняти проактивну позицію та вступити у взаємодію з іншими політичними суб'єктами, передусім, центрального рівня. Легітимація у локальних демократіях не набула однорідного та типового вигляду,

вона вирізнялася відповідно до політико-правової специфіки кожної з країн. Водночас в тих країнах, де відбувалися масштабні адміністративні реформи, передусім у Польщі та колишній НДР, легітимація стала причиною руху всередині локальних спільнот за оптимізацію відстоювання прав громадян та можливості реалізації їх інтересів. Усвідомлення цих інтересів локальних спільнот конкретними соціально-демографічними групами призвело до необхідності узгодження позиції щодо трансформації статутів локальних спільнот, регулювання соціально-трудоких відносин на локальному рівні, функціонування системи комунальної власності, розподілу місцевих ресурсів, бюджетної політики, тощо. Повноваження, надані локальною спільнотою внаслідок процесів децентралізації, потребували конкретного наповнення у політико-правових конфліктах. Це спонукало до дій локальні політичні партії і рухи. Приклади країн Центральної та Східної Європи засвідчили, що легітимація локальних демократій стала тим викликом, який дозволив оптимізувати систему ухвалення рішень і політичного представництва, надати їй європейського характеру та забезпечити стійкість новоутворених і традиційних територіальних одиниць.

Для сучасної України досвід країн ЦСЄ є досить повчальним, оскільки, дає зрозуміти роль громадської ініціативи у висуванні вимог щодо застосування конкретних правових норм у населених пунктах і громадах. В цілому, ситуація колізійності політико-правового забезпечення функціонування локальних спільнот стало основою для переходу низки громад до реалізації положень концепцій сталого розвитку. Перспективою подальшого розгляду теми статті є пошук

шляхів оптимізації методів розв'язання колізійності у локальних демократіях.

Досвід розвитку локальної демократії у Словаччині засвічує можливість досить ліберального підходу до відносин між політичним центром та територіальними громадами. Надання локальним демократіям широких прав забезпечили становлення громадянського суспільства на місцевому рівні. Словацька дослідниця С. Чапкова (S. Čapková) зауважує, що «децентралізація Словаччини надала місцевим органам влади додаткову гнучкість у процесах політики. Ця гнучкість виявилася важливою у сприянні координації з іншими політиками, адаптації до місцевих умов та участі у прийнятті рішень» [224].

Реалізація стратегії щодо децентралізації в сучасній Словаччині дало змогу вирішити одразу багато питань, пов'язане з місцевим розвитком. Автономія локальних громад дала змогу знайти ресурси та спрямовувати зусилля на розбудову спроможних самоврядних спільнот. Словацька дослідниця S.Čapková вважає, що «децентралізація дозволила органам місцевого самоврядування підвищити якість життя громадян, вплинути на зміни у законі, підвищити якість товарів і послуг, що надаються урядом, та підвищити представництво інтересів людей. В цілому, субнаціональні уряди в словацькому контексті представляли істотну силу для поліпшення якості уряду в Словаччині» [224].

Особливістю процесів політичної децентралізації у Словаччині стала адміністративно-територіальна реформа. Вона була реалізована у більш пізній період, ніж у решті країн Центральної та Східної Європи. Основні законодавчі акти були прийняті у період з 2001 до 2005 року.

Акцент у реформі був роблений на відносинах між регіональними центрами та територіальними громадами. Як вважає David Shakespeare, «регіональна демократія в Словацькій Республіці зазнала радикальних змін за останні роки. З етапу сильної унітарної країни вона перетворилася на децентралізовану. Реформа проводилася на всебічній основі, одночасно розвиваючи місцеві та регіональні верстви влади. За цей період Словацька Республіка провела комплексний проект глобальної реформи державного управління, на якому децентралізація є ключовим елементом» [245].

Трирівнева модель місцевої адміністрації у Словаччині відобразила прагнення законодавців забезпечити процеси децентралізації влади та деконцентрацію повноважень за умови збереження єдиного політико-правового поля всієї країни. «Уряд тоді при владі заявив про свій намір у стратегічному політичному документі, який називається «Концепція децентралізації та модернізації державного управління», підтриманий всіма сторонами у кабінеті і затверджений постановою Ради міністрів Республіки Словаччина. (N ° 230, від 11 квітня 2000 року). Більшість подій, що відбулися після цього, були закріплені в цій стратегії. Остаточна мета полягала в тому, щоб мати раціоналізований уряд, територіально розділений на три рівні: (а) державна адміністрація, з центральною організацією і деконцентрованою; (b) регіональний шар; та (c) місцеві органи влади» [245].

Створення окремого регіонального рівня територіальної влади у Словаччині, яка є порівняно невеликою за розміром країною, викликала значні дискусії у словацькому політичному істеблїшменті. «Хоча створення Регіонів (або «Вищих територіальних одиниць», НТУ або

«Верхньої територіальної одиниці») було передбачено в Конституції Словаччини з 1992 року, Велика хартія була змінена у 2001 році з метою, серед іншого, допомогти запровадити регіональну демократію в країна. Остаточний результат голосування за конституційні зміни в парламенті показав радикальний розкол: з 148 присутніх депутатів (депутат) 90 (необхідний мінімум) проголосували за поправки, 57 проти, а один депутат не голосував» [245].

Прагнення розподілити місцеву владу між регіонами та локальними громадами призвело до політико-правової легітимації на рівні локальних демократії. У відносинах між центром і новоутвореннями регіональними урядами з'явилися нові особливості. Регіони отримали значний рівень політичної самостійності. «Правляча коаліція, яка мала 92 депутати після останніх загальних виборів, втратила лише два голоси, але опозиція, а саме Рух за демократичну Словаччину (HZDS) і Словацьку національну партію (SNS), проголосували проти змін. Президент Республіки зрештою оприлюднив перегляд словацької конституції 8 березня 2001 року» [245].

Наявність самоврядних регіональних утворень у сучасній Словаччині є проявом реалізації європейської стратегії регіоналізації, коли регіони мають можливість вступати у відносини співпраці не лише з національними урядами, а й з Європейською комісією безпосередньо. «Закон від 4 липня 2001 року про самоврядування «вищих територіальних одиниць» є основним нормативним регулюванням регіонів. Закон був змінений кілька разів у 2003, 2004 та 2005 роках. За словами високопоставлених словацьких посадових осіб, поправки відбувалися на основі кількох пропозицій, висловлених президентами регіонів, і були натхненні досвідом, отриманим в

результаті застосування закону протягом останніх чотирьох років. Закон - в англійській версії - зображує НТУ як «автономне (самоврядне) територіальне самоврядування та адміністративна одиниця Словацької Республіки» [245].

Наявність регіонального рівня врядування в сучасній Словаччині відображає прагнення упорядкувати напрямки територіального розвитку. Ці напрямки формуються навколо основних соціально-економічних центрів, що і вимагає автономії політичного керівництва територіями. «Закон встановлює вісім НТУ: регіон Братислави, з місцем розташування в місті Братислава; район Трнава, де розташоване місто Трнава; район Тренчин, з місцем проживання в м. Тренчин; область Нітра, з місцем розташування в місті Нітра; область Жиліна, з місцем проживання в Жиліні; район Банська Бистриця з місцем проживання в Банській Бистриці; район Кошице, з місцем проживання в Кошице; і район Прешова, з місцем проживання в місті Прешов» [245].

Інтереси регіональної громади, яка складається з локальних громад, забезпечуються можливістю прийняття рішень на основі консультації між рівнями самоврядування. Це також дає змогу локальним громадам не звертатися безпосередньо на центральний рівень, розвантажити відповідні урядові структури. «Закон від 4 липня 2001 року визначає Вищу територіальну одиницю як юридичну особу, яка за умов, встановлених законом, «самостійно управляє власною власністю та доходами, забезпечує і захищає права та інтереси своїх мешканців» (стаття I) , Розділ 1-5). Його територіальний округ може бути змінений лише законом (стаття I, розділ 1-4). Що стосується інституційної організації, то Закон розробляє конституційні положення

і говорить, що регіон наділений безпосередньо обраними органами: Асамблеєю або Радою (ст. 1, сек. 11) і «головою» або президентом (ст. 16)» [245].

Бажання Словаччини реалізувати рекомендації Європейського Союзу щодо місцевого самоврядування і впровадження локальної демократії було спричинено вступом цієї держави до ЄС в рамках другої хвилі розширення. Саме тому у Словаччині спостерігається найнижчий рівень політико-правової легітимації локальних демократії. «Усі ці положення, а також те, що регіональне самоврядування регулюється Конституцією, повинні розумітися як такі, що повністю відповідають основним концепціям та загальним принципам регіонального самоврядування, схваленим Конференцією європейських міністрів, відповідальних за місцеве та регіональне самоврядування. Уряд (далі - Гельсінська декларація) (принципи А 1.2, А 1.3 та В9)» [245].

Поступові кроки щодо впровадження умов для розвитку локальної демократії забезпечення новий та плановий перехід до самоврядування і політичної ініціативи на локальному рівні. «Компетенції, які сьогодні здійснюють регіони, належали в основному до центральної державної адміністрації в минулому. Цей рівень влади передав велику кількість компетенцій (близько 400) на місцевий та регіональний рівень через багаторічний період часу. Децентралізація здійснювалася за допомогою дворівневого (хоча й одночасного) процесу, що складається з п'яти етапів» [245].

Раціональний розподіл повноважень між рівнями локального і регіонального врядування забезпечує безконфліктний перехід до нової системи. «Повноваження були передані від держави до регіонального

та / або місцевого рівня, відповідно до територіальних чи економічних масштабів компетенції. Наприклад, у сфері освіти: (а) органи місцевого самоврядування відповідають за початкові школи та попередні школи «образотворчого мистецтва»; (b) регіональні уряди несуть відповідальність за середні школи, консерваторії та «вищі школи образотворчого мистецтва»; (c) центральний уряд відповідає за університети» [245].

Співвідношення регіональної та локальної влади у сучасній Словаччині надало можливість досягти збалансованої взаємодії, забезпечити політичний розвиток локальних демократій як самостійних утворень.

«З іншого боку, регіональні та місцеві рівні влади мають однакову ієрархію, жодна з них не перевершує іншу, і немає ні переваги, ні підпорядкування. Проте, в деяких відносинах місцева інстанція має своєрідне природне підпорядкування регіональним рішенням, як, наприклад, у сфері планування (містобудування має дотримуватися регіонального планування). Відповідні компетенції регіонів та міст іноді перекриваються, за словами одного з регіональних лідерів, з яким зустрічалася делегація з моніторингу Конгресу» [245].

Таким чином, приклад сучасної Словаччини дає змогу стверджувати, що послідовне виконання рекомендацій Європейського Союзу дає змогу забезпечити якісні перетворення та високі темпи трансформації на локальному рівні.

Після демократичних виборів 1990 року місцева демократія в Хорватії пройшла два етапи. На першому етапі, протягом 1990-х років, була побудована централізована модель з більш вузькими повноваженнями місцевого самоврядування, які обмежували розвиток

місцевої демократії, і вона була введена до нижчої, підпорядкованої і обмеженої форми національної представницької демократії. На другому етапі, після зміни Конституції 2000 року, була змінена нормативна модель місцевої демократії, яка все ще була домінуючою; компонент участі був обмежений, але місцева демократія була звільнена від попередніх обмежень. Зростала кількість місцевих політичних акторів (незалежних списків і кандидатів, об'єднань громадянського суспільства) і відбувалася значна демократизація роботи місцевих зборів (зростала публічність роботи, активізувалися парламентські комітети, важливіша опозиція).

Дослідник Slaven Ravlic сверджує, що в репрезентативній моделі місцевої демократії існували дві постійні недоліки. По-перше, вплив місцевих виборців на вибір місцевих представників у Хорватії дуже невеликий, об'єднання представників і виборців є слабким, а домінування політичних партій у місцевому представницькому процесі завершено. Іншою слабкістю є олігархічна організація політичних партій та їх функціонування як монополістів місцевих політичних процесів та джерел політичного клієнтелізму та корупції, а не як представницькі установи. Партійна монополія та недемократична організація забезпечуються правовими рішеннями, в яких сторони гарантують повну автономію в організації внутрішніх відносин і повну незалежність у виборі своїх кандидатів на виборах на всіх рівнях [243].

Модель демократії участі в Хорватії слабо розвинена і поза електоральною участю громадяни не беруть участі або рідко беруть участь у прямих формах прийняття рішень. Нормативне регулювання підтримує і захищає політичний клас: існує право на референдум, який, однак, конституційно і юридично визначений, щоб запобігти його

використанню. Інші форми безпосереднього прийняття рішень настільки визначені, що вони не мають більшого значення. Все це призвело до зростання клієнтелізму та корупції, зниження довіри громадян до місцевих представницьких інституцій та їх відчуження від політики.

Slaven Ravlic вважає, що Хорватія переживає третю фазу розвитку місцевої демократії, яка пов'язана з вступом Хорватії в ЄС. На цьому етапі необхідно ввести нормативні та політичні зміни, які можуть поліпшити якість місцевої демократії: підвищити участь громадян, поживавити політичну конкуренцію та обмежити партійну монополію і картелізацію, поживавити внутрішньопартійну демократію, посилити ролі виборців і забезпечити більший зв'язок між представниками та виборцями [243].

Korpić Ivan стверджує, що традиційними формами участі є референдум, громадянська ініціатива, збори всіх громадян, форми субмуніципального самоврядування та консультативний вибір громадян. Основними новими формами є прямі вибори міського голови, їх відкликання, зміцнення місцевого керівництва та незалежних місцевих політичних акторів. У цьому документі аналізується місцеве самоврядування у порівняльній перспективі. Проаналізовано п'ять шляхів зміцнення місцевої демократії: представництво національних меншин, класичні форми прямої демократії, прямі вибори та відкликання мерів, молодіжних рад та незалежних місцевих політичних діячів. Дані дослідження 2014 року показали, що громадянська ініціатива Хорватії, місцевий референдум та місцева асамблея не використовували її часто. Форми місцевого самоврядування не були

створені в третині органів місцевого самоврядування, ймовірно, через те, що ці підрозділи є малими, а рівень децентралізації низький [231].

Розвиток місцевої демократії у балканських країнах є багатограним питанням, яке потрібно розглядати в декількох ракурсах. З цього приводу хотілося б відзначити кілька важливих елементів. Ними є наступні. По-перше, це питання про роль центральної держави, тобто міністерства, відповідального за управління, та його роль у розвитку місцевої демократії. По-друге, важливо привернути увагу до місцевого потенціалу як передумови реалізації ідеї місцевої демократії. По-третє, важлива роль громадян, без участі яких немає демократичного суспільства. І, нарешті, є партії і партійна система, що є неминучим елементом дискусії про якість демократії, і так далі місцевої демократії в Хорватії [232].

Для розвитку та зміцнення місцевої демократії необхідна активна роль центральної держави. Аналітики в Хорватії критично стверджують про відсутність будь-якої систематичної політики децентралізації, яка б сприяла зміцненню місцевої демократії. Крім того, ми також свідчимо про такі місцеві підрозділи, які вирішують щось та чиє керівництво бажає і потребує залучення. У ситуації, коли для кожної великої інвестиції (рангу) міський голова повинен бігти в Загреб, щоб лобіювати в деяких міністерствах шукати інші навички від політиків, а не ті, які залучають місцеву громаду, громадян, підприємців та громадянське суспільство до обговорення та вирішення пріоритетів місцевого розвитку. Хорватське міністерство, відповідальне за локальну адміністрацію, практично не має політики децентралізації. Поговоримо про постійний моніторинг та оцінку децентралізації в Хорватії. Як зауважують аналітики, Хорватія відома як країна з

сотнями стратегій, але, тим не менш, у ній ніколи не генерували стратегію децентралізації. Ті адміністративні області, де децентралізація розпочалася у 2001 році (освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення та пожежогасіння) – це сфери, які все ще вважаються адміністративними сферами децентралізації. Не відбувається значного переходу на нових адміністративних районів, а також поширення одиниць, які б брали принаймні чотири децентралізовані функції. Кількість підрозділів, які взяли на себе ці функції, є стабільною на рівні 6% (у пожежогасінні трохи більше), ніж загальна кількість місцевих та регіональних органів самоврядування в Хорватії з ознаками, що це число не зміниться. Мабуть, місцеве самоврядування – це виноградник, який потребує постійного догляду, інакше бур'яни та дикі рослини [232].

Дослідники з Хорватії звертають увагу на наступне важливе питання. Коли йдеться про локальну демократію, яка є спроможністю місцевих одиниць виконувати основні завдання в межах своєї компетенції, а отже, і для розвитку місцевих демократичних потенціалів. Громадянське суспільство у фрагментованому місцевому самоврядуванні в основному об'єднує культурно-мистецькі, пожежні та подібні організації. Питання полягає в тому, наскільки таке інституційне середовище є маневреним простором локальної демократії. Також викликає зауваження і роль місцевих ЗМІ, які мали б розвиватися як незалежні актори, які дійсно будуть засобами місцевого демократичного мислення, а не бюлетенем місцевої влади, повністю залежним від фінансів, інформації та інших ресурсів, які має виділяти уряд [232].

Потенціал, безпосередньо пов'язаний з територіальною організацією місцевого самоврядування Хорватії, як одну з фундаментальних вимог визначає раціональну територіальну організацію, самодостатність місцевих одиниць: фінансову, особистої, організаційну тощо. Без широкої територіальної сфери місцевих одиниць не існує перспектив розвитку місцевих демократичних потенціалів, які часто потребують інституційної підтримки їхніх дій, особливо у ситуації слабкої демократичної свідомості та відсутності культури громадянської активності та включення населення до демократичного політичного життя [232].

Припущення про розвиток місцевої демократії інформується і залучає активних громадян, зацікавлених у демократичних дебатах щодо напрямків, цілей і пріоритетів розвитку свого місцевого середовища. Освіта та громадянська освіта для життя в демократичному суспільстві повинна бути невід'ємною частиною освіти в ранньому дитинстві. У цьому аспекті, за висновком аналітиків, Хорватія досить слабо розвинена. Значною мірою це племінна культура, описана Динко Томшичем в середині 1930-х років (Tomasic, 1936). Важко сподіватися, що демократично налаштовані громадяни в соціальному середовищі будуть спотворені відкритим і неприхованим непотизмом, культурою невігластва і поширеною «впертістю» як усвідомленням життя мрій про випадкове життя без перебільшеної роботи. Тому не дивно, що офіційні канали участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні, такі як місцеві референдуми, громадянські ініціативи, збори громадян тощо, є лише те, що викладають студенти на курсах місцевого самоврядування, а не механізми, які використовуються в місцевому політичному житті. Досить часто на

національному рівні існують газети та новини про місцеву політичну торгівлю, любителів влади (так званих шерифів), які в декількох послідовних мандатах керують місцевими одиницями, за умови, що їх приватні підприємства, яке було їм надано у спадок. Існує також розгалужена мережа груп місцевих інтересів, які беруть участь у місцевому самоврядуванні, і вони здатні зірвати деякі автономні ініціативи [232].

Нарешті, місцева демократія сучасної Хорватії невіддільна від партійної системи. Це дві пов'язані причини, тому важко говорити про місцеву демократію і демократію в цілому без стабільної і демократичної партійної системи. І саме партії, їхня якість і їхній вплив на суспільство і політику занадто малі, щоб говорити в нашій публіці. Скільки партій в Хорватії є демократичними інституціями? Яким є їхній підбір персоналу і за якими критеріями вони приходять на партійних списках на виборах? Яким чином сторони залучають і відбирають кадри для майбутніх політичних позицій у державному управлінні? І т.д. Є численні питання, які необхідно обговорювати публічно, а не тільки в науковій літературі, і таким чином підвищувати якість наших політичних партій. Доки ідея безпосередньої демократії може звучати добре і спокусливо, демократія, ймовірно, довго залишатиметься посередницькою демократією, в якій політичні партії відіграють ключову роль. Тому якість політичних партій та партійне життя має вирішальне значення для якості демократії. Глибока політизація хорватського місцевого самоврядування вказує на важливість спілкування з нашими політичними партіями, а також з іншими учасниками місцевої політики, особливо списків виборців, які

виступають поза партійною системою, а моделі їх поведінки часто однакові в політичних партіях [232].

Беручи до уваги, що ці елементи багато в чому залежать від якості місцевої демократії, важливо їх систематично вирішувати. Слід підкреслити, що в цьому процесі ключова роль міністерства адміністрації формально відповідає за всю систему місцевого та регіонального самоврядування в Хорватії. Вона повинна мати довгостроковий і стратегічний підхід до місцевого самоврядування, оскільки з неї виходять офіційні пропозиції з більшості положень, що регулюють основні компоненти. Якщо ми не будемо справлятися з ним систематично і серйозно, місцеве самоврядування відчує долю кожного безлюдного виноградника, займеться бур'янами і дикими рослинами [232].

Наслідки для Хорватії, як держави і особливо для її місцевих і національних меншин, серед іншого, у контексті регіонального самоврядування, було відзначено у доповіді Конгресу 1998 рр. Хоча є певні наслідки для державного управління. Тим часом постраждали райони зникли (повернення окупованих областях, що знаходяться під адміністрацією Хорватії). Це мало довгострокові наслідки для центрального та місцевого та регіонального рівня. Застосування положень про захист національних меншин у Хорватії перешкоджали нещодавні військові події (1992 – 1995 рр.) і значні людські втрати; зруйновані бізнес і приватна власність відновлення місцевих громад та економічний розвиток окупованого поверху обід значно завалений. Все це разом з негативними аспектами розпаду колишньої Югославії та інших факторів, що призвели до відставання деякі гірські і острівні райони для загального розвитку, вироблені існують дуже нерівні умови,

в яких діють загальні правила та установи регіональне самоврядування. Ці органи можуть лише частково віддати свою участь відповіді на більш широке питання про те, як досягти регіонального розвитку в Хорватії [234].

Як зазначалося, рамки розподілу сфер відповідальністю між локальним і центральним рівнем визначаються Конституцією, і доповнено Законом 2001 року (та Поправками до Законом 2005 року) і далі регулюються галузевими законами. Так в компетентність усіх муніципалітетів і міст (включаючи великі міста і столичне місто Загреб) належить до «місцевих справ, вони задовольняють потреби громадян, які не є Конституцією або законом з державними органами », особливо ті, що стосуються: - поселення та житло, - просторове та містобудівне планування, - комунальна діяльність, - догляд за дітьми, - соціальне забезпечення, - Первинна медична допомога, - освіта та початкова освіта, - культура, фізична культура та спорт, - захист споживачів, - охорона та поліпшення природного середовища, - пожежної та цивільної охорони, - рух у своїй місцевості, - інші види діяльності відповідно до спеціальних законів[234].

У Конституційному законі 2002 року про права національних меншин є спеціальним положенням для додаткового представництва в місцевому представництві якщо національна меншина має мінімум 5% акцій загальна чисельність населення. Якщо частка становить 5-15%, то повинна бути хоча б одна один депутат, а якщо відсоток вище, то кількість депутатів пропорційна але він збільшується. Національні меншини також повинні мати своїх представників у керівному складі громад [234].

Отже, тема етнічного представництва у державах ЄС була актуальною у початковий період демократичних перетворень. Спроби популістських спекуляцій щодо порушення прав етнічних меншин швидко відійшли у минуле, оскільки більш важливими виявилася питання політичного структурування. Крім того, інтереси євроінтеграції вимагали всебічного відстоювання громадянського миру та відсутності проблемності на етнічній основі. Відновлення етноорієнтованої політико-правової колізійної в країнах Центральної та Східної Європи відбувається у зв'язку із збільшенням значення проблеми міграції міграції для всієї Європи.

2.3 Пошук політичного консенсусу між основними стейкхолдерами локальних самоврядних спільнот

Формування внутрішньої структури локальної демократії визначали є рівень її дієвості всередині національних політичних систем. Що більш спроможної є локальна демократія, то більш міцною і консолідованою є політична система в цілому. Однак національна модель локальна демократія вимагає корекції відповідно до місцевих умов.

Політична взаємодія стейкхолдерів локальних спільнот у період демократичного транзиту проходить у кілька стадій. Цілком логічно ідентифікувати стадії конститутивну, самоусвідомлення відстоювання інтересів. У сучасних країнах Центральної і Східної Європи виокремлюються три основні групи стейкхолдерів, які мають політичні амбіції та інтереси: інститути публічної влади та врядування, громадські активісти, представники бізнес-еліт. Всі вони мають різні

підходи до управління локальними громадами. Дослідники прозорості влади на локальному рівні зазначають, що «риторика цільових аудиторій і стейкхолдерів зараз використовується паралельно, ми переходимо на поняття стейкхолдерів, тому, що в ньому усвідомлене розуміння власних потреб і інтересів. Рівень і глибина розуміння власних інтересів є дуже різними на місцевому рівні. Якщо ми хочемо справжнього розвитку публічної політики, важливо піклуватись про те, якими є рівні розвитку, дорослості, зрілості цих аудиторій і які ми маємо організувати практики, щоб вони мали можливість вирости, тобто це є виховний, розвиваючий момент для спільнот. Тут ми можемо говорити про різноманітні партисипативні практики, тобто практики залучення, такі, як професійна фасилітація, інакше кажучи, полегшення групових процесів» [167].

Здатність до досягнення консенсусу є певним параметром розвитку локальних демократій. Зокрема, держави Вишеградської четвірки підходять до консенсусу на основі апробації основних способів відстоювання політичних інтересів. Консультаційні можливості кожної громади формуються на основі їх політичної історії, однак імперативом є спроможність досягнення згоди навіть за умови протилежної позиції.

Аналітики прозорої влади стверджують, що «якщо говорити про публічні консультації, то сьогодні дуже довго тривають переговори з представниками органів місцевого самоврядування з приводу питань, які готові винести на публічні консультації, і чи є готовність втілювати їх після цього. Сьогодні з тридцяти визначених міст публічні консультації запустили поки що тільки в двадцяти трьох. В деяких, наприклад, в Ужгороді, в Дрогобичі, надзвичайно успішно. Є повне

розуміння і зацікавленість з боку влади. Такі процеси, коли люди знизу проявляють ініціативу, а представники місцевої влади готові підтримати її, призводять до втілення такої ініціативи, повинні масово поширюватись у всіх містах України» [167].

Об'єднання інтересів бізнесу, влади, громадського сектору навколо стратегічних завдань розвитку громади є параметром консолідації локальної демократії. Наявність консенсусу щодо питань сталого розвитку є ознакою того, що політичні сили, групи інтересів, громада в цілому добре уявляють інтереси спільноти, узгоджують свої позиції у цивілізований спосіб та мають компетентну думку щодо основних процесів врядування. Планування «Цікавим прикладом на шляху сталого розвитку територіальних громад можуть бути проекти ревіталізації, на виконання яких ЄС виділяє кошти і які провадять країни – члени ЄС. Для нас такі проекти зазвичай сприймаються як проекти на відновлення застарілої інфраструктури (історична архітектура, закинуті замки, будинки, парки, тощо)» [143].

Консенсус стейкхолдерів у локальних демократіях посткомуністичних країн є досяжним за умови подолання таких політико-правових колізій, як доступ до прийняття рішень, можливість просування до проектів, внесення пропозиції тощо. За умови спроможності до консенсусу, локальні демократії можуть розраховувати на широку підтримку зовні. На думку авторів мануалу, з планування розвитку місцевих громад, «згідно з правовими документами ЄС, кошти на проект ревіталізації можуть бути виділені за умови, коли, по-перше, об'єкт, цінний для громади, підлягає відновленню і включає компоненту покращення інфраструктурної

складової, по-друге, цей об'єкт повинен бути використаний для зростання економічної активності у громаді, і третє – проект повинен містити соціально-екологічну компоненту: підвищувати рівність доступу членів громади до спільної послуги чи підвищувати рівень екологічної безпеки та здоров'я мешканців. Поняття «ревіталізація» не є тотожним терміну «капітальний ремонт». Це відновлення не лише технічне, а ще й соціальне та культурне» [143].

Провідним напрямком досягнення політичної згоди щодо розвитку локальні громади є розбудова інфраструктурних об'єктів, які задовольняють потреби населення. При цьому розбудова здійснюється на основі врахування інтересів секторів врядування, бізнесу і громадян. Планування «Наприклад, маленьке містечко Рабка-Здруй (Польща, Малопольське воєводство) здійснило такі останні два проекти ревіталізації: 1. Проект ревіталізації приміщення залізничного вокзалу на підставі ідей, запропонованих та обговорених з громадою. Відновлене приміщення вокзалу отримало друге життя – у ньому тепер є невеликий зал для очікувань пасажирів, кафе, зала для громадських зібрань, невелика бібліотека й вільний доступ до комп'ютерної кімнати з Інтернетом» [143].

Можливість досягнення консенсусу попри політичні розбіжності дає змогу стейкхолдерами планувати свою діяльність на далеку перспективу. В умовах Центральної та Східної Європи ключовим є питання інвестиційної привабливості конкретних місцевостей і населених пунктів. Зосередження зусиль навколо розвитку територій вказує на можливість консультації консультації та спільного вироблення рішення. У контексті планування «Проект ревіталізації місцевого парку. Парк отримав нове життя із коштами, вкладені в

інфраструктуру парку – там проведено освітлення парку, є кінотеатр формату 3D, кафе, сцена для виступів, павільйон, в якому відновлено джерело «Helena», чисті і привабливі доріжки» [143, с. 18].

Інституційна спроможність локальної демократії проявляється не лише у функціонуванні виборчих процедур та механізмів політичного представництва. Локальна демократія стає сталою, коли вона має розвиток на далеку перспективу, незважаючи на мінливість політичної кон'юнктури. У межах планування локального розвитку, «Досвід країн Америки та Європи (Канада, США, Німеччина, Чехія, Польща) показує, що успішними стають ті громади, які вдало розвивають власну внутрішню спроможність - поліпшують ті внутрішні умови та створюють ті фактори конкурентних переваг, які допомагають залучати більш продуктивні інвестиції, розвивати бізнес, зберігають існуючі підприємства та підтримують створення нових робочих місць. І все це заради економічного розвитку та підвищення якості життя людей» [143, с.25].

Способи досягнення консенсусу щодо цілей і завдань соціально-економічного розвитку локальної демократії передбачається, що всі стейкхолдери будуть бачити втілення своїх прагнень у майбутніх проектах та зміні умов існування території. Саме це є вагомим імпульсом їх співпраці. Планування «Конкурентоспроможність для території – це здатність місцевої економіки (фірм, розташованих на території), при рівних умовах для всіх учасників ринку, виробляти товари чи послуги, що продаються на міжнародних ринках, • збільшуючи індивідуальний та сукупний дохід громади, • створюючи зацікавленість для місцевого бізнесу, • залучаючи зовнішні інвестиції в територію, • заохочуючи до

проживання та праці людей в цій території Територіальні громада та бізнес мають спільну мету розвитку – збільшення доходів, яка досягається через стратегію росту конкурентоспроможності та залучення інноваційних високопродуктивних інвестицій, що забезпечать високий рівень доданої вартості» [143].

Великого значення набуває уявлення щодо механізмів та засобів оптимізація життєдіяльності та функціонування локальної демократії. Здатність подолати всі трансформаційні риси також може бути здійснене на основі цілеспрямованого забезпечення спроможності громади. Інструментом для цієї мети є реалізація міжнародних проектів. Управління стратегічним «у межах міжнародної технічної допомоги через проект «Співробітництво адміністрацій та громадських організацій у сфері надання соціальних послуг», до якого у процесах об'єднання долучилися територіальні громади Дніпропетровської області разом з польською стороною в особі Асоціації «Час-Простір-Ідентичність» (Stowarzyszenie Czas Przestrzen Tozsamosc). Унаслідок цього в територіальних громадах адаптовано та впроваджено модель MKUS, яка передбачає делегування послуг від органів місцевого самоврядування до неурядових організацій» [199, с. 6].

Інституційна конфігурація локальних громад також є предметом консенсусу між стейкхолдерами. Вони мають з'ясувати, які саме інститути будуть реалізовувати цілі сталого розвитку. Управління стратегічним «особливий інтерес представляє аналіз зарубіжного досвіду діяльності аналогічних субмуніципальних одиниць, зокрема у Польщі та Литві. У Польщі, відповідно до Закону Республіки Польща «Про гмінне самоврядування» від 8 березня 1990 р., гміни для ефективного виконання публічних завдань можуть створювати

допоміжні одиниці управління – солецтва (у так званих сільських гмінах), селища (у гмінах змішаного міського і сільського характеру), райони (у містах)» [199, с. 60].

Наявність повноважень щодо створення інституцій, які полегшують управління на місцях, сприяє до адаптивної нормотворчості. У цих умовах з'являється можливість формування консенсусу, демократичного прийняття рішень між окремими частинами локальної громади. Управління стратегічним «На відміну від України і Польщі Закон Литовської Республіки «Про місцеве самоврядування» від 7 липня 1994 р. детально визначає порядок та принципи організації діяльності сянюній. Сянюнія є філією адміністрації самоврядування, яка діє на певній частині території самоврядування. Їх число, найменування, межі території, яка обслуговується нею, і передані сянюнії функції юридичної особи (адміністрації самоврядування) своїм рішенням встановлює рада самоврядування. Діяльність сянюнії регламентується положенням про діяльність сянюнії, затвердженим директором адміністрації самоврядування» [199, с. 61].

Можливість реалізації програм сталого розвитку на локальному рівні визначає увагу до кадрового потенціалу місцевих громад. Це стосується і публічної влади і політичних сил і бізнес-еліти. Своєчасне виховання політичного обізнаних громадян виступає потужним ресурсом розвитку демократії. Також громадянська освіта є потужним чинником уникнення політико-правової легітимації, які були подолані на попередніх етапах політичних трансформацій. Управління стратегічним «Провідну роль у реалізації громадянської освіти відіграють освітньо-виховні заклади (формальної і неформальної

освіти). На становлення громадянської свідомості впливає також діяльність політичних партій, громадських організацій та асоціацій (молодіжних, жіночих, правозахисних, екологічних тощо)» [199].

Потужним поштовхом для розвитку локальної демократії у сфері формування політичної культури та демократичного світогляду залучення до просвітницької та тренінгової діяльності приватних організацій, що представляють бізнес-еліти. Управління стратегічним «Сприяти досягненню цілей громадянської освіти значною мірою покликані різноманітні благодійні та філантропські організації та фонди на основі підтримки організації виховних заходів, конкурсів, семінарів, тренінгів, надання грантів для розроблення науково-методичних матеріалів, посібників, підручників, фінансової підтримки публікацій. Виконувати завдання громадянської освіти та просвіти мають також засоби масової інформації, пропагуючи ідеї громадянськості, публікуючи відповідні матеріали, випускаючи навчальні теле та радіо передачі тощо» [199, с. 217].

Досягнення консенсусу між стейкхолдерами забезпечується не лише узгодженістю інтересів, але й включеністю приватних і громадських суб'єктів у процеси вироблення політики та прийняття рішень. Залученість до спільної праці у питаннях розвитку громади формує ситуацію, коли політико-правові колізії можуть виникати як наслідок конкретних порушень законодавства неадекватної поведінки учасників, що буде скоріше виключенням, ніж правилом. Управління стратегічним «з огляду на виявлені проблеми мають бути визначені сильні та слабкі сторони пропозицій щодо змін, забезпечена зосередженість не на проблемах, а досягнутий консенсус щодо

здійснення змін; необхідне залучення керівництва органів публічної влади до процесів налагодження зворотного зв'язку та комунікацій для забезпечення можливості суб'єктам надання публічних послуг прийняття потрібних рішень та здійснення змін» [199, с. 229].

Отже, консенсус між стейкхолдерами локальних громад виникає в результаті досягнення певного рівня розвитку локальної демократії. Такий стан є свідченням відповідальності та самообмеження політичних акторів та їх налаштованості на загальні цілі спільноти. Разом з тим, у європейських постсоціалістичних країнах і дотепер існують спроби змінити баланс сил між ключовими інтересантами результатів місцевої політики.

Вступ Румунії до Європейського Союзу викликав багато оптимістичних очікувань щодо автоматичного впливу цього процесу на верховенство права, якість державної політики, активну участь громадян у процесі управління та якість демократії на місцевому рівні. Крім того, після того, як тиск з прискорення, пов'язаного з приєднанням, зникне, готовність уряду до конструктивного діалогу з громадянським суспільством постійно знижується.

У той же час, за останні роки зменшилася активність громадянського суспільства, що пов'язано з численними причинами, які не дозволяють співпрацювати з громадянським суспільством як урядом, так і парламентом та місцевими органами публічної влади [240].

Більше того, оскільки кількість центрів прийняття рішень зростає, постійний моніторинг діяльності цих органів, оцінка відповідності чинному законодавству та тиск з метою збільшення участі громадян та впливу на рішення місцевої громади може бути досягнуто лише

організаціями суспільства. цивільних осіб, які, на індивідуальній основі, добре знають місцевий контекст.

Асоціація Pro Democracy через реалізацію Продемократичного проекту в місцевих громадах має на меті сприяти розвитку сектору НУО шляхом вдосконалення способів, за якими розроблено ноу-хау у попередніх проектах щодо інструментів та методів громадських консультацій для залучення місцевих НУО до просування добробуту та якості демократії на місцевому рівні[240].

Серед країн Європейського Союзу, які краще, ніж Румунія, в індексі демократії – Болгарія (7,03 у 2017 році), Хорватія (6,63 у 2017 році), Чеська Республіка (7,62 у 2017 році), Угорщина (6,64 у 2017 році), Польща (6,67 у 2017 році), Словаччина (7,16 у 2017 році) та Словенія (7,50 у 2017 році).

Норвегія залишається найдемократичнішою країною в індексі, позиція якої залишилася з 2010 року незмінною. Країни Західної Європи складають 14 з 19 країн, які вважаються «повноцінними демократіями». Однак оцінка регіону впала в середньому з 8,38 балів з 10, після того, як іспанський уряд зупинив референдум про незалежність Каталонії, а нерозкрите вбивство блогера на Мальті також знизило його рейтинг. Франція також потрапила в індекс, навіть незважаючи на те, що вона не обрала крайньо правого лідера Марін Ле Пен [226].

Відсутність ефективного контролю за роботою депутатів: «ми не маємо права контролювати, крім того, щоб зрештою протестувати на вулиці. Не вистачає бунту і виходу на вулицю »;

відсутність консультацій щодо основних проектів, які мають значний вплив на добробут громадян: «коли Румунія бере участь у

європейському, міжнародному проєкті, люди повинні консультиватися. Ми вже говоримо про зниження суверенітету людей над президентом, владою, власне, парламентами, тими, хто повинен представляти їхнє бажання »;

секретність того, як голосують парламентарі: «абсолютно нормально для тих, хто делегував право голосу, знати, як голосував їхній представник», - сказав Богдан Флоріан, додавши як приклад прозорість у шведському парламенті;

залежність приватних сторін-донорів: «фінансування здійснюється тільки членами партії ... ми не звертаємося до приватних компаній, шукаємо те, що зараз відбувається в державних контрактах з приватним середовищем»[220].

Серед передумов прямої демократії члени нової партії відзначили прийняття електронного голосування, що полегшить пряме вираження громадян на референдумах: «ми повинні розуміти, що нинішня система голосування сто років (sic!), Тому що в той час Ви могли б перенести всіх людей в Бухарест, щоб проголосувати. Не можна зараз, а через технологічні засоби того моменту ми маємо таку можливість ».

«Партія прямої демократії в Румунії» не пропонує скасувати інститут парламенту. «Навпаки, коли громадяни можуть голосувати і голосувати виборцями за пропозиціями парламентаріїв, або вони можуть їх відкинути, громадяни більше не будуть соромитися розглядати вибори як питання життя і смерті».

Рівень важливості програми полягає в тому, щоб зробити акцент на рішеннях, ухвалених у парламенті, щодо рішень, прийнятих за ініціативою громадян або прийнятих експертами і затверджених або визнаних недійсними громадянами, без того, щоб це призвело до

розпуску політичних партій: «Якщо громадяни не приймають рішення інакше, урядові програми будуть проголосовані на виборах. Було б краще, щоб уряд складався зі спеціалістів, навіть якщо вони мають певний політичний погляд. Але на відміну від нинішньої практики, прийняті рішення будуть поставлені на голосування, «всі ці питання будуть обговорюватися і аналізуватися громадянами». Фахівці повинні скласти звіт з технічних питань, що стосуються національних (або місцевих) тем [226].

За словами членів-засновників партії Прямої Демократії Румунії, ця презентація плюсів і мінусів технічної теми необхідна, щоб уникнути демагогії: «Представники повинні скласти звіт, з технічної сторони, і тоді народ про що сказав фахівець». Таким чином, фахівці надають інформаційну підтримку підставі для публічних дебатів, які повинні запобігати зловживанням і сприяти вирішенню спірних питань. У таких ситуаціях, як зауваження щодо довкілля, однак, мають бути висловлені думки на основі конкретних досліджень, і якщо ризики будуть більшими, ніж переваги, тему не слід пускати в публічне обговорення, якщо не існує громадянської ініціативи в цьому відношенні [226].

Важливим моментом у програмі партії «Прямої Демократії у Румунія» є заохочення громадянської ініціативи. «Ми не хочемо складати компактну конституцію, а обговорювати статті, які є ініціативами інших. Припустимо, що 10 тисяч людей прийшли обговорити зміну статті. Може хтось хоче змінити статтю про адвоката народу. Буде поставлено на голосування! Не всі конституції повинні голосувати, а статті. Право на законодавчу ініціативу належить народу» [226].

Щоб полегшити здійснення цього права, вони планують створити онлайн-платформу, на якій сприятимуть ініціативам громадян, полегшувати збір необхідних підписів, а якщо зібрати достатню кількість підписів, провести референдум щодо пропозиції.

Що стосується складних законів, які містять десятки або сотні статей, таких як закон про національну освіту, експерт Богдан Флоріан Алін розповів про важливість технократів: «Ці фахівці придумують оригінальний проект, який може бути Що вони ще не визначили – це кількість підписів, необхідних для подання громадян на референдум. Також незрозумілим є кількість підписів для відхилення статті у складному законі, як у наведеному вище прикладі».

Виходячи з того, що система голосування в партії повинна бути схожою на систему голосування, яку вони хочуть використовувати на національному рівні: «члени-засновники партії мають право накладити вето на зміни статусу партії. Але це право вето не може бути зловживаним, але повинно бути 10% членів. Усі пункти програми можуть бути предметом обговорення і можуть бути змінені, але не в Статуті (у цьому випадку статті 6, 7 і 8, що стосуються цілей і завдань Сторони).

Крім того, спосіб, у який вони висунуть кандидатів на парламентські вибори, буде відображати ті ж принципи - "якщо партія вирішить, що один з членів-засновників може бути делегований, то він буде працювати. Якщо ні, то інший член».

Що стосується розподілу повноважень між центральним і місцевим рівнями – опосередкованими, як ми бачили, громадян - Пряма демократія Румунія говорить про важливість місцевої частини », і

місцеве населення має сказати. У нас є бюджет - як його виділити? Громада повинна вирішити, що вона є в сім'ї ».

Румунський політик Farca Dorin далі пояснив відносини між двома сторонами: «Місцеві громади будуть мати такі ж свободи, як це дозволено на центральному рівні. Ми вважаємо, що місцеве право вето може працювати, але тільки з точки зору екологічних проєктів та використання ресурсів, які можуть вплинути на місцеву громаду. Але для того, щоб це право вето було запроваджено, все населення має домовитися на центральному рівні ». Він також підкреслив, що це є суттєвою відмінністю від інших партій, які сприяють прямій демократії. Як зауважує румунський діяч Сармішегетуза: «Не буде місцевих парламентів, які б видавали місцеві закони, а місцеві рішення не будуть порушувати закони країни»[226].

Відповідаючи на запитання про загрозу прав гей-спільноти внаслідок консервативної натхненної ініціативи, делегат Демократичної прямої Румунії відповів, що він не розуміє цього поля і не хоче плутати його особисту думку з політикою партії. Він додав, однак, що таке рішення, як поширення права на вступ у шлюб з негетеросексуальними статями, має бути предметом референдуму: населення має показати, чи готові вони прийняти таку соціальну модель. Не можна нехтувати правами меншин, але ми повинні бачити, де суспільство готове прийняти ці права.

Румунські фахівці роблять спробу встановити межі прямої демократії. «Область міжнародних прав повинна залишатися такою, якою вона є. Так, ми хочемо прямої демократії, але є певні елементи, про які ми не говоримо, тому що ми вже обговорюємо позицію Румунії як держави»[226].

Пряма демократія Румунія є частиною членів вже існуючої неформальної дискусійної групи – «тих, хто може швидше рухатися» - хто скористався поправкою до Закону 14/2003 і розпочав процедуру створення партії, метою якої є запровадити режим безпосередньої демократії в Румунії.

Враховуючи, що Партія прямої демократії Румунії була прийнята на першому терміні, нам було цікаво про цей успіх. Рецепт успіху, мабуть, був пов'язаний з переслідуванням інших процесів і спостереженням того, що в них відбувалося, щоб запобігти виникненню таких проблем. Одним з речей, які вони виявили у проведенні інших судових процесів, було те, що «має бути набір документів, не зазначених у законі партії. У законі партії повинні бути ті, що містяться, а також записи членів-засновників, а також заява про членство, в якій вказано, чи ви були учасниками інших політичних партій. " Проте він вітає спрощення закону, зазначивши, що він не намагався б сформувати партію за відсутності зменшення мінімальної кількості необхідних членів з 25 тисяч до 3 [226].

Ідея про те, що демократія та участь громадян у суспільному житті вивчається у місцевих колективах, історично корениться у положенні, що місцева колективність сприймається як «вогнище демократії», оскільки місцеві адміністративні органи є найбільш закріпленими за щоденні проблеми громадян. Європейські держави зрозуміли ці реалії і створили різні механізми кооптації місцевих органів влади в дуже складний процес захисту прав громадян, що поступово, по-перше, в доктрині, а потім і в законодавстві, концепцію «місцевої демократії». «Рецепт» місцевої демократії включає в себе як найважливіші інгредієнти представницької демократії та демократії участі, так що індивіди повинні бути включені в

спільний інтерес, який місцеві адміністративні органи повинні поважати і захищати. Оцінювання (а точніше, модернізація) участі громадян останнім часом дуже обговорюється в контексті територіальної адміністративної реорганізації та перегляду Конституції. Одна реальна ретельність та реалізація місцевої демократії призведе до глибоких змін у публічній сфері, у функціонуванні місцевої адміністрації і останньому, але не в останню чергу, у колективному менталітеті [233].

Таким чином, можливість подолання політико-правових протиріч між локальними стейкхолдерами стала порядком денним розвитку локальних демократії у посткомуністичних країнах у 1990-ті та 2000-ні роки. У цей період були реалізовані процеси локального та регіонального економічного районування, які визначили конфігурації локальних бізнес-еліт. На сучасному етапі основним напрямком колізійної є протистояння локальних стейкхолдерів та конкуренти центрального й міжнародного рівня. Для сучасної України ці приклади є вельми показовими, оскільки вони показують не стабільність у життєдіяльності спільнота локальних спільнот.

Висновки до розділу 2

Інституційне втілення політико-правової легітимації у ситуації демократичного транзиту має певні особливості. Якщо в умовах сталої демократії легітимація притаманна локальним демократія з огляду на спроби удосконалення нормативних засад сталою розвитку та покращення існуючого стану суспільства відповідно до технологічних новацій і соціально демографічних змін, то в умовах посткомуністичних трансформацій легітимація виникає на основі неусталеності відносин політичної конкуренції та представництва інтересів на локальному рівні.

Локальні демократії не є інституалізованими повною мірою. Тому ці два процеси – поява нових інститутів та формування міжінституційних відносин – відбуваються одночасно. Політико-правові засади функціонування локальних спільнот у посткомуністичних період вступали у протиріччя із загальною етатистською парадигмою відносин влади і суспільства. Масштабні адміністративно-територіальні реформи країни Центральної та Східної Європи спричинили появу як нових можливостей, так і нові виклики для інституційної спроможності на локальному рівні. Колізії у відносинах місто-регіон проявилися майже одразу після оприлюднення стратегічних цілей реформ. Парадоксально, але локальні спільноти не були готові до отримання значної кількості повноважень та збільшення обсягу відповідальності. Після проведення першої виборчої кампанії локальні політичні сили усвідомили можливості самоствердження та реалізації інтересів громадян. З розбудовою локальних демократій позначилися процеси колізійності в рамках розбудови порядку денного, коли місцеві питання почали переважати над загальнонаціональним. При цьому спроби національних партій набути політичний капітал на місцевому рівні за рахунок національної «адженди» виявилися невдалими. Таким чином, легітимація у відносинах центр-периферія вирішилося на користь локальних громад.

Особливості політико-правових відносин на локальному рівні у державах за політичною структурою проявилися під час уніфікації національного і європейського законодавства щодо захисту прав національних меншин. Як показали приклади Чехії та Хорватії, етнічні меншини загалом отримали той рівень реалізації групових інтересів, який відповідав їх соціально-демократичному складу у загальній структурі населення. Головним результатом реформування місцевого

самоврядування Центральної та Східної Європи стали колізійні відносини на основі формування нових економіко-майнових комплексів. У Східній Європі вони мали місце спочатку в рамках процесів реституції. Разом з тим, із розгортанням європейської інтеграції та включенням посткомуністичних країн до спільного ринку ЄС, постало питання реалізації інтересів місцевих виробників в рамках локальних спільнот на сучасному етапі.

Одним з базових напрямків формування політико-правової легітимації у локальних демократіях стали проблеми міграції та невідповідності національного законодавства європейським нормам. На цій підставі окремі громади та регіони стали осередками євроскептицизму вже не ідеологічній основі, а на основі прагматичних інтересів. Для сучасної України приклади подолання стану політико-правової колізійності локальна демократія Центральної та Східної Європи є прикладом відповіді політичних систем на складні протиріччя сучасності.

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ
ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ У
КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

**3.1 Локальні демократії сучасної посткомуністичної Європи:
нормативна єдність та політичне різноманіття**

Політична нормотворчість, спрямована на розв'язання проблем політико-правової легітимації в посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи, вирішила основні завдання творення нових інститутів, ініціювання механізмів політичній співпраці, розв'язання гострих проблем на локальному рівні. При цьому практика кожної конкретної країни збагатила загальноєвропейський досвід конкретними випадками, які мають досить повчальне значення для сучасної України.

Концепт локальної демократії плідно розробляється у вітчизняній і зарубіжній політичній науці завдяки стрімкому розвитку кількості розробок, спрямованих на удосконалення теоретичного і практичного розуміння публічної політики. У Сполучених Штатах локальна демократія є невід'ємною частиною розвитку громадянського суспільства, гарантією захисту прав людини, цінностей ліберального суспільства. У 60-ті й 70-ті роки ХХ століття американські вчені звернули увагу на удосконалення поняття демократії, намагаючись встановити її типи та можливості успішного переходу до демократії. Такими концепціями стали концепція електоральної демократії Л. Даймонда, хвиль демократизації С. Хангтінгтона. Непересічні досягнення в удосконаленні поняття демократії спостерігаються у розробників проблеми соціального капіталу та витоків громадянського суспільства Р. Патнама й Дж. Коулмана. Локальна демократія як явище

формування стійкої системи політичної презентації на рівні місцевих громад, виступає елементом більш широкої концепції якісної демократії, або демократії участі, яка повинна забезпечити стійкість та незмінність демократичних політичних цінностей у XXI столітті. Особливо актуальним поняттям локальної демократії є, з огляду на процеси децентралізації в сучасній Україні, перетворення місцевих громад на реальних політичних розпорядників форм життєдіяльності населених пунктів. Отже, проблема локальної демократії є багатовимірною та пов'язаною з багатьма магістральними напрямками сучасної теорії демократії.

У нашій роботі використана низка сучасних політологічних підходів і методів. Серед них, до загальнонаукових належать аналіз та синтез (здійснюється розгляд стану досліджень локальної демократії в сучасному світі), гіпотетико-дедуктивний (формується теоретична основа дослідної інституалізації локальної демократії). До фахових методів належать компаративний та структурно-функціональний методи. Компаративний застосовується під час порівнюють чинники локальної демократії в Україні й інших трансформаційних країнах). За допомогою структурно-функціонального методу визначаються компоненти, які забезпечують інституційні вимоги до локальної демократії, як частини концепції якісної демократії.

Метою підрозділу є встановлення проблем зв'язків концепту локальної демократії з основними напрямками перспективних досліджень демократії в сучасній світовій політичній науці.

У сучасних політологічних дослідженнях в Україні проблему локальної демократії розглядають у контексті динаміки трансформації вітчизняної політичної системи та політичних систем, подібних до неї.

Порядок денний консолідації демократичних перетворень у різних посткомуністичних і постсоціалістичних країнах має різні рівні актуалізації. Для країн Центральної та Східної Європи актуальним є забезпечення якнайбільшої відповідності свого політичного розвитку орієнтирам розвинених демократичних держав. Для країн пострадянського простору досі актуальним залишається відокремлення місцевого врядування від політичного менеджменту центрального рівня. У цьому концепті локальна демократія набуває сенсу лише в умовах цілеспрямованих реформ щодо децентралізації. Як вважає Ю. Бальцій, «процес децентралізації державної влади й управління, створення місцевого самоврядування відбуваються в нашій державі досить непросто й супроводжуються деякими суперечностями. З одного боку, є спроби абсолютизувати самостійність місцевої влади, відокремити місцеве самоврядування від державного управління, що неминуче призводить на практиці до вседозволеності та порушенню нормального функціонування управлінської системи» [9].

Концепт локальної демократії розглядається в сучасній політичній науці з точки зору набуття місцевими спільнотами таких політичних умов свого існування, за яких вони можуть ухвалювати рішення, незалежно від впливу інших рівнів влади, або інших чинників функціонування політичної системи. Водночас транзитивні політичні реалії засвідчують, що всередині суспільства можуть існувати сили та інститути, які опираються реальній демократизації місцевих громад. Тому сенс локальної демократії потребує уточнення у кожній перехідній політиці (див. І. Головка [47]). Саме на основі методології сучасної політичної науки можна встановити значення, умови та пріоритети національного змісту локальної демократії [4]. На відміну

від студій з державного управління й правознавства, політичні науки намагаються встановити реальних суб'єктів ухвалення рішень та впливу на політичний процес. Для сучасної України актуальною є проблема реалізації реформ розбіжності між декларованими цінностями та реальним інституційним наповненням та засадами реформування. Звідси, вітчизняні вчені звертають увагу на інституційний опір демократизації на локальному рівні. Ю. Бальцій вважає, що «обґрунтовані дії центра по зміцненню законності й наведенню порядку в системі управління породжують в деякій частині суспільства та державного апарату прагнення істотно обмежити права й можливості органів місцевого самоврядування, фактично звести нанівець їх самостійність у вирішенні певної частини публічних справ» [9, с. 214].

В умовах електоральних демократій, до яких належить і сучасна Україна, поява дієвого громадянського суспільства виступає предметом багатьох теоретичних дискусій в межах концептуалізації процесів інституційного будівництва (наприклад, див. О. Муршин [130]). Ю. Бальцій вважає, що «насуцним завданням державного будівництва в цей час є паралельний, одночасний розвиток інститутів громадянського суспільства й місцевого самоврядування, що можливо вирішити лише за умови розроблення теоретичної концепції їх співвідношення, а також законодавчого закріплення й практичного втілення основних її постулатів» [9, с.214].

Осмилення проблем локальної демократії в сучасній політичній науці пов'язане не лише з інституційними аспектами, але й з динамікою взаємодії суб'єктів політичних інтеракцій, які намагаються відстояти свої інтереси на локальному і регіональному рівні. Якщо у сучасних

розвинених державах ресурсами розвитку локальної демократії є розширення політичної участі членів місцевих громад, вирішення ними спільних питань і співпраці з державною адміністрацією, то у трансформаційних політичних системах ситуація виглядає набагато більш складною через майже повну неможливість задіяння механізмів соціального капіталу як основи внутрішньо-спільнотної співпраці. Залишається відкритим питання репрезентованості локальних інтересів в існуючій політико-інституційній структурі.

Як демонструє приклад сучасної України, через невизначеність суб'єктних ролей між групами інтересів, політичними партіями, неурядовими організаціями, відбувається «хаотизація» політичного процесу на місцевому рівні. У ньому публічні й непублічні актори здійснюють комбінації дій з метою встановлення контролю над місцевими громадами у недемократичний спосіб. Цим подекуди спотворюється сама ідея локальної демократії, заперечується перспектива й успіх демократизації. Спроби окремих бізнес-груп і політичних сил маніпулювати представницькими органами влади та її виконавчими органами на місцевому рівні призвели до чисельних конфліктів. Вони, з одного боку, можуть визначатися як свідчення свободи дій політичних акторів, а з іншого боку – як руйнівні протистояння, що сповільнюють сталий розвиток місцевих громад в нашій державі. Як стверджує О. Фісун, «демократія виникає зі страху взаємного знищення, який примушує учасників надавати політичні гарантії переможеним, тим самим радикально знижуючи ставки політичної гри. Протиборчі сторони, приймаючи демократичні правила гри, роблять вибір не на користь монопольного привласнення виграшу і «знищення» супротивника, а на користь спільного (кооперативного)

користування його плодами, коли ніхто ніколи не залишається в цілковитому програші, просто виграш одних трохи більший за програш інших» [201].

Певний полісемантизм поняття «локальна демократія», пов'язаний з тим, що у законодавстві сучасної України й інших пострадянських держав, терміни «місцевий» і «муніципальний» нерідко ототожнюються. Це спричиняє поєднання суміжних предметних областей публічного адміністрування й аналізу політичних транзитів. У сучасному політологічному дискурсі інтегрованим значенням локальної демократії є не її територіальна причетність до певних адміністративних одиниць чи населених пунктів. Більшої ваги набуває наявність самодостатнього локального політичного режиму, а також локального політичного порядку денного. Сучасні політологічні дослідження засвідчують (наприклад, М. Рейд [241]), що локальна демократія має невичерпний потенціал для розвитку й стабілізації партисепаторної демократії.

Саме поява локальної демократії і є одним з провідних свідчень успіху демократичного транзиту, що визначає першочерговість демократичного реформування на даному напрямі.

Концептуалізація локальної демократії на основі вітчизняних реалій і зарубіжних практик формує уявлення щодо локальної демократії як середовища позитивного розв'язання проблем територіальної громади. Самодостатня, самоорганізована й самовідтворювальна політична активність на місцевому рівні може розвиватися лише за умови виконання норм політичної співпраці, взаємоповаги, вироблення прозорих правил політичної гри. За таких умов всі сторони політичної взаємодії будуть мати рівні можливості.

Також вони не будуть перебувати під загрозою усунення з політичної арени внаслідок електоральної невдачі.

У цілому концепт локальної демократії виступає чинником пояснення шляхів розв'язання проблем системного характеру, які накопичувалися на локальному рівні протягом десятиліть. Вітчизняні вчені вважають, що формування сталої локальної демократії спричинять ланцюгову реакцію щодо глибинних внутрішніх перетворень. На слушну думку А. Некряч, «проведення реформ суттєво знизило б градус «кипіння» в суспільстві, пов'язаного з анексією Криму, окупацією частини території Донецької та Луганської областей, сприяло б суспільній стабілізації. У цій ситуації можна лише підтримувати рішучі кроки центру, вітчизняної еліти щодо модернізації державного управління, намагання подолати корумповані схеми на всіх рівнях управління, проведення комплексної перебудови чинної територіальної організації влади з метою оптимізації та збалансування регіональних і місцевих інтересів» [133].

Завдяки зусиллям вітчизняних і зарубіжних дослідників, концепт локальної демократії набуває усталеного вигляду саме в площині завдань, покладених на місцеву ланку політичного управління. Поряд з цим, в Україні, на думку автора, існує тенденція перевантаження інституцій локальної демократії напрямками діяльності, які потребують складного й комплексного впливу багатьох чинників.

Визначення локальної демократії як особливого етапу розвитку процесів демократизації та певного якісного параметру формування консолідованої демократії, робить її не стільки інструментом, скільки певним станом подій і процесів, результатом певного періоду трансформацій. Для сучасної України локальна демократія через досить

короткий період перетворень, починаючи з 2014 року (у багатьох громадах починаючи з листопада 2015 року) може розглядатися лише, як певний орієнтир, який потребує системної праці для його досягнення. У той же час, складність проблем в сучасній Україні вимагає активізації тих елементів, на яких базується самоврядна політична суб'єктність у громадах. А. Некряч слушно зауважує, що «нові укрупнені територіальні громади як базові ланки оновленої системи місцевого самоврядування зможуть уже найближчим часом заявити про себе як активні суб'єкти місцевого життя, тому що розпочатий процес децентралізації попри всі прорахунки все-таки наблизить управління до людей, дозволить зрештою мешканцям територіальної громади отримувати те, що їм потрібно в повсякденному житті. І тут, безперечно, багато чого залежить від того, як швидко нові центри укрупнених територіальних громад зорієнтуються в масиві тих проблем, які нагромадилися за роки, і зможуть віднайти відповідні механізми для оперативного їх розв'язання» [133].

Конкретні форми реалізації локальної демократії перебувають під пильною увагою дослідників. Для країн сталої демократії необхідним є встановлення механізмів, які будуть визначатися як ознака поширення певних практик на локальному рівні у межах тієї чи іншої держави. Також слід брати до уваги, що емпіричне підґрунтя розвитку локальної демократії дає змогу зрозуміти перспективи її поширення на подібні територіальні громади, здійснити прогнозування цього впливу. Попри різноманіття причин і наслідків розвитку локальної демократії, в умовах сталих демократичних держав і трансформаційних країн, в умовах поширення мережних й кібернетичних інформаційних

технологій політичний ресурс розвитку локальної демократії, може ґрунтуватися не лише на проактивній позиції громадянського суспільства, але також стрімко розвиватися на основі доступу до електронного волевиявлення та репрезентації власної позиції. Електронні форми висування вимог, демонстрації підтримки та просування певних інтересів, є ресурсом, який може продемонструвати інституційну спроможність локальної демократії та навіть сформулювати уявлення про її значення для політичних процесів центрального рівня (див.: С. Бойчун [18]). Як справедливо зазначає А. Некряч, «петиції як форма демократії, використовуються в багатьох країнах Європейського Союзу і їх доцільність вже підтвердилася нетривалою вітчизняною практикою. Так, електронні петиції до Президента України досить швидко набрали необхідну кількість (а це 25 тисяч підписів), для того, щоб застосовувалися жорсткіші заходи покарання до чиновників за хабарі. Ідеться про голів рад, сільських, селищних і міських голів, судів, прокурорів, полісменів, митників»[133].

Таким чином, різноманіття підходів до визначення локальної демократії у сучасній політичній науці формується навколо двох сутнісних полюсів пояснення цього явища. Першим є інституційне наповнення локальної демократії в межах територіальної місцевої громади. Вчені вивчають дієвість та перспективність громадських організацій та інститутів представництва та способів мобілізації громадянської підтримки. Цей рівень осмислення локальної демократії наближає її до методології і предметної області публічного адміністрування. Другим полюсом є практики діяльності та конкретні емпіричні приклади вітчизняної локальної демократії, які містять зміст та значення локальної демократії для проблеми політичної участі. Її

стан є ключовим для експертної оцінки перспектив вставлення консолідованої партиципаторної демократії. Обидві предметні площини на сучасному етапі здійснюють опис локальної демократії. Проте ситуацію ускладнює особливості розвитку перехідних країн, в яких локальна демократія лише починає набувати відповідної ролі та значення.

Концепт локальної демократії у сучасній політичній науці переживає процес становлення та набуття нового сенсу в умовах зростання різноманіття громадсько-політичного дискурсу та викликів політичної реальності. Стрімкі зміни в сучасному світі багаторазово вимагали переосмислення значення демократії як політичного режиму та як сукупності соціетальних практик. Тенденцією до встановлення трансформаційного змісту локальної демократії є розробка механізмів участі громадян у політичній діяльності, механізмів представництва міноритарних спільнот, механізмів взаємодії різних за соціокультурними параметрами меншин в рамках відносно замкнених територій та ареалів мешкання. Одним з плідних втілень зацікавленості в розробках «псевдолокальної» демократії є розробка політичної складової концепції сталого розвитку. У цій системі пояснень взаємодії світу, навколишнього середовища та публічної політики, локальна демократія набуває визначального статусу основи ухвалення колективних рішень та дотримання ціннісних та ідейних засад природо користування і перетворення місцевих громад на самодостатні колективи з само відтворенням вільного волевиявлення та свідомої підтримки витратної екологістської програми розвитку.

Значні досягнення в розробці локальної демократії спостерігаються у тематичному розділі документу Хабітад Адженда

(Habitat Agenda). Вони визначають прикладний характер діяльності інститутів локального розвитку в межах європейської інтеграції та процесів децентралізації й субсидіарності у сучасному ЄС. Локальні демократичні спільноти здебільшого є відповідальним партнером у реалізації багатьох європейських програм та поширення й закріплення європейських цінностей у країнах, які нещодавно отримали статус членства у Європейському Союзі. Для сучасної України та інших транзитивних країн, локальна демократія є сукупністю практик, які розкривають подальші перспективи розвитку багатьох сфер політичного реформування. Інституалізація локальної демократії є запорукою незворотності демократичних реформ. Крім того, локальна демократія є чинником формування демократичної політичної культури та забезпечення розвитку громадянського суспільства. Перспективою подальшого розвитку за темою даної статті є розробка теми політико-правової легітимації на рівні місцевих демократій у країнах перехідного типу.

Кілька моніторингових звітів щодо Угорщини показують, що деякі посткомуністичні держави були в минулому періоді як забезпечити дотримання вимог Статуту в муніципальних системах. Приклади в основному включають юридичну систему Великобританії, хоча деякі континентальні за формою самоврядування держави були також досліджені звіти колишніх соціалістичних країн.

У системі локального врядування Угорщини перебуває система конституційного суду та судовий захист муніципальних прав в тому сенсі, що це забезпечення виконання вимог органів місцевого самоврядування та рішень державних органів. Фактично до 2012 року воно було дуже вузьким. На основі особливостей представленої

регуляторної системи Угорщини можна зробити висновок, що захист муніципальних прав в даний час не має форми, яка могла б функціонувати як ефективний засіб захисту. Пряме оскарження та звернення до захисту Конституційного Суду було припинено, це стосується усунення конституційного захисту права для самоврядування, що досить сильно послаблює систему захисту.

На думку угорської дослідниці Ю. Сікет (Judit Siket), деякі випадки судового захисту зафіксовані, але практичні не існує емпіричного досвіду, який можна проаналізувати щодо їх застосування. Наявні, муніципалітети в аналізованих темах досі не мають процедури у багатьох випадках, у яких де-факто приймалися публічні рішення [244].

Загалом, зміна регуляторної системи місцевого самоврядування: а обмеження можливості правового захисту, місцевих громадських справ, зокрема населення суттєве зменшення змісту надання державних послуг місцевим органам влади призвели до зміни У цьому контексті це є предметом подальшого розгляду найважливіший рельєф місцевої демократії - місцеве самоврядування майбутнє функціонування системи при виконанні суспільних завдань і питання про відповіді, де місцева влада знаходиться в системі державної організації.

Згідно зі звітом UNPD, в сучасній Угорщині локалізацію принципу децентралізації та субсидіарності на практиці у сфері державних справ, здійснює самоврядування. Надалі самоврядування є головним його зміст розглядається на основі міжнародних документів. В цілому можна зробити висновок, що місцеве самоврядування можна розглядати як спроможність включати мережу інституцій та суб'єктів державної політики, які можуть реагувати на різні виклики та

можливості. В сучасній Угорщині місцеве самоврядування є тотожною з державою. Це також можна розглядати як новий підхід до локального управління, який впроваджує нові концепції, зокрема такі, як ефективність, автономія, розширення законності, прозорості, участі демократія, і суть якої полягає в тому, що місцева влада зв'язується співпрацювати зі стратегічними учасниками для спільного прийняття рішень та їх конфліктів а вони можуть розраховуватися відповідно до законів і процедурних правил. Крім того, «(а) місцеве самоврядування включає в себе велику кількість установ, діючих механізмів і процедур, громадян та групи; громадян можуть чітко сформулювати свої інтереси, їхні потреби, опосередковувати розбіжності та здійснювати свої права на місцевому рівні, а також можуть виконувати свої зобов'язання» [248].

Угорська авторка Judit Siket вважає, що зміст децентралізації, субсидіарності та самоврядування в рамках описаних вище елементів явно не були очевидні в чистому вигляді, навіть у великих традиціях західних країн, ні у випадку місцевих демократій. У місцевих державних справах існує ряд суперечностей щодо нормативних, адміністративних питань, як, наприклад,, односторонні і виключно делегуванні повноваження, принцип децентралізації. Централізація та децентралізація в Угорщині не можуть бути єдиним організаційним принципом, що визначає формування місцевих органів влади у сегменті регіонального самоврядування. Іноді унікальні обов'язки державної служби доцільно розглянути як повноваження під час встановлення оптимальної моделі як функціональної, так і іншої політичної, яка включає адміністративні та фінансові складові.

Як вказує István Hoffman, загальна концепція місцевих громадських справ визначається місцевою владою як компетентність. Вона закріпила автономну процедуру місцевої влади можливості в місцевих справах в межах своїх завдань і компетенцій. Місцеві державні справи та населення для надання державних послуг, державний орган є муніципальним типом місцевого, а також організаційні, особистісні та фінансові умови всіх цих заходів були пов'язані зі створенням Концепції місцевого самоврядування. Цей документ – це місцева громадська воля, яка забезпечує зв'язки з місцевими державними справами. Місцеві суспільні справи однакові були визначені формулюванням Закону [230].

Як вважає Judit Siket, питання організаційної автономії локальних громад в першу чергу має розглядатися наукою організаційної соціології. Питання, в цьому розділі тільки у вузькому сенсі, організація місцевого самоврядування формування його торкнулася його свобода. Презентація та аналіз окремих муніципальних органів не є однією з близьких цілей тези, тому вони не обговорюються у дослідженнях. Хартія містить положення про організаційну автономію, які як органи місцевого самоврядування та їх органи повинні організувати свою адміністрацію та її основні принципи. Основні принципи і положення організаційної основи законодавство, однак, органи місцевого самоврядування мають власну адміністрацію мають право приймати рішення про свою організацію. У процесі прийняття рішень вони повинні враховувати місцеві особливості та потребу в адміністративній ефективності [244].

Центральне політичне регулювання в Угорщині може накладати обмеження на створення певних організацій і однак ці характеристики

не повинні поширюватися на жорсткі структури. Першочерговим завданням для здійснення організаційної автономії є місцеві потреби кращого управління. Хартія місцевого самоврядування на локальному рівні тільки пропонує вибір внутрішньої адміністративної структури органів місцевого самоврядування. Органи локального врядування вони вимагають досить широкого кола організаційних свобод. Ефективність є важливою вимогою для відповідної адміністративної організації, з чим пов'язана потреба у професійному персоналі. При працевлаштуванні персоналу локального врядування важливо, щоб їх кваліфікація відповідала місцевим стандартам комунальних послуг під відповідальність органів місцевого самоврядування. Для того, щоб мати добре навченого та компетентного персоналу в муніципалітеті, повинні бути розроблені відповідні можливості навчання, система оплати праці та заохочення. Організаційна свобода в Угорщині широко поширена серед органів місцевого самоврядування. Важливим бар'єром є створення спільного муніципального офісу, що є обов'язковим для поселень з населенням понад 2000 мешканців. З 2012 року регулювання асоціацій органів місцевого самоврядування було обмежене. Колишня модель свободи асоціацій дає можливість широкого співробітництва системи. У Основному законі Угорщини з'явилася установа обов'язкового об'єднання, які, відповідно до положень окремого закону, виконують громадські завдання для форми об'єднання. Таким чином, свобода організації самоврядування є загалом справедливою. Функціональність, без вивчення бюджетних і фінансових умов, має одностороннє значення [244].

До неї можна підійти через кілька аспектів регуляторної автономії. Значення, з одного боку, а можливість регулювання

місцевого самоврядування законодавством вищого рівня щодо організованих соціальних умов, законом у певних випадках встановлювати правила впровадження. Нормативні водночас автономія є також обов'язком держави, а саме: а центральні органи влади не повинні порушувати положення місцевого самоврядування регуляторної автономії, а також не можуть втручатися в регуляторні дії за допомогою нормативного чи індивідуального акта автономії. Законодавчі повноваження органів місцевого самоврядування базуються на статутних повноваженнях шляхом вивчення зобов'язань місцевих органів влади цього типу. Метою закону, як правило, є точність, точність і пристосованість до місцевих обставин подальшого регулювання. Конституційний Суд тлумачив це положення кількома рішеннями, які стосувалися авторитету, конституційних обмежень, регуляторної автономії, державна влада і верховенство права, вимоги що стосуються функціонування адміністрації [244].

Що стосується завдань, які необхідно виконати, то можна сказати, що що, на додаток до місцевих органів державної влади, муніципалітети є відповідальними переважно населенням відповідає за надання громадських послуг. Елементи автономії вимагають вивчення організації надання комунальними послугами окремих громад муніципалітети мають достатні повноваження для виконання завдань. Функціональність також визначається муніципальними установами зобов'язання зберігати. В результаті децентралізації в Угорщині місцеві органи влади широко поширені. Після зміни політичного режиму відповідальність була надана, але вже на ранній стадії Завданням місцевих органів влади було законодавство умови, необхідні для виконання контракту, не завжди були достатніми, тобто почали

напружуватися на самому початку. Ресурси, доступні для муніципалітетів після 2010 р. неухильно звужуються.

У період після зміни уряду в 2010 році вони раніше були перейняті завдання, що належать до сфери муніципальної відповідальності в рамках державних завдань, які може призвести до спорожнення змісту місцевого самоврядування, місцевих громадських справ. Місцеві державні служби все частіше стають державною відповідальністю і все ще мають справу з цим процесом, йому немає кінця. Також можна бачити, що державна служба не була надана державою необхідність раціоналізації, вимога економії масштабу, а досягнення більш високого рівня якості державної служби, що є головною метою проявилася як причина перетворення.

Угорська система місцевого самоврядування базується на концепції загальної авторизації. До 2012 року а Найважливішою особливістю цієї системи є те, що всі населені пункти мають однакові права і відповідальність, незалежно від населення і економіки рівень продуктивності. Поселення були вільні вибирати, як вони будуть пов'язані їхні завдання: вони могли створити власну місцеву державну установу, з комерційними організаціями, цивільними вони можуть укладати договори для виконання своїх завдань з учасниками сфери, а поселення вільні вони можуть бути пов'язані з більш ефективним та економічно ефективним забезпеченням деяких своїх завдань. Місцеві державні справи У 2012 році в структурі муніципальних завдань не було основних завдань до 2012 року зміни, незважаючи на те, що фінансові труднощі відбулися набагато раніше і процес заборгованості також почався багато років тому. Сьогодні держава відіграє все більш важливу роль у виконанні державних завдань в Угорщині, Ця

тенденція, державне втручання раніше завдань місцевого самоврядування і повноважень компетентності. Нове муніципальне регулювання що відбулося перерозподіл муніципальних завдань, таких як охорона здоров'я, основні державні послуги, але відбулися зміни особливо в інституційній власності та правилах ціноутворення [244].

Функціональність детально аналізується в розділі про фінансово-економічну автономію, враховуючи той факт, що обов'язок виконувати завдання та його фінансування є жорстким кореляції.

Це виправдано при вивченні основних взаємозв'язків завдань місцевого самоврядування та управління накреслити характеристики фіскального федералізму. Вона не може бути предметом більш глибокого розуміння теоретичної основи фінансової децентралізації аналіз функцій та ресурсів між центральною та місцевою владою основні принципи фіскальної федерації є важливими для майбутнього. Федерація, з цієї точки зору, тлумачення Конституції включає положення конституційного права. Вона включає завдання та повноваження між різними рівнями влади. Це поділ, який визначає, яка держава є функціональною та економічною децентралізовані організації. Така інтерпретація може дати основою для надання місцевих державних послуг муніципалітетом і для них ресурсів система управління муніципалітету з урахуванням специфіки країни муніципальної системи після зміни режиму і нині. Що стосується питання фінансової децентралізації, то це лише зв'язок децентралізації. Коротко опишіть, які аргументи і контраргументи можуть застосовуватися загалом, децентралізація, з розподілом функцій уряду.

Закони Угорщини деталізують децентралізацію функцій та фінансових ресурсів питання автономії, які запропоновані в документах

Ради Європи. Діяльність Ради Європи необхідна для аналізу практичності подання державам-членам вимог до Рекомендацій. Однак можна чітко встановити, що вітчизняна система місцевого самоврядування після 2010 року не вважається відповіддю на глобальну економічну кризу 2008 року ряд заходів. Розроблено та обговорено систему розвитку та захисту комунальної власності обмеження публічного права, які застосовуються до муніципальної власності класифікація, використання, механізм відчуження. Детальний історичний Огляд дає змогу краще зрозуміти деякі питання власності. Муніципальне управління, економічна автономія від зміни режиму Також були продемонстровані тенденції в поточному періоді. Послідовні Що стосується особливостей періодів, то можна стверджувати, що після зміни режиму перший система, орієнтована на витрати, була зайнята системою, орієнтованою на джерела, а потім і цією нормативною системою замінив строго завдання, які повинні виконувати органи місцевого самоврядування з 2012 року призначена система фінансування роботи, яка не є керівництвом автономія, управління, орієнтоване на доходи. Це тенденція природно, створена система місцевого самоврядування тісно пов'язана проблеми з системою управління бюджетом, що призвело до заборгованості муніципальної системи [244].

Характер угорського локального самоврядування – це перш за все питання прийняття політичних рішень, розподілу повноважень, розмір, структура, розподіл суспільних благ і надання державних послуг це не просто питання самоврядування, а й ідеологічне рішення. Територіальна децентралізація та самоврядування є основою сучасної державної системи, тому участь, участь у державних справах, принципи субсидіарності вирішити ситуацію місцевих органів влади, забезпечити

популярність на місцево-територіальному рівні є фундаментальним питанням завершення місцевої демократії. Муніципалітети організовані на територіальній основі у місцевій адміністрації, місцевих громадських службах. Важливо переосмислити роль, яку вона відіграє у наданні послуг, місцевих потреб. Основоположним є формулювання територіальної спільності діяльності держави, центральної влади інтереси. Можуть існувати й інші концепції проти поточної сильної центральної теорії держави. Особливо посилення автономії демократично обраних органів місцевого самоврядування. Здатні діяти і здатні виконувати автономію місцевих органів влади важливо переоцінювати муніципальну систему завдань, місцеві суспільні справи переосмислити зміст. Тому, хто стає членом місцевих громадських справ, важливо посилити спроможність муніципалітетів діяти.

Децентралізація в Угорщині на сучасному етапі йде не шляхом скорочення повноважень центрального уряду, а шляхом взаємодопомоги центрального та місцевого демократичного управління. Сильний центральний уряд повинен відповідати національним цілям, громадянським правам, а також забезпечити правову основу для громадянського суспільства, а також представництво та відшкодування. Автономія місцевих, регіональних і місцевих органів влади, відповідно до вищезазначених міркувань, висуває пропозиції щодо подальшого розвитку після процесу пост-обробки як передумова. Дослідники вважають за необхідне створити самоврядування, яке є у прямому сенсі цього слова, справжньою місцева влада здатна задовольнити місцеві стандарти на високому рівні. Також йдеться про потреби суспільної служби, адаптовані до місцевих характеристик, державна влада а в поселенні, на користь виборців, що проживають в цьому районі. Ця

незалежність ефективна він накладає обов'язок відповідальності на органи місцевого самоврядування, які є інтегративними утвореннями зробити це необхідним [244].

Що стосується існуючої регуляторної системи Основного Закону, то можна стверджувати, що Догматично головна відмінність між колишньою Конституцією та чинним Основним Законом полягає в тому, що деталі регулювання, оскільки Основний Закон знаходиться лише на декількох етапах має справу з органами місцевого самоврядування навіть найважливіший регуляторний елемент, локальний відсутність права на самоврядування спричинило значні збитки органам місцевого самоврядування правовий статус.

Тому консолідація конституційного становища угорських органів місцевого самоврядування – в тому числі включення права на самоврядування до Основного Закону – перетворюється на «охоронця місцевої демократії». Окрім конституційного врегулювання права на самоврядування, він також визначає основні права, тому захист прав органів місцевого самоврядування є повністю досягнуті. Конституційний Суд і ефективні суди тісно пов'язані з цим на найвищому рівні. Реальна децентралізація, місцева, територіальна автономія – має включаючи політику, а Фіскальна та адміністративна децентралізація – в першу чергу вимагає місцевої державних справ. Функції місцевих державних служб централізовані, тому необхідно використовувати досвід цього процесу, оскільки можна встановити, що вони є структурні реформи, які є сильними в ефективності муніципальної системи не здійснилося при виконанні державних завдань. Проте органи місцевого самоврядування втратили свій вплив і активи в частині місцевих громадських справ вони

надзвичайно дефіцитні для виконання місцевих громадських інтересів [244].

Аналітики вважають, що в умовах Угорщини особливо важливо дотримуватися вимог субсидіарності швидше, тому що деякі з місцевих громадських справ, функціональна автономія порожня, але в той же час більшість повноважень нотаріальної адміністрації – районні управління та їх керівники що є кроком назад у сфері цивільного правосуддя Це може привести. Автономія самоврядування була усунена з двох причин. З одного боку, діапазон комунальних майнових активів був зведений до мінімуму, і муніципальна власність стала частиною національного багатства (держава в межах публічного права може володіти власністю муніципалітету). З іншого боку, система фінансування завдань а розв'язати потенціал, притаманний вільному управлінню ресурсами [244].

Таким чином, політичні новації періоду демократичного транзиту – це не просто втілення ідейних та доктринальних положень, але й прояви політико-правової креативності з метою вирішення важливих завдань розвитку локальної демократії. Сприйняття цього досвіду в Україні важливе для порядку денного національної політики реформ після Революції гідності.

3.2 Політичні передумови подолання розбіжностей між національним та європейським політико-правовим регулюванням локальної демократії

Політико-правові колізії локальних демократій пов'язані не лише з перспективами політичної модернізації. Нерідко значну роль у їх виникненні й розв'язанні відіграють мотиви політичної участі конкретних громадян та окремих груп. У зв'язку з цим з'являється

необхідність визначення динаміки політико-правової легітимації та їх прогнозування.

Європейські стандарти розвитку локальної демократії є правовою реальністю, у якій функціонують локальні спільноти країн Центральної та Східної Європи. З початку демократичних трансформацій значення європейських норм та стандартів лише посилювалася. Починаючи з кінця 1990-х років, країни Вишеградської четвірки прийняли план щодо членства у ЄС та НАТО. В обох організаціях локальна демократія – один з провідних рейтингових показників реального розвитку громадянського суспільства, захисту прав людини, цивільного контролю до співпраці між громадянами і державою. Для сучасної України європейські норми локальної демократії починають активізуватися після Революції гідності. Як вважає Ю.В.Бойко, «значно актуалізується питання про те, які саме європейські правові стандарти, що регламентують спільно вироблені європейськими державами принципові підходи і міжнародно-легальні принципи становлення, формування і функціонування інституту місцевого самоврядування на території конкретних держав, необхідно реалізувати національною правовою системою для її демократизації та системного вдосконалення всієї системи муніципального права» [17].

Логіка становлення міжнародних стандартів функціонування локальних демократій полягає у покращенні практик взаємодії влади на місцях та центральної влади у більшості країн світу (або, щонайменше, у тих країнах, які посилено контактують з ЄС). Протиріччя, які існують у відносинах всередині локальних територіальних громад вказують на те, що процеси демократизації та політичної модернізації

уповільнюється. Неможливість тривалий час впровадити реформи щодо дієвості локальної демократії консервація авторитарної централізації владних практик в центрі і на місцях свідчать про регрес у демократичних перетвореннях.

Бойко Ю.В. вважає, що «особливостями європейських стандартів у сфері місцевого самоврядування є те, що вони встановлюють розроблені та сприйняті переважною більшістю країн європейського простору механізми функціонування муніципальної влади в окремих країнах ЄС. Закріплення таких положень на рівні співтовариства держав за допомогою рамкових норм міжнародного права свідчить про важливість цього інституту не тільки в національному (внутрішньодержавному), але й у міжнародному аспекті, що характеризується актуалізацією і глобалізацією предметів правового регулювання» [17].

Європейське законодавство стосовно демократизації локальних спільнот містить конкретні рекомендації щодо участі групи населення у прийнятті владних рішень та розвитку територіальних громад. Зазначені рекомендації визначають ресурси і перспективи досягнення політичних результатів в рамках реформи. Як вважає Ю.В. Бойко, «головна мета Європейської хартії участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні – максимальне залучення молодих людей до активної участі в процесі ухвалення рішень і діяльності на місцевому і регіональному рівні, що має велике значення, якщо ми дійсно маємо намір побудувати більш демократичне, солідарне і процвітаюче суспільство» [17].

Рушійною силою відновлення динамічних реформ на локальному рівні ініціювання децентралізації на рівні Конституції. Саме ці

початкові кроки і були притаманні країни Центральної та Східної Європи. На початку політичних трансформацій саме вони дозволили швидко реалізувати адміністративно-територіальні реформи. За наявності конституційної підтримки наявні правові колізії можна подолати досить швидкими темпами. Д. Шупик вказує, що «враховуючи, що на процеси організації та функціонування місцевого самоврядування в Україні, окрім міжнародних муніципальних стандартів, суттєвий вплив має весь масив міжнародних стандартів, в умовах конституційної реформи, першочерговими постають питання відповідності всіх Конституційних норм-принципів тим вимогам, що містяться в прийнятих Україною міжнародних договорах» [213].

Іншим чинником інтенсифікації розвитку локальної демократії в країнах Центральної та Східної Європи є формування регіональної структури адміністративного поділу, яка відображає динаміку соціально-економічного розвитку та динаміку зміни соціально-демографічного складу. Регіональне врядування також орієнтоване на сприяння локальним демократіям. Цей досвід є досить корисним для сучасної України, де зберігаються певні протиріччя між регіональною державною та локальною самоврядною владою. Л. Чекаленко зазначає, що «у новій Європі зростання великих регіонів сприяє вирішенню проблем регіонів локальних; тим самим нейтралізується більшість проблем їхнього розвитку, зокрема ліквідуються причини етнічних та інших конфліктів. Створення ЄС, пов'язане з модернізацією європейських суспільств, означає суб'єктивізацію громадян; зростання значущості місцевих співтовариств і розширення їх фінансової самостійності, а також регіоналізації» [204].

Політико-правові колізії локальних демократії, як показав досвід Вишеградської четвірки, балканських країн тощо, залежить від функціонування центрального рівня політичної системи. На цьому рівні окремі політичні сили намагаються реалізувати свої інтереси. При цьому локальні спільноти виступають лише частиною розподілу електронного ресурсу. Відхід від ідеологічних принципів, які сповідували центральні політичні партії на місцевому рівні, дозволив у Польщі сконцентрувати зусилля локальні громади на важливих питаннях місцевого розвитку. Чекаленко Людмила вважає, що «у цілому ж досвід політичного життя в регіоні свідчить, що влада перехідного періоду розподіляється відносно рівномірно між усіма партіями, крім екстремістських, за якими виборець, як правило, не йде» [204].

Масштабні соціально-економічні реформи та перетворення не могли не позначитися розвитку територіальних громад. Серед іншого, це відбилося на формуванні економіко-господарських комплексів, які були організовані за новими правилами ринкової конкуренції та новими принципами управління економічними активами. Л. Чекаленко стверджує, що «у 1995 році уряд провів через Сейм — польський парламент — закон про комерціалізацію і приватизацію на противагу «пактові про державне підприємство», що його раніше прийняла «Солідарність» (за яким 15% акцій надавалися колективу безкоштовно). За новим законом рішення про комерціалізацію підприємств може бути прийнято і без згоди колективу, що розцінювалось як тенденція повернення до централізованого управління. Згідно з цим законом колектив був позбавлений можливості впливати на спосіб приватизації підприємства» [204].

Імплементація європейського законодавства до практики функціонування локальних демократій дозволила до комплексної перебудови економічного і суспільно-політичного життя на місцях. Адекватність співвимірності потреб територіальних громад у запровадженні європейських реформ має вимірюватися в ході взаємодії політичних еліт і громадськості. Законодавче забезпечення «становлення, розквіт і вдосконалення локальної демократії в Європі виступає «запускаючим» механізмом для глибоких і багаторівневих процесів, пов'язаних із покращенням національної системи захисту прав людини і громадянина, верховенством права, а динаміка процесів європейської інтеграції обумовлює посилення процесів регіоналізації, підвищуючи роль і значення окремих адміністративно-територіальних одиниць у національній та європейській економіці і політиці» [74].

Можливість усвідомлення переваги європейського законодавства забезпечувалася не лише на основі прагнення якомога швидше приєднатися до спільноти ЄС та виконати план стосовно членства місцевих громад. З'явилася можливість додаткового залучення ресурсів та більш кваліфікованого аналізу власних проблем та перспективи зростання. Законодавче забезпечення «одним із найважливіших напрямів співробітництва в рамках європейських інституцій, зокрема Ради Європи і Європейського Союзу, є зміцнення локальної демократії, розвиток і функціонування системи місцевого самоврядування та децентралізація повноважень у рамках публічної влади»[74].

Питання розподілу повноважень політичного управління країни Центральної та Східної Європи вирішувалося на основі механізмів субсидіарності, деконцентрації і децентралізації як того вимагали європейські документи. Однак, конкретна політична взаємодія між

рівнями влади встановлювалася на основі конкретних кейсів та прецедентів.

Оцінка рівня розвитку локальної демократії у країнах Центральної Європи здійсниться не лише за параметрами внутрішньополітичного розвитку, але й у порівняльній перспективі, яку вивчають міжнародні організації. Зокрема, розвиток Польщі в останні роки оцінюється як такий, що веде до зниження рівня демократії на місцевому рівні. Згідно з даними міжнародних організацій, які наводить Wójsik Anna, «рейтинг місцевого демократичного управління знизився з 1,75 до 2,00 через різні дії уряду, які зменшують владу місцевих адміністраторів» [249].

Зростання рівня політико-правової колізійної у функціонуванні локальних демократії у сучасній Польщі засвідчується у процесах прояву протиріч місцевого розвитку та функціонування інститутів державної влади, які прагнуть реалізувати домінування правлячої партії.

Як вважає Wójsik Anna, «у 2017 році, демократичні інститути Польщі, практично безконтрольний контроль над лідером партії PiS Качинським, наблизилися до точки неповернення у відхиленні від демократичних норм. Незважаючи на тимчасове розчарування політичних планів Качинського в середині року, PiS використовувала свою значну громадську підтримку, яка все ще зростала наприкінці року, щоб забезпечити сильний порядок денний, явно спрямований на підриг плюралізму в Польщі» [249].

Критичні зауваження Freedom House стосується перш за все тих аспектів діяльності політичних інститутів центрального рівня Польщі, які знижують автономію територіальних громад. Вони знижують статус

рішень представницьких і виконавчих інституцій місцевого рівня, реалізують централізаторську політику всупереч раніше прийнятим рішенням.

Wójsik Anna стверджує, що «зміни до закону про вибори, оголошені у грудні, мають на меті створити хаос під час місцевих виборів 2018 року. Це, на відміну від суперечливих змін у регуляторному середовищі та фінансуванні незалежних інститутів громадянського суспільства, ослаблення місцевих органів влади через централізацію повноважень і сильну про-пі-пропаганду в державних ЗМІ призводять до досить похмурої перспективи. демократії Польщі» [249].

Негативний стан локальної демократії в Польщі обґрунтовується зростанням впливу правлячої партії на регіональному рівні. Це також ознака появи політико-правових колізій у відносинах регіональних і місцевих влад, які були в основному ліквідовані наприкінці XX – на початку XXI століття.

Wójsik Anna «Регіональні вибори у листопаді 2018 року дадуть багато відповідей на питання щодо політичного майбутнього країни. Рейтинги схвалення PiS, здається, залишатимуться високими, оскільки економічні перспективи Польщі позитивні, і жоден політичний рух не зміг, наприкінці 2017 року, оскаржити правлячу партію» [249].

Централізаторські тенденції, які мають місце в сучасній Польщі, на думку аналітиків, підривають перспективи розвитку демократії в цілому, виводячи Польщу зі стану сталих демократії знову до числа транзитивних, Або тих, політичних систем, які перебувають у стані відкату від демократичних практик. У цілому йдеться про спроби політичних сил і чинних політичних лідерів реалізувати масову політичну підтримку у всій повноті. Політико-правові інновації

спрямовані на закріплення політичного панування партії «Право і справедливість».

Wójsik Anna «Однак, оскільки місцеве представництво є однією з слабких сторін партії, PiS повинна буде мобілізувати значні ресурси для перекладу національних опитувань у голоси - або ризик втратити, а потім потребувати пояснити свою невдачу. Більш того, суттєво гірший результат може викликати конфлікт усередині партії або, можливо, його розпад на швах. У найгіршому випадку, слабкий результат для PiS може призвести до того, що деякі партійні чиновники будуть втручатися в результати виборів, вводячи Польщу у важку політичну кризу» [249].

Цілеспрямоване послаблення повноважень інститутів публічної влади локальних громад, яке відзначається Freedom House, виступає ознакою наявності політичної волі до посилення централізованого контролю над всією територією країни. Така ситуація склалася через застосування у Польщі французької континентальної моделі місцевого самоврядування, яка передбачає значний ступінь уніфікації. Wójsik Anna «Виборча система Польщі гарантує вільні і чесні вибори та незалежність виборчих органів. У 2017 році ніяких виборів не відбулося. Однак PiS вніс поправку²² до виборчого законодавства Польщі, що стосується місцевих виборів, що призведе до широкої трансформації у разі прийняття. Зміни, які, як здається, мають бути прийняті на початку 2018 року, політизуватимуть процес призначення в Національній виборчій комісії (NEC) і послабити роль певних місцевих комітетів і політиків» [249].

Роз'єднання самоврядних політико-адміністративних посад у територіальних громадах сучасної Польщі спрямоване на

врівноваження політичних позицій центральної влади на локальному та регіональному рівнях. У цілому це веде до деконцентрації повноважень і не суперечить європейським нормам. Однак, в умовах значною переваги однієї політичної сили зміст реформ має інше політичне забарвлення.

Як вважає Wójsik Anna, «згідно з поправкою, починаючи з місцевих виборів 2018 року, призначення голосів (керівників найменших одиниць місцевого самоврядування) та мерів буде обмежено двома термінами. Умови політиків місцевого самоврядування, однак, були продовжені з чотирьох до п'яти років.²³ Зміни унеможлилювали б одночасно балотуватися на посаду голови місцевої одиниці (войт або мера) та місцевого виборчого округу (пов'янська рада або воєводство)» [249].

Можливість контролю над виборчими процесами сучасні Польщі забезпечується зміною складу виборчих комісій. Це до певної міри нагадує практику сучасної України. Зазначене відбувається у національному правовому полі. Однак, з політичної точки зору та у порівнянні народним досвідом, виборчі комісії у сталих демократіях мають стабільні статус і структуру. Практика змін напередодні виборів веде до ґрунтовних підозр щодо політичних маніпуляцій на локальному рівні. Wójsik Anna вказує, що «згідно з проектом законопроекту, Національна виборча комісія (PKW) замінить всіх воєводських комісарів, 24 осіб, відповідальних за нагляд за виконанням виборчого законодавства під час виборів, причому призначення підписується міністром внутрішніх справ. Крім того, будуть знижені професійні вимоги до вступу воєводського комісара, а їхні повноваження будуть

поширюватися на визначення кількості розподілених мандатів та розміру виборчих округів на місцевих виборах» [249].

Особливість політико-правової колізійності на локальному рівні у сучасній Польщі дає змогу центральній владі збільшити кількість суб'єктів виборна влада у територіальних громадах. Метою цього задуму є розкол цілісних електоральний утворень, які підтримують опозиційні сили. З точки зору міжнародного аналізу, це виглядає як втручання у функціонування політичних структур локальних спільнот. Wójsik Anna повідомляє, що польський «уряд передає ряд повноважень на центральний рівень, скасовуючи деякі досягнення добре функціонуючого та децентралізованого місцевого врядування Польщі. PiS контролює лише 1 з 16 регіональних зборів і 10 з 107 місцевих урядів у великих містах.⁸¹ Протягом року ця партія наполягала на реформах, які дозволять збільшити вплив на ці суб'єкти без зміни влади» [249].

Таким чином, суперечливі кроки польської влади на центральному рівні у 2017 – 2018 рр. спричинили неоднозначні оцінки міжнародних організацій щодо рівня розвитку локальної демократії в цій країні. Цей приклад засвідчує, що розвиток локальної демократії у країнах політичного транзиту може мати зворотній вектор розвитку за умови змін політичної ситуації.

Специфіка розвитку локальної демократії в Угорщині відзначається значним рівнем державного регулювання діяльності локальних спільнот. Місцеве врядування перебуває в сфері дії законодавчих обмежень, які стосуються рівня функціонування інститутів представництва та управління. Також це стосується розміру громад та їх самостійного формування.

Угорська дослідниця Éva G. Fekete стверджує, що «регулювання мінімального розміру локальних урядів на початку відсутнє. Сьогодні все більша кількість розколів поселень і зростаюча фрагментація вимагали деяких норм. Законодавство 1994 року змінило передумови для створення нових локальних урядів. Для створення нової локальних урядів мінімальна кількість жителів - 300. Крім того, вона повинна довести свою здатність виконувати обов'язкові завдання, що випливають із закону» [228].

Національні традиції локального врядування в Угорщині з початку трансформації визначає можливість широкої горизонтальної співпраці між територіальними громадами. Це загалом свідчить про значний рівень їх політичної свободи та автономії. Éva G. Fekete зазначає, що «відповідно до пункту 44 Конституції Угорщини, місцевий представницький орган може вільно створювати асоціації з іншими місцевими представницькими органами» [228].

Об'єднання різних населених пунктів до одного територіального утворення на сучасному етапі розглядається угорським законодавством як внутрішня справа кожної окремої локальної демократії. Механізми консультації об'єднань та проведення об'єднань не є встановленими. Угорська дослідниця Éva G Fekete. зауважує, що «закон про органи місцевого самоврядування заявляє, що місцевий уряд, у рамках цього Закону, можуть формувати добровільні асоціації з іншими місцевими урядами. Місцевий представницький орган має право вирішувати формувати асоціації. Закон про органи місцевого самоврядування визначає можливі правові форми об'єднань» [228].

Вирішальною ознакою для встановлення самодостатності тієї чи іншої територіальної громади є рівень інфраструктурної забезпеченості.

Це визначає можливість надати найбільшу кількість послуг населення, яке перебуває на цій території. Відповідно, політико-правова колізія виникає на основі державного субсидювання або податкової стимуляції розвитку місцевого розвитку. Éva G. Fekete вважає «розподіл ресурсів сильно співвідносився з концентрацією капітальних інвестицій для досягнення цієї структури. У великих і середніх містах райони з житловими будинками були обладнані всіма необхідними засобами, такими як комунальні послуги (дороги, водопровід, каналізація, центральне опалення, газові роботи) та людська інфраструктура (дитячі садки, початкові та середні школи, медичні послуги).)» [228].

Політико-правові колізії сучасної Угорщини на рівні локальних демократій на сучасному етапі проявляється у фактичній нерівномірності розподілу державних грантів на розвиток між великими та малими населеними пунктами. Fekete Éva G. Стверджує, що «водночас, центральне місце набуло державне управління та державні служби (освіта, охорона здоров'я). На рівні села кількість місцевих рад зменшилася з приблизно 3100 до 1500 осіб. Згідно з раціональною схемою ОТК, 2000 сіл стали так званими «поселеннями без ролі». У результаті цієї політики 90 відсотків державних грантів на капітальні інвестиції орієнтовані на Будапешт та мережу міст» [228].

Державне регулювання локальної демократії в Угорщині після 2010 року здійснюється на основі досягнення мети централізації, про що неодноразово говорили аналітики. Істотне зацікавлення викликає питання політичного представництва локальних громад. Вони перебувають за межами політичного поля як самодостатні суб'єкти. Аналітик Pereira Artur

вважає, що «принцип місцевого самоврядування не виконується через об'єднання на надкомунальних (районних) компетенціях муніципалітетів менше 2000 мешканців, яке здійснюється через адміністративну структуру, до складу яких входять державні службовці з держави» [237].

Аналіз законодавства Угорщини щодо місцевого самоврядування показує, що розвиток локальної демократії ставиться під сумнів позицією більш високих органів публічного урядування, передусім уряду. Також у державі вибудовується певною мірою «вертикаль» населених пунктів та територіальних громад, які мають різний ступінь самостійності та спроможності. Pereira Artur вважає, що «на практиці не існує реальних консультацій, а лише формальних, між урядом і місцевими органами влади, зокрема через нерозумні строки» [237].

Роль судочинства у захисті інтересів локальної демократії та розв'язанні політико-правової легітимації також ставиться під сумнів. Неможливість оскаржити дії держави визначає рівень підпорядкування локальна демократія Угорщині іншим рівням політичного врядування. Pereira Artur «не існує ефективного засобу правового захисту, яке б повністю гарантувало захист місцевого самоврядування, з реальним та розширеним правом місцевих органів влади подавати скаргу до національних судів з метою забезпечення вільного здійснення своїх повноважень та поваги до таких принципів місцевого самоврядування» [237].

Після 2010 року в Угорщині реалізується політика внутрішньополітичної самодостатності. Це демонструється на прикладі конституційного регулювання автономії територіальних громад. Автономія не є закріпленою у національній Конституції, що суперечить

міжнародним правовим актам. Pereira Artur «Нова Угорська конституція має дуже дуалістичний підхід: як зазначила Венеціанська комісія, вона не містить посилання на міжнародні правові тексти, включаючи міжнародні інструменти захисту прав людини. Таким чином, вона не посилається на Хартію, незважаючи на те, що вона є частиною міжнародних зобов'язань Угорщини» [237].

Європейські вимоги щодо автономії локальних спільнот зустрічаються в Угорщині певний спротив. Серед іншого, це видно на прикладі консолідованої позиції судової гілки влади та уряду, утвореного зусиллями політичної партії Віктора Орбана – «Фідес». Аналітик Pereira Artur стверджує, що «Конституційному суду довелося тлумачити та застосовувати Статут у сім разів; але ні в одному з її рішень вона не знайшла суперечності між національним законодавством та текстом Хартії. На жаль, делегація не змогла вивчити відповідні постанови, які доступні лише угорською мовою. У ході візиту Голова Конституційного Суду повідомив, що після того, як Хартія була прийнята в угорську правову систему Законом XV 1997 року, Конституційний Суд розглядав Хартію як міжнародний договір. Отже, Конституційний Суд, *ex officio* або за клопотанням, може перевірити, чи підконтрольна національна нормативна база відповідає певному правилу Статуту» [237].

Включення місцевих адміністрацій до системи державного управління в Угорщині є певним регресом у порівнянні з попереднім становищем. Це визначає критику Угорщини з боку міжнародних інституцій. Це консервує ситуацію, за якої позиції держави у політико-правових колізіях більш сильними, ніж позиції територіальних громад. Pereira Artur «Стаття 31 (1) нової Конституції передбачає, що» в

Угорщині органи місцевого самоврядування створюються для адміністрування державних справ та здійснення громадської влади на місцевому рівні ». Проте принцип місцевого самоврядування чітко не згадується. Венеціанська комісія нагадує, що Європейська хартія місцевого самоврядування (CEAL), що є обов'язковою для Угорщини, вимагає дотримання мінімальної кількості принципів, які формують європейську основу місцевої демократії, включаючи в якості відправної точки принцип місцевого самоврядування – уряд»[237].

Таким чином, посилення ролі і позиції держави у локальному врядуванні свідчать про певне згортання рух Угорщини в напрямку захисту прав і свобод громадян здійснювати автономне політичне управління на локальному рівні. Також це ставить під сумнів відповідність Угорщини ліберальним практикам локальної демократії, які панують у західних країнах. При цьому правлячі сили, очолювані президентом держави, не приховують свого зневажливого ставлення до зовнішніх рекомендацій.

Як бачимо, загальноєвропейський контекст реформ на місцевому рівні був пов'язаний з обранням конкретної моделі місцевого самоврядування: континентальної або англосаксонської. У реальному житті держави Центральної та Східної Європи намагалися здійснити синтез найкращих зарубіжних практик, а також відреагувати на внутрішньополітичні виклики та завдання суспільства в цілому. Політико-правове регулювання локальної демократії у Центральній Європі сьогодні є унікальним як за своєю структурою, так і за інноваційністю свого змісту.

3.3 Досвід розвитку зарубіжних локальних демократій для сучасної України

Можливість повноцінного використання досвіду локальних демократій Центральної та Східної Європи в Україні спричиняє увагу сумісності владних практик, ідентифікації етапів політичному транзиту, внутрішніх ресурсів реалізації таких реформ. В Україні після Революції гідності активно реалізуються політика щодо децентралізації. Саме тому в інституційному плані локальні демократії перебувають на тому етапі свого розвитку, який Центрально-Східноєвропейські країни пройшли у 1990 – 2000 роках.

У контексті політичних трансформацій в українській державі, розбудова локальної демократії посідає важливе місце з огляду на її значення для системних першооснов демократичної політичної системи. Ними є: розбудова громадянського суспільства, якомога широкє залучення громадян до політичної участі, формування громадянської політичної культури тощо. Від дієвості та ефективності національної моделі локальної демократії залежить успіх реформ в Україні та їх повноцінне функціонування у європейській спільноті. Країни Центральної та Східної Європи, які вже реалізували свої адміністративно-територіальні реформи, спромоглися досягти значних результатів у розбудові локальних демократій за досить короткий проміжок часу. Локальна демократія змінила політичний зміст місцевого самоврядування, забезпечила формування місцевого порядку денного на основі потреб і вимог локальних спільнот. На основі локальної демократії відбулася інтерналізація демократичних процедур та плебісцитарного волевиявлення у місцевих громадах. Це, в цілому, дозволило швидко подолати залишки посткомуністичної політичної

дійсності. Для сучасної України пошук національної моделі локальної демократії актуалізується через процеси децентралізації та необхідність розбудови спроможних та дієздатних громад після подій 2014 року. Локальна демократія здатна пришвидшити не лише політичні, економічні, але й соціокультурні процеси національного державотворення. Локальні спільноти, сформовані на основі адаптивної моделі, здатні вступати у горизонтальну взаємодію з подібними спільнотами та політичними інститутами на міжнародному рівні. Локальна демократія також є базисом формування для внутрішньої спроможності місцевих спільнот, яка зможе адекватно забезпечити представництво інтересів на національному рівні. Зазначене, своєю чергою, зможе забезпечити сталість функціонування інституційних механізмів перехідної демократії.

Необхідним є встановлення особливостей формування національної моделі локальної демократії в Україні в умовах демократичного транзиту. Завданням статті є визначення специфічних рис вітчизняної моделі локальної демократії як політичного проекту.

Зміст національної моделі локальної демократії формується на основі конкретних умов суспільно-політичних трансформацій. В Україні перехід до демократії на загальнодержавному рівні зустрічає перешкоди як інституційного, так і ціннісного характеру. На локальному рівні ситуація ще більш складна, оскільки за радянського періоду практики локальних політичних взаємодій на основі політичного плюралізму були зруйновані повністю. Досі дається в знаки інерція пострадянського соціуму, який не є пристосованим до вільного волевиявлення. Прикметно, що ситуація консервується на

перехідному етапі протягом тривалого часу. Зокрема, дані вітчизняних аналітиків фіксують незмінність системних проблем протягом останнього десятиліття. Згідно з моніторингом діяльності місцевого самоврядування, «в Україні, що пройшла через терні радянського режиму, на розвиток громадянського суспільства негативно впливають деякі культурні та суспільні традиції. Продовжуються намагання з боку держави регулювати третій сектор «зверху» поставити його в залежність. Високий рівень бюрократизації, централізації влади, корупції та клановості в державних структурах, низький рівень відповідальності середнього прошарку чиновників також відіграють негативну роль» [4, с.8].

Формування національної моделі локальної демократії тісно пов'язане з формуванням автономної локальної політики. Зміст та значення цього поняття передбачає спроможність інститутів до легальної та результативної політичної співпраці. Також локальна політика має втілюватися у формальних і неформальних правилах гри, які дозволяють політичним суб'єктам вільно та неупереджено реалізовувати власні інтереси. Також великого значення набуває здатність громадських структур місцевого рівня діяти самостійно на основі локального порядку денного. Проблемою сучасної України є ангажованість інститутів громадянського суспільства інтересами центрального рівня та афільованість до політичних партій і груп інтересів. Згідно з даними моніторингу діяльності місцевого самоврядування від 2008 року, «у всій своїй сукупності НУО слабо впливають на ухвалення рішень та політичні процеси національного значення. Однією з причин цього є закритість влади та її відмежованість від зовнішніх рекомендацій. Єдине, на що на сьогодні

точно можуть впливати громадські організації, – це на створення відповідної громадської думки та спроби змінити ставлення громадськості до негативних соціальних явищ у суспільстві» [4, с.9]. Спроможність локальних НУО як суб'єктів реалізації ключової функції представництва інтересів різних сегментів локальної спільноти визначається в Україні специфікою нормативно-правових умов. Згідно з даними неурядових організацій, станом на 2017 рік у новостворених об'єднаних територіальних громадах все ще відсутні механізми участі громадян в місцевому самоврядуванні [1].

Творення інклюзивної системи прийняття рішень в Україні дотепер регулюється законодавством середини – кінця 1990-х років. Воно накладає обмеження на коло суб'єктів волевиявлення, агрегування й артикуляції вимог та інтересів. При цьому потреба у залученні громадян до місцевого управління існує, так само і в розвинених демократичних країнах. Як слушно стверджує новозеландський дослідник локальної політики М. Рейд, «якщо <місцева> рада залучає талановитих та ентузіастів місцевих лідерів, то нам потрібно вміти запропонувати їм щось суттєве, тобто можливість реально відрізнити свої громади» [242, р.21].

Додатковими вимогами до національної української моделі локальної демократії є відповідність європейським і світовим стандартам. Значення локальної демократії для країн ЄС значно посилюється з початку – середини 1990-х років – періоду інтенсифікації євроінтеграції на основі Маастріхтських угод. Тому мова йде не лише про політичну спроможність інституцій всередині спільнот, але й про високий рівень їх функціонування, який забезпечуватиме рівноправну горизонтальну співпрацю між громадами.

Як вважає О. Бурін, «локальна демократія є підґрунтям для ефективного функціонування демократії на національному рівні. Про це, зокрема, йдеться у преамбулі до «Європейської хартії місцевого самоврядування», де зазначено, що саме місцеве самоврядування закладає підвалини демократичного режиму, найбільш повною мірою дозволяє реалізовувати право громадян на участь в управлінні державними справами» [29]. Здатність локальної демократії не лише реалізовувати волевиявлення громадян місцевої спільноти, але й сприяти підвищенню рівня життя й забезпечення сталого розвитку, визначається рівнем відповідності європейському законодавству.

Реформи децентралізації, які тривають у нашій країні з 2014 року, дають змогу реалізувати інноваційний потенціал, закладений у нормативно-правових актах середини 1990-х років. Якби вони були реалізовані в Україні своєчасно, рівень розвитку локальних спільнот мав би іншу якість. Натомість Україна все ще потребує реалізації реформ, які давно є минулим для низки країн ЦСЄ. Саме ці завдання мають бути закладені до порядку денного розбудови локальної демократії в Україні. О. Бурін зауважує, що «сучасна система міжнародних стандартів локальної демократії складається з наступних політико – правових декларацій:

- Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво територіальних громадам або влад 1980 р.
- Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р.
- Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 1992 р.
- Європейська конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 р.
- Європейська Декларація міських прав 1992р.

- Європейська Хартія урбанізму 1993р.
- Європейської Хартії про участь молоді в муніципальному та регіональному житті, 1994 р.
- Європейська конвенція про регіональне самоврядування 1999 р.
- Європейська конвенція про ландшафти 2000 р.
- Європейська стратегія інновацій та доброго врядування на місцевому рівні 2008 р.» [29]. До цього переліку слід також додати «Акт на підтримку регіонального розвитку» Європейського соціального фонду 2009 року, а також План дій для України Ради Європи на період 2015 – 2017 рр. та багато інших нормативних документів.

Політичні перетворення на місцевому рівні в Україні у період з початку 2014 року забезпечили формування місцевої політики як реального явища, а не декларації. На цій основі необхідним є стимулювання політичних інститутів місцевого рівня до різноманітних ініціатив, спрямованих на закріплення такої ситуації: ними мають стати підвищення самостійності у формуванні лояльного порядку денного, що дозволить зосередити увагу органів публічного врядування на потребах громади. Також потребує уваги підвищення інституційної спроможності – здатності локальних НУО та інших політичних організацій здійснювати реалізацію вимог та потреб громадян міст та інших населених пунктів. Зазначене, на нашу думку, посилить стійкість моделі. «Сьогодні в Україні склалася ситуація нагальної необхідності створення власної моделі локальної демократії, що викликано, з одного боку, об'єктивними зовнішніми чинниками, які політично мотивують державну владу, з іншого – повним вичерпанням місцевим самоврядуванням своїх внутрішніх ресурсів», – вважає О. Бурін [29].

Компонентами національної моделі локальної демократії в Україні мають стати механізми зв'язку інституційної структури громади з основними соціально-демографічними групами. Ця ланка є досить слабкою у контексті загальної тенденції елітаризації політики в Україні. Укріплення взаємозв'язку між соціально-представницькими та власне політичними установами й організаціями покликане забезпечити внутрішню стійкість і стабільність локального політикуму, зосередити його на внутрішніх, а не на зовнішніх завданнях. Інтеграція локальних спільнот в Україні не «згори», а «знизу» має надати локальній демократії більшу репрезентативність, що врешті забезпечить і кращу якість місцевого управління. На думку С. Були та В. Гнатюка, «локальний рівень демократії – та фундаментальна просторова сфера, де безпосередньо й ефективно реалізуються принципи та механізми організації політичного життя суспільства в демократичній формі загального зразка. Це, на наш погляд, мініатюрно-тривіальна копія світової демократії на місцевому рівні у своїй специфіці» [28].

У контексті стрімких політичних змін, які переживає сучасна Україна, модель локальної демократії має набувати рис адаптивності, інноваційності й креативності. Вона має забезпечити не лише відповідність класичним зразкам, але й врахування місцевих умов. Такі риси можливо розвинути за умови наявності дієздатної експертно-аналітичної інфраструктури в усіх регіонах та поселеннях України. Практика залучення до планування й організації локального політичного життя за допомогою зовнішніх фахівців-технологів політичного процесу має бути залучена на формування експертних центрів локального рівня, зацікавлених у добробуті громад. Лише за умови прозорості та фаховості процесів ухвалення рішень є можливим

дієздатність місцевих владних інституцій. Важко не погодитися з С. Булою та В. Гнатюком, що «шлях становлення і розвитку локальної демократії та її інституціонального вияву в місцевому самоврядуванні безпосередньо корелюється з проблематикою прав і свобод людини, в тому числі і на місцевому рівні. Реалізація демократичного суспільного життя на мікрорівні держави актуалізує відповідно інтенціональні та стимулюючі форми поведінки стосовно моделі такої поведінки на макрорівні» [28].

Система локальної демократії в Україні потребує певного періоду впровадження та інтерналізації з огляду на складність процесів соціально-політичного та економічного реформування. Разом з тим, провідним чинником розбудови національної моделі локальної демократії є формування суспільної затребуваності або суспільного вибору на користь такого устрою (*public choice*). Це не лише забезпечить високий рівень легітимності пропонованої системи, але й сприятиме підвищенню рівня громадської ініціативи на основі усвідомлення нових можливостей. Такими можливостями є забезпечення прав і свобод, соціетальних потреб, ресурсів та альтернатив розвитку громади. Суспільний запит на локальну демократію в Україні має корелюватися із відповідним станом громадської думки, колективної публічної активності, забезпеченості медійною інфраструктурою. Як вважають вітчизняні фахівці, «оформлення особливої системи людських прав та свобод на місцевому рівні є об'єктивним процесом і, на нашу думку, потребує аналізу на теоретико-методологічному рівні й безпосередньому втіленні у практичному житті. Адже специфіка локального рівня політичного життя спільноти наглядно демонструє, що, попри загальність правового

статусу та модусу, тут існує власна унікальність і своя онтологізація функціонування у просторі» [28].

Отже, національна модель локальної демократії потребує імплементації як світових стандартів, так і врахування національної специфіки. Чинником, який має сприяти виконанню цих умов, є відсутність політико-правової колізійності. Мова йде про відсутність протиріч у правових традиціях та політичній волі місцевих суб'єктів публічного врядування. Репрезентуючи волю і прагнення локальної громади, її інституції мають остаточно позбутися таких рис пострадянського політичного життя, як домінування політичної доцільності над принципами верховенства права. Також легітимація не повинна виникати на ґрунті конфлікту корупційних інтересів та нечесної політичної конкуренції. Теж саме стосується протиріччя між приватними і публічними інтересами.

Таким чином, процеси легалізації вітчизняної моделі локальної демократії перебувають у фазі подвійного впливу викликів та можливостей. Серед перших домінують обставини загальної соціально-політичної нестабільності, серед других – багатообіцяючі перспективи виходу країни на світовий рівень розвитку. Ключовим аспектом, який дозволяє судити про імовірність формування сталих демократичних інституцій на локальному рівні в Україні, є швидкість проходження проміжного стану «електоральної», або «мінімальної» демократії. Цей результат є можливим за умови чіткого усвідомлення цінностей демократизації як модернізації не у теоретичному, а в прагматичному значенні.

Підсумовуючи, слід зауважити, що специфіка української моделі локальної демократії залежить від різнорідних чинників. Серед них

чільне місце посідають спроможність політичних інститутів, відповідність нормативно-правової бази, рівень політичної участі та політичної культури громадян. Якщо розглядати розбудову локальної демократії в Україні як певний проект, то слід брати до уваги необхідність не лише повноти реалізації децентралізаційних процесів, але й комплексний характер адміністративно-територіальної реформи. Також необхідно враховувати управлінську та політико-комунікаційну стратегію поширення цінностей свободи та громадського представництва на локальному рівні. Ці ланки загальної структури локальної демократії мають розбудовуватися одночасно та протягом короткого часу. Разом з тим, в Україні мають бути подолані залишки пострадянських практик політичної взаємодії на локальному рівні, якими є: непрозорість ухвалення рішень, невстановленість правил внутрішньополітичної гри, патрон-клієнталістські взаємини тощо. Особливістю національної моделі локальної демократії є її функція забезпечення внутрішньої політичної стабільності в державі в умовах зовнішніх загроз та конфлікту на Сході України. Локальна демократія також має функцію забезпечення інноваційних реформ та пошуку варіантів забезпечення сталого розвитку, з урахуванням місцевих ресурсів і технологій на основі зарубіжного досвіду (див. [11]). Все це потребує політичної інституалізації і виразу у межах динамічної структури представництва локальних інтересів із залученням практик і стратегій сталих демократій (див. [10]). Передумовами розбудови дієвої та спроможної системи локальної демократії в Україні є реалізація мережного підходу, ініціативність громадських об'єднань та інститутів місцевого самоврядування, всебічна підтримка держави у процесах становлення локальної

демократії. Перспективами подальшого розвитку теми, порушеної в даній статті, є з'ясування аспектів політико-правової колізійності у контексті трансформаційних процесів становлення локальної демократії в Україні і в світі.

Важливим засобом розв'язання зазначених завдань є зарубіжний досвід реформування діяльності органів місцевого самоврядування, що має бути адаптованим до умов України, оскільки ідея реформування ще належним чином законодавчо не відпрацьована, а консервативні тенденції в управлінні, як наслідок тоталітарного минулого країни, залишаються сильними. Т. Астапова зауважує, що інтерес до проблематики місцевого самоврядування і запозичення зарубіжного досвіду визначається активною реалізацією євроінтеграційних прагнень України, ефективністю соціального діалогу в країнах Європейського Союзу між владою та населенням. З цієї точки зору особливої уваги науковців заслуговують питання забезпечення правової, організаційної та фінансової автономії органів місцевого самоврядування з урахуванням зарубіжного досвіду, що й обумовлює актуальність теми дисертації [7].

Як вже зазначалося, основними новелами сучасного самоврядування в європейських країнах є реалізація принципів партисипативної демократії та упровадження споживацької моделі відносин між органами місцевого самоврядування і членами територіальних громад. Партисипативність як безпосередня участь громадян або місцевої територіальної громади в управлінні територією пов'язана з ідеями античних мислителів і є закономірним етапом розвитку демократії, який визначається застосуванням критеріїв безпосередньої участі громадян в управлінні та ступенем свободи усіх

громадян взагалі. Т. Астапова вважає, що перехід від представницької до партисипативної демократії можна здійснювати через освітній процес (поступове впровадження в суспільну свідомість її ідей, принципів і норм за допомогою спеціальних освітніх програм), професійний процес (упровадження ідей партисипативної демократії у свідомість громадян через цінності і норми організаційної культури), соціальний процес (використання таких методів впливу, як соціальна реклама, публікації в періодичних виданнях, спеціальні телепередачі, телезвернення і виступи політиків) [7].

Характерною рисою сучасного самоврядування в європейських країнах є перехід до так званої споживацької моделі у відносинах між органами місцевого самоврядування (постачальниками послуг) і громадянами (споживачами послуг). У зв'язку з цим і вся діяльність даних організацій стала розглядатися через призму задоволення потреб і конкретних запитів споживача. Т. Астапова розглядає споживацьку модель базується на трьох основних принципах: соціальні послуги, що відповідають певним стандартам якості, мають бути однаково доступними для усіх споживачів; принципі диференціації, що стверджує необхідність урахування потреб і інтересів конкретних громадян, запровадження індивідуального підходу в наданні соціальних послуг; принципі спільного виробництва (надання громадянам можливості самим брати участь у формуванні портфеля послуг, які їм надаються, і у визначенні вимог до якості окремих послуг).

Задекларованими принципами місцевого самоврядування в Україні є народовладдя, гласність, підзвітність, відповідальність його органів та посадових осіб перед територіальними громадами. Зазначене

дозволяє стверджувати, що громадяни України мають незаперечне право на здійснення місцевого управління та участь у вирішенні місцевих проблем, що цілком відповідає принципам партисипативної демократії [7].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [153] розвивається декілька форм безпосередньої участі громади в управлінні територією: органи самоорганізації населення, громадські слухання, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, місцеві референдуми. Але усі вони в силу недосконалості чинного законодавства відзначаються низьким рівнем самоорганізації населення, протидією з боку місцевої влади, яка не бажає передавати громаді частину своїх повноважень, не забезпечують повного використання управлінського потенціалу.

Правознавець Т. Астапова стверджує, що аналіз закордонного досвіду, зокрема США та країн ЄС переконує в необхідності активного використання принципів партисипативної демократії та споживацької моделі в діяльності місцевих органів влади. Свою реалізацію в Україні вони можуть знайти через запровадження конкретних інституціоналізованих форм управління, серед яких особливе значення має залучення громадян та їх асоціацій, спілок до прийняття управлінських рішень, заохочення громадської ініціативи, забезпечення прозорості в діяльності органів влади, створення сучасних інформаційних систем взаємодії з мешканцями відповідної територіальної громади [7].

Практично в усіх органах влади існують потужні підрозділи по зв'язках з громадськістю і захисту прав людини, які обслуговують участь різних верств населення у вирішенні справ території, а також

забезпечують цілеспрямовану роботу з окремими категоріями громадян. Як показав проведений аналіз, форми залучення громадян до управління справами на місцевому рівні можуть бути різними, але результат має бути єдиним – підвищення ефективності процесу управління територією, забезпечення його прозорості й прогнозованості. Органи локальної демократії у своїй роботі повинні враховувати потреби і запити населення, що потребує ретельного вивчення громадської думки й удосконалення прийняття оптимальних рішень.

З'ясовано, що законодавство більшості західних країн чітко прописує рівень компетенції різних управлінських структур у питаннях вирішення актуальних місцевих проблем. Відповідні статuti територіальних громад зобов'язують місцеву владу постійно радитися з громадянами, не допускаючи нехтування їхніми інтересами. Український науковець Т. Астапова стверджує, що в той же час, на прикладі Харківської області встановлено, що працівники органів місцевого самоврядування визнають наявність гострих проблем щодо взаємодії їх організацій з громадськістю, не вважаючи діяльність управлінських структур прозорою і спрямованою на надання населенню якісних соціальних послуг [7].

Світовий досвід свідчить про доцільність використання в управлінській діяльності органів локальної демократії принципу пріоритетності суспільних (колективних) інтересів і потреб місцевого співтовариства, коли конструкція системи задоволення потреб громадян виглядає переверненою, тобто кількісні і якісні потреби місцевого співтовариства визначають не органи управління (як це є характерним для органів державної виконавчої влади), а безпосередньо

самі громадяни. Для цього вони продукують і посилають відповідні інформаційні повідомлення місцевій владі, яка, у свою чергу, передає їх державі. Таким чином, у даному ланцюжку органи місцевого самоврядування виступають як необхідні та важливі посередники між державою і суспільством, які, до того ж, із всіх владних інститутів є найбільш наближеними до населення, а отже, найкращим чином обізнаними щодо його потреб. Т. Астапова вважає більш тісні зв'язки з громадянами і частіші контакти з ними є тією перевагою, що дозволяє органам місцевого самоврядування забезпечувати вищу ефективність надання послуг у порівнянні з органами виконавчої влади. Здійснюючи свою діяльність, органи місцевого самоврядування стикаються з низкою принципово нових викликів в управлінні на місцевому рівні під впливом глобалізації, до яких належать: необхідність запровадження інтегрованого управління; очікування позитивних змін з боку громадян; зростання економічної самостійності території; підвищення мобільності робочої сили; демографічні зміни. За таких умов одним з найважливіших напрямів підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування має стати використання комплексного підходу щодо надання послуг громадянам, тобто застосування їх різних організаційних форм, до яких належать: послуги, що надаються державними службами; безкоштовні послуги; послуги, що надаються на основі угод між адміністраціями міст або регіонів; контрактні послуги; франчайзингова форма послуг; гранти; використання ваучерів; ринкові послуги [7].

Іншим напрямом підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування має стати забезпечення реалізації на практиці партисипативної демократії на принципах партисипативного

управління, а саме: добровільна участь громадян в управлінні (робота у відповідних комісіях, експертні опитування); постійна допомога органу місцевого самоврядування робочим групам чи комісіям, надання їм необхідної інформації; чітка регламентація участі громадян в управлінні; забезпечення зворотного зв'язку між суб'єктами і об'єктами управління; реалізація ініціативних проектів громадян; позитивна оцінка значущих досягнень. Т. Астапова важливим інструментом забезпечення участі громадян в управлінні вважає так звану «електронна демократія», яку на місцевому рівні можна реалізовувати за декількома напрямками, а саме: інформаційним, просвітницьким, через участь громадян у засіданнях громадських комітетів і комісій, забезпечення зворотного зв'язку з громадянами, голосування на виборах (електронне голосування), розвиток соціального партнерства [7].

Корисним для України у цьому контексті є зарубіжний досвід запровадження сучасних моделей діяльності органів місцевого самоврядування, пов'язаних з концепціями «електронного уряду», «єдиного вікна» і сучасних управлінських технологій (бенчмаркінг та ін.). Щоб он-лайнві послуги були дійсно ефективними, необхідно: забезпечити доступність послуг там, де в них є потреба, і тоді, коли їх потребують; використовувати для надання послуг мережу медіа-засобів; сегментувати ринок послуг з урахуванням специфічних потреб різних груп населення; забезпечити зворотний зв'язок за змістом (контентом) і якістю послуг, що надаються; передбачити групування послуг в залежності від їх орієнтації на ті чи інші випадки життя; забезпечити різносторонній аналіз інформації за різними моделями надання послуг тощо.

Розвиток українською наукою концепцій і моделей місцевої влади, основні з яких визнані й апробовані світовим співтовариством, свідчить про те, що вітчизняна наука вийшла на шлях утворення власної, найбільш оптимальної для України моделі, яка буде відображати особливості політико-правового, економічного та соціального розвитку країни, демократичні основи громадського життя. Правознавець І. Литвин зауважує, що суттєвою складовою процесу державотворення в Україні є поєднання централізації та децентралізації влади, в результаті чого в адміністративно-територіальних одиницях поєднується державне управління та місцеве самоврядування. Одночасне функціонування двох підсистем публічної влади в межах одних і тих же адміністративно-територіальних одиниць породжує необхідність такої взаємодії, яка б унеможливила конфлікти чи протистояння між ними. З метою підвищення ефективності й дієвості місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування їх функції та повноваження необхідно чітко розмежовувати, а організаційно-правові зв'язки повинні мати міцне наукове підґрунтя. За цих умов забезпечення оптимальної взаємодії згаданих органів є одним з пріоритетних напрямів поліпшення територіальної організації влади в Україні [114].

До системи виконавчих органів належать виконавчий комітет, відділи, управління та інші виконавчі органи локальної демократії. Більшість повноважень у виконавчо-розпорядчій діяльності органів місцевого самоврядування належить виконавчому комітету, який є центральним виконавчим органом місцевої ради. І. Литвин зауважує, що для безпосереднього керівництва відповідними галузями господарства або для здійснення окремих функцій, що зумовлені

процесом управління, у місцевій раді створюються відділи, управління та інші виконавчі органи, які є самостійними органами ради. Наголошено на тому, що в деяких наукових працях вчених радянської доби відділи та управління місцевих рад розглядали як особливі органи, що входили до системи як виконавчого комітету, так і місцевої ради [114].

Дисертант доводить, що відділи, управління та інші виконавчі органи є структурними підрозділами ради, де підпорядкованість виконавчому комітету та сільському, селищному, міському голові відбувається лише за її функціональним видом. І.Литвин робить висновок про те, що організація сучасних виконавчих органів місцевого самоврядування несе в собі відбиток організації місцевих органів державного управління радянських часів. Система місцевого самоврядування України може стати дієвою управлінською системою лише завдяки радикальному реформуванню структури місцевої ради: скороченню кількісного складу ради, ліквідації виконавчого комітету, створенню оптимальної системи відділів і управлінь, посиленню ролі сільського, селищного, міського голови [114].

Дослідниками наголошено, що при взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування можна виділити три основних види структурних зв'язків: координаційні; субординаційні; реординаційні. Субординація визначається як наявність підпорядкованості органів місцевого самоврядування місцевим державним адміністраціям (наприклад, право адміністрацій надавати методичні вказівки, рекомендації органам місцевого самоврядування, право на узгодження, на контроль (фінансовий, прокурорський) тощо); координація – як відсутність підпорядкованості

органів місцевого самоврядування місцевим державним адміністраціям (створення координаційних органів, проведення спільних нарад тощо); реординація – як наявність в органах місцевого самоврядування виключної компетенції в окремих випадках при загальному верховенстві органів державного управління (участь у призначенні керівників державних підприємств, право нормотворчої ініціативи тощо). Науковець І. Литвин наголошує на тому, що принцип децентралізації й деконцентрації є базовим не тільки при розмежуванні компетенції держави, органів виконавчої влади на місцях і органів місцевого самоврядування, але й при організації їхньої взаємодії. Цей принцип публічної влади забезпечує самостійність місць при здійсненні загальнодержавних завдань і у вирішенні питань місцевого значення [114].

Поєднання державного й місцевого інтересів передбачає поряд з децентралізацією у сфері виконавчої влади принцип централізації. Централізація виконавчої влади, у певних межах, є основою здійснення загального (державного) інтересу, вона забезпечує цілісність і організованість усієї системи виконавчої влади, що позитивно впливає на ефективність здійснення її функцій. Проте при твердій централізації не враховуються інтереси окремих громадян, колективів, організацій, особливості місць, що, у свою чергу, знижує ефективність діяльності виконавчої влади в цілому й управління на місцевому рівні зокрема. І. Литвин відзначає, що до принципів взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на рівні компетенції варто віднести: диференціацію предметів ведення місцевих державних адміністрацій, територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування залежно

від адміністративно-правової природи цих органів і характеру об'єктів їхнього управління; комбінованість предметів ведення з метою здійснення ефективної управлінської діяльності; фіксованість компетенційної самостійності шляхом законодавчого закріплення різних предметів ведення в компетенції місцевих державних адміністрацій, територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади й органів локальної демократії [114].

Українська ситуація вимагає до принципів взаємодії місцевих органів виконавчої влади й органів локальної демократії віднести принцип взаємного делегування повноважень та судового врегулювання суперечок і розбіжностей між двома центрами публічної влади на місцях. І. Литвин визначає, що взаємодія між місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування здійснюється у таких формах: а) інституційних – створення спільних органів (координаційних, консультативних, дорадчих); б) правових – прийняття спільних актів, участь у розробці певних правових актів; в) організаційних – проведення спільних заходів (розширених колегій держадміністрацій, розширених засідань президій рад, семінарів, конференцій, «круглих столів», звітів перед громадами, перевірок тощо), участь посадових осіб місцевих держадміністрацій у засіданнях органів місцевого самоврядування чи депутатів і муніципальних службовців у роботі держадміністрацій; г) інформаційних – обмін інформацією з питань місцевого значення (листування, телефонні переговори, надсилання проектів рішень і копій прийнятих актів, застосування ЗМІ тощо); д) матеріально-фінансових – спільне фінансування проектів регіонального значення, створення спільних підприємств та організацій [114].

У процесі взаємодії між місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування використовується комплекс організаційно-правових методів, серед яких слід відзначити такі: а) прогнозування (соціально-економічного розвитку територій, факторів негативного впливу на суспільно-політичну й соціально-економічну ситуацію в регіоні); б) планування (бюджетне, організаційне, функціональне тощо); в) координація діяльності (органів у цілому чи їх структурних підрозділів, посадових осіб); г) погодження актів і рішень (досягнення консенсусу чи компромісу); ґ) вироблення спільних рішень (правового чи організаційного характеру); д) контроль за виконанням прийнятих рішень (у тому числі взаємний контроль); е) інформаційне забезпечення (попереднє, поточне, наступне); є) інструктування (за наявності знань чи досвіду, яких немає в контрагента); ж) делегування повноважень (за законом чи договором); з) матеріально-фінансове забезпечення прийнятих рішень (передача майна чи фінансових коштів); и) робота з кадрами (підготовка, перепідготовка, стажування тощо).

Взаємний зв'язок місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування очевидний, насамперед, тому, що в сукупності вони є органами публічної влади, які виконують загальну, єдину функцію – управління на місцевому рівні. Для ефективного здійснення цієї функції необхідна взаємна підтримка цих органів, узгодженість і єдина спрямованість їхніх дій. Отже, взаємодія, в аспекті досліджуваної проблеми, – це необхідний, об'єктивно зумовлений, законодавчо визначений взаємний зв'язок самостійних органів публічної влади; їхня взаємна підтримка; кооперація управлінських зусиль з метою здійснення узгодженого, дієвого й ефективного

управління справами (питаннями) місцевого значення. І. Литвин розглядає нормативне закріплення різних видів взаємодії місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування дає можливість виробити ефективну модель співвідношення їх повноважень, в основі якої лежить різна правова природа органів, що здійснюють публічну владу (управління) на місцях; виділення питань місцевого значення (ст. 140 Конституції) і загальнодержавного значення (ст. 17 Конституції); необхідність поєднання місцевого й державного інтересу; принципу централізації та децентралізації в державному управлінні [114].

Політико-юридичне значення терміна «делегування» полягає в тимчасовій передачі повноважень одних органів влади іншим, що зумовлює зміну компетенції як делегуючого органу, так і органу, якому повноваження було делеговане. Однак невідповідність норм чинного законодавства доктринальним тлумаченням змісту наведеної категорії є причиною того, що делегування на сьогодні є найбільш складним способом встановлення співвідношення повноважень. Відсутність тимчасовості та диспозитивності делегування повноважень стає на заваді встановленню гнучкості управління й найраціональнішого поділу праці в системі публічної влади, що є основним завданням, яке делегування повноважень має на меті досягти. І. Литвин пропонує чітко визначити межі державного втручання при здійсненні виконавчої влади на місцевому рівні. На нашу думку, на місцевому рівні держава має забезпечувати: виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади; дотримання законності та забезпечення правопорядку, додержання прав і свобод людини та громадянина; обороноздатність і

національну безпеку України; здійснення управління об'єктами державної власності; проведення фінансової, цінової та податкової політики; реалізацію політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту; екологічну безпеку, охорону природи і природокористування. Всі інші функції з управління на місцевому рівні мають здійснювати органи місцевого самоврядування [114].

Основними напрямками діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування повинна стати контрольна-наглядова функція («загальний нагляд», «контроль... за фінансовою діяльністю органів місцевого самоврядування»). На підставі проведеного аналізу чинного законодавства можна зробити висновок про те, що здійснення місцевими державними адміністраціями функції «контролю» щодо органів місцевого самоврядування не відповідає конституційним принципам самостійності й незалежності місцевого самоврядування. Варто внести зміни до Закону України «Про місцеві державні адміністрації», передбачивши право місцевих органів виконавчої влади здійснювати щодо органів і посадових осіб місцевого самоврядування заходи наглядового, а не контрольного характеру, а здійснення «державного контролю» передбачити щодо інших суб'єктів, які знаходяться на відповідній території. І.І. Литвин до основних принципів взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування зараховує такі: диференціація предметів відання місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування залежно від юридично-правової природи цих органів і характеру об'єктів їхнього управління; комбінованість предметів ведення з метою здійснення ефективної управлінської діяльності; фіксованість компетенційної самостійності шляхом законодавчого закріплення різних предметів

відання в компетенції місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування; узгоджена діяльність і взаємна підтримка; принцип взаємного делегування повноважень; можливість судового врегулювання суперечок та розбіжностей, що виникають у процесі взаємодії [114].

Таким чином, політична система в сучасній Україні поступово і повільно набуває рис інституційно спроможної демократії. У цьому контексті сталість локальних демократій сповільнюється перехідним станом Української держави у зв'язку із зовнішньою агресією на Сході. Тому вітчизняні локальні демократії перебувають перед викликом спроможності та достатності ресурсів для розвитку. Це стосується не лише матеріальних засобів, але й інтелектуального, кадрового лідерського та управлінського потенціалу. При цьому найважливішою рисою і потребою є наявність демократичної політичної культури, яка формує запит про спроможну локальну демократію.

Висновки до розділу 3.

Боротьба традиції та інновації в інституалізації демократії у країнах Центральної та Східної Європи виявила тенденцій до узагальнення основних рис функціонування локальних спільнот. Вживання концепту локальної демократії для опису політичних відносин на місцевому рівні було характерним для початкового періоду реформ. Посткомуністичні держави переходили від державного управління на місцях до самодостатнього політичного управління у локальних громадах. На сучасному етапі, коли країни Вишеградської четвірки, окремі країни колишньої Югославії, Румунія та Болгарія перебувають у складі ЄС, поняття «локальна демократія» можна

вживати у множині, зважаючи на повну спроможність та автономію локальних спільнот.

Чинником такого стану стало подолання суперечностей політико-правової легітимації в рамках політичного розвитку цих країн. Умовно політико-правові колізії можна поділити на три групи. До першої належать конституційно-правові колізії, у межах яких вступали у конфлікт місцеві постанови й розпорядження та Конституційні норми. До другої групи належать економіко-господарські колізії, у межах яких має місце протиріччя між бізнес-інтересами та можливістю їх реалізації. До третьої групи належать соціокультурні колізії, визначають представництво окремих етнічних груп на локальному рівні. Якщо політико-правові колізії першої та другої груп були розв'язані порівняно швидко, то етнічні протиріччя залишаються предметом обговорень або конфліктної взаємодії. Головними засобами та умовами розв'язання політико-правової легітимації стали наявність політичного консенсусу щодо вирішення спірних питань, вплив національних стандартів та європейських норм щодо усвідомлення необхідності модернізації політико-правових відносин.

Зазначена модернізація у контексті досвіду сучасної України вимагає уникнення відверто деструктивних дій, докладання спільних зусиль та планування розвитку локальної демократії. Велике значення у цьому контексті відіграє самоідентифікація політичних гравців локального рівня з місцевим порядком денним, локальним громадськими інтересами та бажанням досягти стану рівноваги навіть за умов певних поступок та шкоди власним інтересам. Збалансований розвиток локальної демократії пов'язаний із їх функціональною взаємодією на рівні взаємодії між громадами, реалізації спільних

проектів участі у лобістських практиках національному й міжнародному рівнях.

ВИСНОВКИ

1. Пошук передумов розвитку консолідованої демократії та шляхів укріплення демократичних інституцій призводить до

інтенсивного вивчення локальних політичних відносин у різних дисциплінарних перспективах. Науки публічного адміністрування намагаються надати локальним політичним процесам значення допоміжного механізму для легітимації управлінського процесу, вирішення конкретних завдань урядування, залишаючи за увагою специфіка групового та соціального представництва на локальному рівні. Правові дисципліни, вивчаючи локальна політику з позиції галузевого поділу законодавства не надають достатньої уваги проблема політичної суб'єктності на локальному рівні. Соціологічні дослідження, акцентуючи увагу на соціальній структурі місцевих громад залишають за рамками вивчення сутнісні проблеми політичних обговорень на локальному рівні. Політологічні наукові розробки намагається встановити політичні особливості локальної демократії у інституційному та процесуальному аспектах. Проблема політико-правової легітимації стає значущою саме в умовах демократичного транзиту, коли старі політичні інституції на локальному рівні втрачають свою чинність, а нові проходять процес формування. За таких умов явище політичної детермінації нормативних новацій постає наочним та таким, що дозволяє розкрити ключові аспекти розвитку локального політичного середовища. Актуальними методологічними підходами в цій предметній площині стають політико-правовий підхід, як базова основа пошуку зумовленості наповнення відносин між локальними політичними акторами та новим регулятивними життєдіяльності місцевих громад. Змагальність політичних відносин вносить суттєві корективи до змісту правових настанов щодо узгодження наявних соціальних, економічних та культурних інтересів на місцевому рівні. Як засвідчив досвід країн ЦСЄ, потребує зваженого

підходу проблема впливу політичного радикалізму, поміркованого ставлення до реалізації імперативів політичної доцільності у цілому. Таким чином, розв'язання політико-правової легітимації локальної демократії є процесом впровадження верховенства права у політичні відносини як на місцевому, так і на національному рівнях.

2. Концепт політико-правової легітимації у локальних демократіях охоплює сукупність політико-правових реалій та стан відносин, які склалися внаслідок політичних перетворень після повалення комуністичних режимів у країнах Центральної та Східної Європи. В центрі протиріччя законодавства та політичних інтересів всередині локальних громад опинилися питання регулювання земельних ресурсів та комунального майна, реалізації бізнес-інтересів та інвестиційних проектів. Легітимація також проявляється у спробах реалізувати європейські та світові норми демократичного представництва, свободи політичної діяльності, доступу до реалізації прав і свобод громадян. Отже, політико-правові колізії виникли як відповідь на невідповідність стану справ там нормами права. Розв'язання колізій є процесом забезпечення відповідності завдань локальних громад та існуючого національного законодавства.

Базовим рівнем політико-правової легітимації у країнах Центральної та Східної Європи стала модернізація виборчих систем, спроби їх уніфікації на основі національних реформ виборчого законодавства. Спроба застосувати пропорційну систему на локальному рівні нашкодили на протидію локальних політичних еліт та поставили питання про спроможність або неспроможність локальних політичних інститутів.

Другим напрямком політико-правової легітимації стало питання підпорядкування місцевих справ законодавчим нормам центрального рівня та регіональним центрам державної влади. У цьому контексті вирішальними виявилися процеси консолідації локальних громад, які зберігали консолідовану позицію, незважаючи на спроби інституцій державного управління зберегти контроль над самоврядною організацією.

Третім важливим напрямком політико-правової легітимації стало протиріччя між європейськими практиками та підходами й національними політичними традиціями і способами реалізації локальних політичних інтересів. Подолання цих невідповідностей було реалізоване на основі консультативної допомоги ЄС та формування зваженої позиції загальнонаціональних політичних сил у контексті реформ субсидіарності та децентралізації. У цілому розв'язання політико-правової легітимації надало Центральноєвропейським країнам досвід політичної співпраці, сприяло інституалізації громадянського суспільства на локальному рівні, формуванню зваженої системи представництва інтересів відповідно до кращих світових зразків демократичних політичних систем.

3. Інституційна структура політико-правових відносин полягає у формуванні особливих позицій політичних суб'єктів щодо застосування правових норм та тлумачення нормативних регулятивів у конкретних політичних ситуаціях місцевої політики. Політичні інститути локальної демократії, як свідчить досвід країн Центральної та Східної Європи від початку реформ формувалися як частина політики центральних установ: партій, загальнонаціональних громадських рухів та груп інтересів. Водночас після масштабних адміністративно-територіальних

реформ локальні та регіональні бізнес-еліти, державно-владні клієнти, зовнішньо-орієнтовані етнічні спільноти стали проявляти себе як політичні актори місцевого рівня без сильного зв'язку з центральними політичними інституціями. Після двох- трьох виборчих каденцій місцеві політичні актори у країнах Центральної та Східної Європи стали активними учасниками розробки національного законодавства, яке стосувалося місцевих питань, а також формування відносно незалежного локального порядку денного.

Наявність дієздатних інститутів представництва та управління забезпечила можливість трансформації політико-правових відносин з державного-орієнтованих на плюралістично-орієнтовані та децентралізовані. Реформи спрямовані на євроінтеграцію схвалювали локальну ініціативність та висування пропозицій щодо оптимізації законодавчих умов. У тих випадках правові акти коли заперечували будь-який вплив з боку локальних політичних акторів або процедура штучно обмежувала права локальних громад, політичні суб'єкти намагалися змінити ситуацію шляхом лобіювання локальних інтересів на центральному або на міжнародному рівнях. Першими прецедентами такої діяльності стали оскарження дій центральної влади у міжнародних судах. У цілому політико-правові відносини у локальних демократіях посткомуністичних країн здобули важливий імпульс для перетворень після прийняття країн Центральної та Східної Європи до складу ЄС. З цього періоду починається забезпечення відповідності місцевої політики із стандартами демократії країн «старої Європи». Зазначений процес триває і до сучасного етапу. Водночас він дає змогу артикулювати базові потреби у зміні правових документів згідно з офіційними каналами та визначеними процедурами.

4. Локальна система представництва політичних інтересів отримує увагу дослідників з політології через її велике значення для формування глобального політичного порядку денного розвитку місцевих громад. Як свідчить аналіз сталих демократій, представництво інтересів на локальному рівні зумовлює процеси формування громадянського суспільства через висловлювання позицій стосовно тих чи інших питань місцевого розвитку. Оскільки артикуляції інтересів передують процеси агрегування громадських груп, то на локальному рівні відбувається нова інституалізація мережі громадянської активності. В умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій можливості згуртування індивідів зростають. Електронні форми артикуляції політичних інтересів дозволяють деталізувати поточні потреби місцевих громад. Водночас досвід країн Центральної та Східної Європи засвідчує про певні особливості формування ресурсних та правових умов подібної активності. У цьому контексті виникає низка колізій, серед яких чільне місце посідають повноважність представників громадськості, формальна реєстрація, нормативи поведінки уповноважених посадовців місцевого самоврядування, зв'язок між громадськістю та партіями які з ними співпрацюють. Одним з проблемних моментів представництва політичних інтересів в рамках демократичної системи на локальному рівні стало розрізнення корпоративних та бізнес-інтересів та інтересів громадськості тощо. У цій ситуації виникло питання доступу громадян та їх об'єднань до засобів масової комунікації. Однак з розвитком Інтернет ці проблеми втратили актуальність. Специфіка формування системи представництва інтересів на локальному рівні також була пов'язана з впровадженням європейського законодавства, зокрема, у частині реалізації фінансової

допомоги з боку ЄС у межах розбудови інфраструктури й економічної співпраці. Погодження цих проектів із місцевими громадами також вимагало розбудови процедури організації публічних слухань та формування партнерських відносин між акторами різних рівнів. Дієвість системи представництва політичних інтересів на локальному рівні демонструється на основі таких параметрів, як швидкість просування відповідних політичних рішень, відкритість демонстрації інтересів, наявність інфраструктури публічних обговорень та консультацій.

5. Результативність політичних реформ у рамках демократичних трансформацій досліджується на основі комплексного аналізу стану політичної системи до та після модернізаційних реформ. На прикладі країн Центральної та Східної Європи можна побачити хронологічні межі початку демократичних перетворень там їх завершення у вигляді вступу країн вишеградської групи країн Балтії окремо балканських країн до НАТО та ЄС. Демократія локальна демократія виступає одним з індикаторів глибини та масштабів реалізованих реформ. Локальна демократія виступає передумовою горизонтальної співпраці країнами всередині ЄС. Локальна демократія як дієвий спосіб нічного впорядкування локальних спільнот в умовах децентралізації та політики субсидіарності виступає рейтинговою позицією для оцінки інвестиційної привабливості економічної та соціальної конкурентноздатності або інші держави. Дієвість локальної демократії визначаємо політики сталого розвитку успіх яка є визначальною інтеграційних проектів. Розбудова інфраструктури інфраструктури підвищення добробуту у межах інтеграційних об'єднань політико-правові колізії які виникають на шляху до розбудови повноцінна

громадянського суспільства на локальному рівні є формою прояву тих протиріччя на концептуальному та нормативному рівнях які потребують дизайнер розв'язання у контексті подальшого просування реформ модернізації та демократизації. Модель кожної конкретної країни залежить від загальної зрілості політичних інституцій усталеності демократичних практик. Політична активність громадян тощо у цілому подолання колізійне з це є ознакою інституційної спроможності політичних суб'єктів на локальному рівні які на певному етапі висувати можуть висувати пропозиція значення Власне бачення потреби та напрям перетворень. Європейська модель центральноєвропейська моделі подолання політико-правової винести колізійне з це виступає прикладами питання громадянської свідомості. Тематичні міркуваннями прагматичними теми міркування у контексті масштабних трансформаційних змін формування коаліції змін на локальному рівні виступає проявам не лише громадянської позиції але результатам реалізації конкретно Вектор реформ результати. Трансформація локальної демократії є такий стан справ за якого будь-яка ідея або прагнення можуть бути сцени використання інтересах інтереси споживачів публічних управлінських послуг, а будь-які зовнішні зміни зустрінуть адекватна реакція збоку демократичних інституцій.

6. Особливості формування локальний демократії в Україні пов'язані із специфікою посткомуністичні трансформації та демократичних реформ після Революції Гідності. Процеси децентралізації активізували формування локальної політики через зацікавленість політичних суб'єктів у закріпленні своїх позицій на електронному полі певних територій. Поява локальних політичних сил

в Україні, зокрема таких, як партія «УКРОП», партія «Удар», об'єднання Громадська сила була спричинена потребою у конвертації соціально-економічного впливу еліт на конкретні владні повноваження. Водночас порядок денний трансформації локальних спільнот залишається майже незмінним з початку демократизації України – з кінця 80-х років ХХ століття. До цих пріоритетів належить поява дієвих та фахових органів місцевого врядування, наявність активного громадянського суспільства, постійна політична участь та інклюзивність місцевих громад, наявність самодостатньої системи засобів масової інформації на локальному рівні. Політичні процеси в Україні продовжують детермінувати локальний рівень політичного представництва, вносячи до розгляду самоврядних органів питання, які стосуються загальнонаціонального розвитку.

Політико-правові колізії у місцевих громадах сучасної України пов'язані з процесами розбудови демократії. Невідпрацьованість механізмів представництва основних верств населення у місцевих радах призводить до однобічного відстоювання політичних інтересів окремими групами. Як наслідок, у процесах творення об'єднаних територіальних громад проявляє себе домінування окремих політичних сил, які контролюють найважливіші центри прийняття рішень. У центрі конфліктних обговорень залишаються питання розподілу земельних ресурсів, комунального майна, реалізації першочергових програми благоустрою за кошти місцевих бюджетів, формування транспортної інфраструктури, реконструкція комунального господарства тощо. Ці питання, з одного боку, вимагають вирішення, з іншого – вони становлять предмет законсервованого конфлікту у предметах відання, розподілу повноважень, сфери відповідальності на різних рівнях влади.

7. Можливості застосування досвіду Центральної та Східної Європи для подолання політико-правової легітимації у локальних демократіях сучасної України зростають як у контексті процесів децентралізації, так і на основі загального політичного клімату модернізації після Революції гідності. Процеси децентралізації змінили розстановку сил у місцевих радах в Україні, також вони спричинили прихід до влади команди реформаторів у багатьох населених пунктах. Водночас розв'язання політико-правової легітимації вимагає комплексного підходу, який полягає не лише в інвентаризації проблемних місць та вад правової регуляції життя локальних громад. Цей процес має включати формування консенсусу щодо першочергових подальших змін законодавства місцевих статутних документів регламентні роботи інститути місцевого самоврядування. Досвід країн Центральної та Східної Європи показав, що руйнування патрон-клієнтальної та корупційних систем однобічного домінування можливі лише за умови сильного та дієвого суспільства, прогресивної та незалежної системи судочинства та повної реалізації планів імплементації євроінтеграційних реформ.

8. Досвід країн Центральної та Східної Європи довів, що в локальних громадах існує можливість формування власного автентичного порядку денного незалежно від реальних процесів. Це вимагає зосередженості локальних політичних еліт на прагматичних проблемах своїх територіальних одиниць та населених пунктів. Європейська практика локальної демократії вважається найефективнішою в світі через встановлення балансу між політичними інтересами центрального регіонального та локального рівня. Формування партійних структур, здатних діяти як на парламентському,

так і на самоврядного рівнях, є підсумком тривалих демократичних трансформацій. Як наслідок, результати місцевих виборів в окремих країнах є більш важливими за парламентські. Можливість досягнення такого розвитку в Україні визначається не лише політичною волею, але й наявністю бази для політичних обговорень та зацікавленості наявних політичних акторів у співпраці. Формування дієвої локальної демократії в Україні є можливим за умови включення місцевого політичного розвитку до загального плану з модернізаційних реформ в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеенко А.Г. Городские советы Украинской ССР (1917-1920 гг.). К.: Изд-во Киев. ун-та, 1960. 160 с.
2. Алексиев Явор Местна демокрация? Какво е това? URL: <https://www.economic.bg/bg/news/9/mestna-demokratiya-kakvo-e-tova.html>
3. Аналітичний звіт за результатами моніторингу інструментів локальної демократії в громадах Донецької та Луганської областей. URL.: <https://dostupoint.org.ua/analitichni-zvit-za-rezultatami-monitoringu-instrumentiv-lokalnoi-demokratii-v-gromadah-doneckoi-ta-luganckoi-oblastey>
4. Андресюк Б. Самоврядування. Чого ми від нього очікуємо? // Віче. 2000. № 1. С. 40-47.
5. Ант А. Чи буде самоврядування в Україні європейським? // Віче. 1998. № 10. С. 48-60.
6. Асанов А. Світовий досвід вирішення проблеми розподілу повноважень між органами державної влади і місцевого самоврядування. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентіві України. 2000. Вип. 2, ч. 2. С. 10-17.
7. Астапова Т. О. Адаптація зарубіжного досвіду реформування діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Т. О. Астапова ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2010. 20 с.
8. Байрак С. Політична участь громадян республіки Польща на рівні місцевого самоврядування. URL:<http://social-science.com.ua/article/1100>.

9. Бальцій Ю. Ю. Громадянське суспільство й локальна (муніципальна) демократія. Актуальні проблеми держави і права. 2006. Вип. 29. С. 214–217.

9. Баркалова, О. (2010) Перші результати членства Угорщини в Європейському Союзі *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Серія Історія*. 18. 295 – 300.

10. Батанов О.В., В.В. Кравченко, Х.В. Приходько
Партисипативна демократія в системі місцевого самоврядування:
проблеми законодавчого регулювання
https://www.aspects.org.uaAOvVaw1D9DDR4-Xw0qO4hu9_gqTX

11. Бебик В. Феномен місцевої демократії. URL:
http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_48/bebyk_fenomen.pdf

12. Бебик В., Яцків М. Еволюція системи місцевого самоврядування в Польщі (на прикладі м.Шрьода Великопольська) *Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України*. 2001. № 1. С. 233-239.

13. Безсмертний Р. самоврядування. Конституційна модель і проблеми повноцінного функціонування. *Віче*. 1997. № 11. С. 45-56.

14. Бичек В. Співвідношення функцій державного управління та місцевого самоврядування в управлінні територіями в Україні. *Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України*. 2000. Вип. 2, ч. 3. – С. 9-14.

1. Біленко, Ю. (2012). Макроекономічні та інституційні фактори залучення прямих іноземних інвестицій та їхній вплив на економічне зростання країн центральної та Східної Європи *Вісник Львівського університету. Сер. : Міжнародні відносини*. 31. 218 – 230.

15. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний Т.В. Місцеве самоврядування в Україні: Муніципал. право.К.: Атіка, 2000. 303 с.

16. Богданов В.С. Ідея справедливості в соціальній політиці сучасної демократичної держави: політико-правовий вимір. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 58. С. 30–37.

17. Бойко Ю.В. європейські стандарти локальної демократії як важливий чинник муніципальної реформи в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. URL:https://www.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgibin%2Firbis_nbuv%2Fcgiirbis_64.exe23.pdf&usg=AOvVaw0bNso55KMMb1GOC6IUtIK7

18. Бойчун С. О. Електронна демократія як тенденція глобального політичного розвитку: автореф. дис. ...канд. політ. наук : 23.00.04 / С. О. Бойчун ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. К., 2010. 16 с.

19. Бондарчук І. Ділити не владу, а відповідальність: [Про практику роботи рад в обл.] Віче. 1997. № 6. С. 76-85.

20. Борденюк В. Деякі аспекти співвідношення державного управління та місцевого самоврядування в контексті реформи адміністративного права. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. № 1. С. 209-216.

21. Борденюк В. Деякі проблеми реформування інститутів публічної влади на місцях у контексті державної регіональної політики. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 2, ч. 1. С. 21-30.

22. Борденюк В. Деякі проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування у містах з районним поділом. Право України. 2001. № 2. С. 53-57.

23. Бориславська О. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні DESPRO. К.: ТОВ «Софія».2012. 128 с.

24. Бориславська, О., Заверуха І., Захарченко Е. (2012) *Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України*. К. : ТОВ «Софія» 18.

25. Бориславська, О., Заверуха І., Захарченко Е. (2012) *Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України*. К. : ТОВ «Софія» 79.

26. Боса Н. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування: взаємодія і протиріччя. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 2, ч. 2. С. 29-36.

2. Бочаров, С. (2009) Адміністративна реформа в Польщі як крок до інтеграції в Європейський Союз *Схід*. 4 (95). 94.

27. Була С. Локальна Демократія як фундаментальна категорія в актуалізації проявів інституціонально-правових модусів місцевого самоврядування : кореляція, формалізація та схематизація основних понять/С. Була, В. Гнатюк [Електронний ресурс] –

Режим доступу: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/politology/article/view/2789/2864>

28. Була С. Неінституційні механізми реалізації детермінант локальної демократії в Україні[Електронний ресурс] /С. Була – Режим доступу до ресурсу: <http://social-science.com.ua/article/794>

29. Бурін О. М. Проблеми впровадження концепції локальної демократії в Україні. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=752>
30. Бурін О. М. Проблеми впровадження концепції локальної демократії в Україні. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=752>
31. Буря К. М. Легітимація у локальних демократіях: досвід трансформації країн Центральної та Східної Європи //Європейський політико-правовий дискурс, 2018, Том 5, Вип. 3<https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-3/21.pdf> (Чехія)
32. Буря К. М. Локальна демократія: зарубіжна концептуальність та вітчизняна політична прагматика http://politicus.od.ua/2_2018/5.pdf
33. Буря К. М. Локальна демократія: специфіка трансформації у період посткомунізму <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/politology/article/view/7620/7608>
34. Буря К. М. Локальна демократія в сучасній Україні: передумови побудови національної моделі / К. М. Буря // Гілея: науковий вісник. - 2018. - Вип. 131. - С. 367-371. - Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_98.
3. Буря К. М. Політико-правовий підхід у дослідженні колізій в сучасних локальних демократіях. Грані. 2017. Т. 20. № 2. С. 26 – 31.
4. Бутирська І. Членство Угорщини в ЄС та її соціальні реформи Гілея: науковий вісник. 2014. 91. 395 с.
5. Василева Веселина ИПИ: Местната демокрация в страната се нуждае от фискална децентрализация URL:<https://www.investor.bg/analizi/85/a/ipi-mestnata-demokraciia-v-stranata-se-nujdae-ot-fiskalna-decentralizaciia-260049/>

35. Ваховський В. Партнерство громади і влади: [Розмова з міськ. головою про місц. самоврядування у Вінниці] Вінниц. газ. 2001. 7 груд.

36. Веніславський Ф.В. Політико-правова культура соціуму як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу України. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 3. С.223–225.

37. Власов В.Г. Політико-правовий механізм державного управління як основа міжнародних зв'язків регіонів. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 2. С.293–300.

38. Врегулювання місцевих референдумів: закордонний та вітчизняний досвід. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2013/vrehulyuvannya-amistsevyh-referendumiv-zakordonnyj-ta-vitchyznyanyj-dosvid/>

39. Гамбург Л. Магістральні і ратушні суди у самоврядуванні міст України-Гетьманщини XVII-XVIII ст. Право України. 2000. № 4. С. 110–114.

40. Гапоненко, Г. Шамара, І. Особливості туристичної політики Угорщини. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2013. 2. 126 – 130.

41. Гарашук І.В. До проблеми формування комітетів (комісій) муніципальних органів зарубіжних країн. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7652/1/Garashchuk_92.pdf

42. Гейда О. В. Види Територіальних громад в Україні та особливості їх правового статусу: загальна характеристика

URL:[https://www.irbisnbuv.gov.ua/_file_name%3DPDF%2Fevpe_2012_3\(3\)_4.pdf&usg=AOvVaw2pk0GFCBwIRoXi7D0fP5er](https://www.irbisnbuv.gov.ua/_file_name%3DPDF%2Fevpe_2012_3(3)_4.pdf&usg=AOvVaw2pk0GFCBwIRoXi7D0fP5er)

43. Гірник М. Європейська хартія місцевого самоврядування в правовому колі України: аналіз ситуації. Людина і політика. 2001. № 3. С. 139 – 143.

44. Глотов Б. Традиції місцевого самоврядування в культурно-цивілізаційному бутті українського народу. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентіві України. 2000. № 3. С. 392–395.

45. Головатий С.П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 К.: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2008. 44 с.

46. Головка І. В. Ліберальна демократія: умови формування та специфіка становлення: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / І. В. Головка ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2010. 19 с.

47. Головченко В., Корпань О. Конституційні принципи місцевого самоврядування. Право України. 1998. № 3. С. 14-17, 30.

48. Гончарова Н. Зарубіжний досвід здійснення державної регіональної політики. Зб.наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентіві України. 2000. Вип. 2, ч. 2. С. 46–49.

49. Горенко Л. Основні шляхи взаємодії районних державних адміністрацій та районних рад у вирішенні питань регіонального соціально-економічного розвитку. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентіві України. 2001. № 2, ч. 1. С. 75–77.

50. Граб В., Білик Ю. Місцеве самоврядування: закони і реальність. Віче. 1998. № 5. С. 32–40.

51. Григор'єв М.К. Взаємозв'язок соціальної екології, економіки і права: соціально-філософський аналіз: Автореф. дис... канд. філософ.

наук: Південноукр. держ. пед. ун-т (м. Одеса) ім. К.Д.Ушинського. О., 2003. 20 с.

52. Григорішен В. Європейська Хартія про місцеве самоврядування: проблеми державної регіональної політики та місцевого самоврядування в Україні. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 2, ч. 2. С. 9–12.

53. Григорьев В. Идеиные и институциональные истоки местного самоуправления в Украине (до середины XIXв.)Юрид. вестн.1998. № 2. С. 76 – 81.

54. Григорьев В.А. Местное самоуправление: Сравнит.-прав. анализ основ орг. и деятельности.О.: Юрид. лит., 2001.–195 с.

55. Григорьев В.А. Становление местного самоуправления в Украине: науч. изд.–О.: Юрид. лит., 2000.– 109 с.

56. Грицяк І. А. Правові та організаційні проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування [Текст] : дис...канд.юрид.наук:12.00.02 / Грицяк Ігор Андрійович ; АН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 1993. – 217 с.

57. Грузія на шляху розвитку місцевої демократії. URL: <http://decentralization.gov.ua/reform/item/id/104>

58. Гуцол А. Багато прав і обов'язків.Вінниччина. 1999. 26 січ.

59. Девемі Ж.-Ф. Місьцеве управління у Франції. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 2, ч. 2. С. 77–83.

60. Делімарський Р. Запровадження Магдебурзького права в Києві. Пам'ять століть.1997. № 4. С. 99–105.

61. Делімарський Р. Самоврядування Києва за Магдебурзьким правом у XV-XIX ст. Пам'ять століть. 1999. № 2. С. 16–35.

62. Делія Ю. Компетенційні спори: причини та шляхи їх подолання // Право України. 2000. № 6. С. 32–33.

63. Делія Ю. Місцеве самоврядування як суб'єкт конституційних правовідносин. Право України. 1999. № 11. С. 24–26.

64. Дем'янчук О. П. Піраміда Маслоу як методологія пояснення політичної участі. Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. 2012. Т. 134. С. 12–16.

65. Державне управління, державна служба, місцеве самоврядування / За заг. ред. О.Ю. Оболенського. Хмельницький: Поділля, 1999. 570 с.

66. До уваги виборців: [Вінниц. міська виборча комісія сповіщає про календар. строки основних орг. заходів з підгот. та провед. виборів депутатів місцевих рад та міського голови] Вінниц. газ. 2002. 22 січ.

67. Долецький З., Матий П. Гміни та повіти в системі місцевого самоврядування Польщі. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 2., ч. 1. С. 62–64.

68. Дробуш І. Розмежування функцій органів місцевого самоврядування та органів державної виконавчої влади. Право України. 2001. № 10. С. 20–24.

69. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Віче. 2000. № 3. С. 43–50.

70. Жорноклей В.А. За якими законами живе місцева влада?: [Думки депутата міськради Вінниці] 33 канал. 1999. 18 берез. С. 6.

71. Загороднюк В. Від самоорганізації до самоуправління: [Голова Мурованоктуриловец. райради про місц. самоврядування] Вінниччина. 2001. 20 листоп.

72. Задіяти резерви: [Про засід. координац. ради у м.Шаргороді з питань місц. самоврядування при голові облради Г.Калетнікові] Подолія. – 1999. 13 серп. (Спец. вип. газ. “П’ятниця”).

73. Законодавче забезпечення імплементації європейських стандартів місцевої демократії та транскордонного співробітництва URL:<http://www.golos.com.ua/article/297875>

74. Заяць І. Область: становлення сучасної регіональної політики в Україні.Право України.1997. № 6. С. 20 – 24.

75. Іванов А. Захистити знедолених – така мета: [Про діяльн. пост. коміс. облради] Розмову вів Г. Мазепа.Вінниччина.1998. 5 груд.

76. Іванюк В. Реформаційні процеси на регіональному рівні в Російській Федерації.Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України.2001. № 2, ч. 1. С. 52–57.

77. Інтернет та локальна демократія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу. URL:<http://e-demlab.org/ua/internet-ta-lokalna-demokratiya-profesor-andzhej-zibertovich.html>

78. Калетнік Г. Рада не повинна бути суто політичним органом. Вона має стати згуртованою командою однодумців.Вінниччина. 1998.24 квіт.

79. Калетнік Г. Ради – найбільша державотворча партія України: [З виступу голови облради на XII сес. Жмерин. райради] Вінниччина.2001. 5 січ.

80. Калетнік Г. Ради більше не будуть весільними генералами: [Голова Вінниц. облради про діяльн. депутат. корпусу] Подолія. 1998.3 верес.

81. Каменский а. Взгляд на историю местного управления.Полис. – 2000. № 5. С. 27 – 31.

82. Кампо В. Український муніципалізм: історія і сучасність // Хроніка 2000. 1998. Вип. 27/28. С. 492 – 504.
83. Кампо В.М. Місцеве самоврядування в Україні / НАН України. Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького.К.: ІнЮре, 2000. 33 с.
84. Качковський Л. Політична еліта та демократичні віча в Київській Русі. День. 2000. 25 лют. С. 8.
85. Кириченко Л. Народовладдя і місцеве самоврядування в Україні.Право України. 2001. № 6. С. 99-101.
86. Кіселичник В. Про надання українським містам у XIV-XVII ст. Магдебурзького права.Право України. 1996. № 9. С. 82-84.
87. Кіш, Є. (2013) Особливості формування громадянського суспільства Угорщини у ХХ столітті *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Історія.* 1. 99 – 103.
88. Буроменський, М., Закоморна, К. До питання про методологію дослідження проблем конституційного розвитку постсоціалістичних країн Східної Європи (на прикладі пострадянської доктрини) *Вісник Академії правових наук України.* 2013.1.100–113.
89. Кіш Є. Політичні цінності громадянського суспільства Угорщини *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса.* 2014. 4 – 5. 362 – 376.
90. Коваленко О. Ми знову обиратимемо 50 депутатів: 3 сес. міськради 23 скликання.Вінниц. газ. 2002. 15 січ.
91. Коваль О. Місцеві органи державної виконавчої влади: структура, повноваження та компетенція в умовах регіоналізації України // Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 2. Ч. 1. С. 82-85.

92. Коваченко А. До питання про місцеві органи влади України другої половини XVIII ст. Вісн. Акад. правов. наук України. 1999. № 3. С. 54-63.
93. Козюра І. Мале місто: шлях до самоврядності. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 2, ч. 2. С. 106-113.
94. Козюра І. Навчання депутатів місцевих рад: (Досвід Канади) // Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 3. С. 230-233.
95. Козюра І. Формування регіональних самоврядних структур Центральної Канади. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 2, ч. 2. С. 193-200.
96. Козюра І. Шлях до місцевого самоврядування: приклад західних провінцій Канади. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. № 3. С. 407-413.
97. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування. К.: Юрінком Інтер, 2000. 502 с.
98. Комзюк Л. Реформа регіонального та місцевого самоврядування в Польщі: досвід для України. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 2, ч. 1. С. 107-112.
99. Коник С. Місцеві органи державної виконавчої влади української держави 1918 р.: структура, повноваження та компетенція. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 2, ч. 1. С. 306-312.
100. Конституція України: Прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. К.: «Просвіта». 1996. 80 с.

101. Копань О.В. Правові проблеми організації самоврядування в Україні. К.: Оріяни, 2001. 143 с.

102. Корженко В. Роль та можливості місцевого самоврядування в українському суспільстві. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 2, ч. 2. С. 130-132.

103. Косаківський Л., Делімарський Р. Магдебурзьке право в Києві: Історія і сучасність. Віче. 1999. № 5. С. 133-141.

104. Косінський В. Процесуальні особливості здійснення повноважень органами місцевого самоврядування. Право України. 2000. № 5. С. 17-19.

105. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні. К., 2001. 176 с.

106. Кращі практики в місцевому самоврядуванні України. К., 2000. 66 с.

107. Крестаєва Ю. Місцеве самоврядування в Україні: політико-правове оформлення. Нова політика. 2001. № 6. С. 50-53.

108. Криворучко Д. Українська модель місцевого самоврядування: проблеми становлення. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 2, ч. 2. С. 41-44.

109. Куйбіда В. Становлення демократичних засад місцевого самоврядування // Економіка України. 2000. № 10. С. 14-21.

110. Куйбіда В. Функції місцевого самоврядування в Україні: аналіз і прогноз. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. № 1. С. 294-299.

111. Куйбіда В., Чушенко В. Поняття місцевого самоврядування в Україні. Право України. 1998. № 5. С. 17-21.

112. Лаврик В. Місто, а в ньому ради: [Пробл. район. рад в системі місц. самоврядування] Уряд. кур'єр. 2000. 11 січ. С. 5.

113. Лендшел М. Аналіз місцевої політики у постсоціалістичних суспільствах Центральної та Східної Європи у західній науці. URL: <http://Dspace.Uzhnu.Edu.Ua/Jspui/Bitstream/Lib/8032/1/Аналіз%20місцевої%20політики%20у%20постсоціалістичних%20суспільствах.pdf>

114. Литвин І.І. Адміністративно-правове регулювання взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07.Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2009. 19 с.

115. Литвиненко І. Форми реалізації конституційного права громадян на участь у місцевому самоврядуванні. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. № 1. С. 225-235.

116. Літвін Л. А. Політико-правове регламентування забезпечення гендерної рівності в Україні. Політологічні записки. – 2012. – № 6. URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_27.

117. Максакова, Руслана Миколаївна. Вибори до органів місцевого самоврядування: проблеми теорії і практики [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.02.НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2003. 223 арк.

118. Мамонтова В. Особливості місцевого самоврядування в Україні. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 2, ч. 2. С. 151-154.

119. Марчак О.М. Демократичний транзит у посткомуністичних країнах: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02.Одес. нац. юрид. акад. О., 2007. 17 с.

120. Мельниченко В. Особливості й проблеми визначення правового статусу виборних посадових осіб місцевого самоврядування. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентіві України. 2000. Вип. 1, ч. 1. С. 317-322.

121. Мельниченко В.І. Безпосередня демократія як складова і чинник демократичного врядування в Україні <http://academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/28.pdf>

122. Мироненко О. Ради генеральної старшини у самоврядуванні українського козацтва. Вісн. Акад. правов. наук України. 1999. № 1. С. 118-134.

123. Місцеве самоврядування в Україні: (Закон, практика, пробл.) / Упр. по зв'язках з органами влади і органами місц. самоврядування апарату Верхов. Ради. К.: Парлам. вид-во, 2000. 143 с.

124. Мішина Н. Організаційна форма місцевого самоврядування “рада – голова” в Україні та в США. Юрид. вестн. 2001. № 1. С. 124-127.

125. Мойсієнко В. Становлення місцевого самоврядування в Україні // Історія в шк. України. 1999. № 4. С. 14-18.

126. Момонт Ю. Соціально-економічна діяльність органів місцевого самоврядування у Великобританії. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентіві України. 2000. Вип. 2, ч. 2. С. 155-160.

127. Москаленко О. М. Методологія дослідження теоретичної моделі випереджаючого економічного розвитку в сучасній політичній економії. Економіка розвитку. 2013. № 3. С. 16-20.

128. Муніципальне право України: Підруч. / За ред. В.Ф.Погорілка, О.Ф.Фрицького. К.: Юрінком Інтер, 2001. 351 с.

129. Муніципальний рух України: досвід та перспективи розвитку: Зб. матеріалів і док. К.: Логос, 2000. 262 с.

130. Мурашин О.Г. Акти прямого народовладдя у правовій системі: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2001. 34 с.

131. Мягченко М. Загальнотеоретичні засади діяльності органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні. Право України. 2000. № 7. С. 18-20.

132. Наврузов Ю. Категорія “громада” в сучасному лексиконі місцевого самоврядування. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 1. С. 272-289.

133. Некряч А. І. Розвинена місцева демократія – гарант входження України до європейського цивілізаційного простору (політологічний зріз). Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_26.

134. Нескоромний О. Місцева рада вирішила. Віче. 2000. № 8. С. 86-96.

135. Нинюк І. Додержання етичних норм – головна умова формування кадрової служби органів виконавчої влади та самовряд. структур у республіці Польща. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. № 1. С. 299-306.

136. Нинюк І. Розвиток самоврядних структур та місцевої адміністрації – польський досвід. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. № 2. с. 379-391.

137. Ніколаєв О. Т. Матриця місцевого самоврядування в Україні: моделювання, можливості, прогнозування: дис... канд. політ.

наук: 23.00.02.Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. О., 2003. 209 с.

138. Орзіх М. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування.Юрид. вестн. 2000.№ 2. С. 101-107.

139. Павленко С. Головне – законність і правопорядок.Віче. 2000. № 8. С. 110-113.

140. Партиципативна демократія та обґрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/153nor_small1.pdf

141. Пархоменко В. Союзники і попутники територіальних громад: Місц. самоврядування у виборч. програмах партій.Голос України. 2001. 7 груд. С 4.

142. Піч Р. Магдебурзьке право в Україні [XV-XIX ст.].Укр. світ. 1996. № 1/3. С. 37-39.

143. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

144. Посібник з питань партиципативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні. Під ред.В.В. Толкованова. Київ: Крамар, 2011. 199 с.

145. Приступа М. Основні напрями розвитку місцевого самоврядування в умовах адміністративної реформи.Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 2, ч. 1. С. 26-31.

146. Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України: Станом на 1 берез. 2000 р. К. 2000. 63 с.

147. Про День місцевого самоврядування: Указ Президента України... 25 листоп. 2000 р. Уряд кур'єр.2001. 2 груд.; Голос України.2000.7 груд.

148. Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування: Указ Президента України... 30 серп. 2001 р. Офіц. вісн. України. 2001. № 36. Ст. 1658; Уряд. кур'єр. 2001. 4 верес.

149. Про забезпечення діяльності Міжвідомчої комісії з питань місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України... 20 черв. 2000 р. № 1001.Офіц. вісн. України.2000. № 25. Ст. 1061.

150. Про загальний склад Вінницької обласної ради 4 скликання, що обиратиметься 31 березня 2002 р.: Рішення Вінниц. облради № 532 від 10 січ. 2002 р. Вінниччина. 2002. 15 січ.

151. Про затвердження порядку контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України... 9 берез. 1999 р. № 339.Офіц. вісн. України. 1999. № 10. Ст. 390.

152. Про календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. 31 берез. 2002 р.: Постанова Центр. виборчкоміс. № 1 від 4 січ. 2002 р. Вінниччина. 2002. 18 січ.

153. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України: Станом на 5 берез. 2001 р.: Офіц. вид. / Верхов. Рада України. К.: Парлам. вид-во, 2001. 68 с.

154. Про міську виборчу комісію по виборах депутатів міської ради та міського голови: Рішення міськради від 11 січ. 2002 р. Вінниц. газ. 2002. 15 січ.

155. Про Національну Раду з узгодження діяльності загальнодержавних і регіональних органів та місцевого самоврядування: Указ Президента України... 13 груд. 2000 р. Офіц. вісн. України. 2000. № 51. Ст. 2193; Уряд кур'єр. 2001. 24 січ.

156. Про обласну виборчу комісію по виборах депутатів Вінницької обласної ради 4 скликання: Рішення Вінниц. облради №533 від 10 січ. 2002 р. Вінниччина. 2002. 15 січ.

157. Про Положення про Національну Раду з узгодження діяльності загальнодержавних і регіональних органів та місцевого самоврядування: Указ Президента України... 25 січ. 2001 р. Офіц. вісн. України. 2001. № 5. Ст. 173.

158. Про Положення про фонд сприяння місцевому самоврядуванню України та склад його правління: Указ Президента України... 5 трав. 1996 р. Уряд. кур'єр. 1996. 13 черв.

159. Про призначення чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів у 2002 р.: Постанова Верхов. Ради України... 4 жовт. 2001 р. Офіц. вісн. України. 2001. № 41. Ст. 1842; Голос України. 2001. 11 жовт.

160. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України... 15 лип. 1997 р. Офіц. вісн. України. 1997. № 29. С. 8; Уряд. кур'єр. 1997. 24 лип.; Голос України. – 1997. – 19 лип.

161. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України... 7 лип. 2001 р. // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 26 – Ст. 1151; Уряд. кур'єр. – 2001. – 4 лип.; Голос України. – 2001. – 10 лип.

162. Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів: Закон України... 4 лют. 1994 р. Відом. Верхов. Ради України. 1994. № 24. Ст. 180; Голос України. 1994. 25 берез.

163. Про схвалення Концепції щодо внесення змін до Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації»: Розпорядження Кабінету Міністрів... 1 берез. 2001 р. № 69-р.Офіц. вісн. України. 2001. № 10. Ст. 471.

164. Про утворення багатомандатних виборчих округів по виборах депутатів Вінницької обласної ради 4 скликання: Рішення обл. виборч. коміс. по виборах депутатів Вінниц. обл. ради 4 скликання від 14 січ. 2002 р. Вінниччина. 2002. 18 січ.

165. Про утворення виборчих округів по виборах депутатів Вінницької міської ради та міського голови // Вінниц. газ. – 2002. – 24 січ.

166. Проблеми малих міст України: розвиток самоврядування і реформування місцевого господарства в контексті національних традицій і світового досвіду: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Золочів. –Львів, 27-28 трав. 2000 р.). Л.: Вид-во громад.-політ. журн. “Державність”, 2000. 228 с.

167. Прозора влада, взаємодія із громадою та стейкхолдерами. технології участі у прийнятті рішень. URL: <http://novakraina.org/regiones/prozora-vlada-vzaiemodiya-iz-gromadoyu-t>

168. Пройшли реєстрацію: [Місц. осередки політ. партій, громад. орг. для участі у виборах депутатів облради 4 скликання] Вінниччина. 2002.29 січ.

169. Прокопа І. Сільські поселення в системі місцевого самоврядування.Право України. 1998. № 7. С. 12-19.

170. Прокопович В. Під золотою корогвою: [Про Магдебурзьке право в Києві] Хроніка.2000. 1998. Вип. 27/28. С. 121-140.

171. Прусецький В. Конституційно-правові засади регулювання місцевого самоврядування за управлінським та європейським законодавством. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України.2001. № 2, ч. 2. С. 21-26.

172. Радько П. Г. Вивчення політики державотворення: методологія аналізу. Грані. 2015. № 6. С. 192-197.

173. Рейда В. Культура взаємовідносин державних органів влади та місцевого самоврядування. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 2, ч. 1. С. 99-102.

174. Референдуми в Європейському Союзі / О. Чебаненко, О. Гришук, Н. Колодяжна, А. Євгенєва; За ред. Д. С. Ковриженка. К. : ФАДА, ЛТД, 2007. 186 с.

175. Розпутенко І. Досвід запозичень органів місцевого самоврядування Великобританії. Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. Вип. 1. С. 256-264.

176. Романов В. Теоретико-методологічні аспекти аналізу історичного досвіду реформ місцевого самоврядування. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. № 3. С. 386-388.

177. Руснак Б. Місцеве самоврядування. пора змінити декорації. Віче. 2000. № 2. С. 18-28.

178. Савіовський М. Субсидіарність і європейська політико-правова ментальність. Вісник Академії управління МВС. 2010. № 4(16). С.45–51.

179. Савостенко О. Офіційний ВЕБ-сайт облдержадміністрації – складова інформаційної моделі управління регіоном // Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 3. с. 234-239.

180. Самоврядування та самоорганізація територіальних громад: Матеріали наук.-практ. конф. Львів, 24-25 черв. 1999 р. Редкол. Б. Ковальчук та ін.Л., 1999.206 с.

181. Саханенко С. Місто як політико-управлінська система.Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. № 3. С. 395-403.

182. Саханенко С. Самоорганізація громадян за місцем проживання у системі місцевого самоврядування.Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. Вип. 2. С. 140-151.

183. Семенда Г. Головні пріоритети: [Голова Бершад. райради про місц. самоврядуваня в Україні, в т.ч. в р-ні] Вінниччина. 2001. 2 листоп.

184. Семінар, якого досі ще не було: [Семінар-нарада у Вінниці “Про місц. самоврядування в Україні”] Вінниччина. 1998. 3 листоп.

185. Скрипнюк О. Місцевий референдум як форма забезпечення реального народовладдя.Вісник Національної академії правових наук України. 2015. №1. С. 37–44.

186. Слінько Т.М. Транспарентність влади та політико-правова культура громадян.Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 3. С.258–260.

187. Стан локальної демократії в містах України: роль громад та органів місцевого самоврядування. Аналітичний звіт за підсумками виконання проекту .Моніторинг діяльності органів місцевого самоврядування у сфері розвитку локальної демократії. / Під редакцією

В. Брудного, А. Крупника, О. Орловського. – Одеса: ХОББІТ ПЛЮС, 2008. 168 с.

188. Степаненко А. Все по місцеве самоврядування: [З міжнар. семінару “Роль та місце місц. самоврядування під час перехід. періоду, муніцип. власність та керування місц. фінансами у Вінниці”] Вінниц. газ. 1997. 9 груд.

189. Сторожук І. Місцеве управління: поняття та проблеми. Вісн. укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 2, Ч. 2. С. 33-38.

190. Сулима О. У міцного кореня крона міцна: [Щодо місц. самоврядування в обл.] Вінниччина. 2001. 2 берез.

191. Сулима О. Великий чоловік – громада: [Про сходи громадян Вінниччини] Подолія. 2001. 10 берез.

192. Татусяк С. Місцеве самоврядування не терпить інертності: [Про взаємодію райдержадмін. та органів місц. самоврядування Вінниц. обл.] Подолія. 1999. 14 січ.

193. Татусяк С. Вибирай. але не програй...: [Про політ. аспект майбут. виборів] Вінниччина. 2001. 26 жовт.

194. Ткач, Д. (2014) Влада та опозиція в Угорщині – зміна облич чи зміна курсу? *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2. 75 – 90.

6. Ткач, Д., Цибух В. Туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку держави (на прикладі досвіду Угорщини та Греції) *Наукові праці МАУП*. 2016.50. 48 – 52.

195. Ткачук А., Саєнко Ю., Привалов Ю. Місцеве самоврядування в Україні. Розбудова держави. 1997. № 8. С. 71-83.

196. Ткачук А.Ф. Місцеве самоврядування: світовий та український досвід: Посіб.К.: Заповіт, 1997.186 с.

197. Українське самоврядування: як його багато в Європі.Визвол. шлях. 1998. № 9.С. 1053-1055.

198. Український муніципальний рух: 10 років поступу: Зб. матеріалів та док.К.: Логос, 2001.413 с.

199. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / С. М. Серьогін, Ю. П. Шаров, Є. І. Бородін, Н. Т. Гончарук [та ін.] ; за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2016. 276 с.

200. Філик Н.В. Державно-правові засади громадянського суспільства: Автореф. дис... канд. юрид. наук: Нац. акад. внутр. справ України. К. 2004. 19 с.

201. Фісун О. А. Демократія і неопатримоніалізм у сучасних теоріях політичного розвитку: автореф. дис... д-ра політ. Наук. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф.Кураса НАН України. К., 2009. 34 с.

202. Фліс Т. Регіональне самоврядування в Польщі. Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 2. Ч. 1. С.57-61.

203. Цветкова Г. Повноваження функціонування місцевого самоврядування в Росії.Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 1. С. 308-312.

204. Чекаленко Л. Демократія Центрально-Східної Європи. URL: <http://personal.in.ua/article.php?ida=407>

205. Черноног Р.А. Держава і громадянське суспільство: соціокультурні аспекти розвитку: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. К., 2003. 20 с.

206. Чиркін А. Аналіз системи місцевого самоврядування Угорщини в світлі положень Європейської Хартії місцевого самоврядування *Форум права*. 2015.1. 350–355.

207. Чорний М.Г. Вплив ідей лібералізму на формування української політико-правової думки: Автореф. дис... канд. юрид. наук: Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2005. 19 с.

208. Шаров Ю. Моделювання комплексу потреб територіальної громади й стратегічної відповідальності органу муніципального управління // Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. № 4. С. 264-274.

209. Шаров Ю. Стратегічне планування й успішність самоврядування.Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2000. Вип. 1. С. 295-308.

210. Шиба, О. М. Крайове самоврядування на Буковині (1861 - 1914 роки) [Текст] : дис...канд. юрид. наук: 12.00.01 / Шиба Олександр Михайлович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 1995. -180 с.

211. Шубін С. Методологія та технології підготовки даних до політичного маркетингового аналізу в державному управлінні.Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. Вип. 2. С. 107-115.

212. Шубін С. П. Проблеми політичного PR у державному управлінні та методологія їх вирішення.Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 1. С. 336-345.

213. Шупик Д.С. Вплив європейських стандартів локальної демократії на формування системи муніципально-правових норм. URL: <https://pdf&usg=AOvVaw3Z4mwriv3QqIVyBLuWAWGGR>

214. Щербина В. Київ у документах Магдебурзького права. Пам'ять століть. 1999. № 2. С. 54-79.

215. Яворовенко М. Час вибору – вибір часу!: [Про майбут. вибори до рад. всіх рівнів і позиція жителів обл.] // 33 канал. – 2001. – 22 серп. – С. 18.

216. Яременко Т. Роль місцевих органів виконавчої влади в забезпеченні права громадян на звернення (за матеріалами Вінниц. обл.) Зб. наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. Вип. 2, Ч. 2. С. 281 – 286.

217. Яскевич А. Програма Всеохоплюючої інституційної розбудови та європеїзація державного управління країн Східного партнерства *Аналітика і влада*. 2012.6. 162 – 169.

218. Яцунська О. Дизайн – він і для самоврядності дизайн: [Світ. досвід та орг. місц. влади в Україні] // Віче. – 2001. – № 7. – С. 60-73.

219. Яцунська О. Місцеве самоврядування. Історико-правові аспекти світового та українського досвіду. Віче. 2000. № 7. С. 39-48.

220. Adelin Dumitru #partidenoi: Democrație Directă România URL: <http://www.inovarepublica.ro/partidenoi-democratie-directa-romania/>

221. Baldersheim H. Local Democracy in Post-Communist Europe. H. Baldersheim, M. Illner, H. Wollmann., Macmillan, London 2003. 338 с.

222. Beetham D. Theorising democracy and local government. Rethinking Local Democracy (eds.) King, D. and Stoker, G. Macmillan, London, 1996. P. 28 – 49.

223. Bengtsson H. and Paul Scruton How Europeans are losing trust in local democracy. URL: <https://www.theguardian.com/news/datablog/2016/oct/15/how-europeans-are-losing-trust-in-local-democracy>

224. Čapková S. Slovakia: Local Government: Establishing Democracy at the Grassroots The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe. Ed. by F. Hendriks, A. Lidström, and J. Loughlin. Bratislav. 2012. 456 p.

225. Cools M. Local and regional democracy in Switzerland Monitoring Committee. Rapporteurs: Belgium (L, ILDG), Republic of Moldova (R, EPP/CCE) URL: <https://rm.coe.int/local-and-regional-democracy-in-switzerland-monitoring-committee-rappo/1680750d61>

226. Democrația în România, la cel mai scăzut nivel din ultimul deceniu, potrivit The Economist URL: <https://specialarad.ro/democratia-in-romania-la-cel-mai-scazut-nivel-din-ultimul-deceniu-potrivit-the-economist/>

227. Democracy Support Fact Sheets [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://www.alda-europe.eu/public/publications/168-EPD-Fact-Sheet-Local-democracy-1.pdf>

228. Fekete Éva G. Mihály Lados Edit Pfeil Zsolt Szoboszlai Size of Local Governments, Local Democracy and Local Service Delivery in Hungary URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.197.8521&rep=rep1&type=pdf>

229. Fox J. Decentralizing Decentralization: Mexico's Invisible Fourth Level of the State Chapter 7 in Accountability Politics: Power and Voice in Rural Mexico, Oxford: Oxford University Press, 2007. 464 p.

230. Hoffman I. A helyi közügy fogalmának értelmezéséről ld. részletesen.: Néhány gondolat a helyi közügy fogalmának értelmezéséről – a bírósági joggyakorlat tükrében. Közjogi Szemle 2010/4. S.26-32

231. Koprić I. Noviji razvoj lokalne demokracije u Hrvatskoj Hrvatska i komparativna javna uprava : časopis za teoriju i praksu javne uprave, Vol. 15 No. 2, 2015.S.22 –27.

232. Kvaliteta lokalne demokracije
URL:<https://administratiopublica.wordpress.com/2018/02/16/kvaliteta-lokalne-demokracije/>

233. Lazăr I. Democrația locală în România - evoluție, context și perspective Review of Juridical Sciences / Revista de Stiinte Juridice . 2014, Vol. 25 Issue 1, p230-239.

234. Lokalna i regionalna demokracija u Hrvatskoj Izvješće i preporuke Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Europe
URL:https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwii8oGS6p_gAhXtkosKHZhcAKgQFjADegQIBxAC&url=https%3A%2F%2Fhrcak.srce.hr%2Ffile%2F199588&usg=AOvVaw2BVrzHDkjtk9SZSCFoNUi

235. Local democracy in the process of transformation: Has the call for citizen participation reached city councilors? The case study of Turku in Finland. URL: http://spa.gu.se/digitalAssets/1552/1552416_salminiitty--norkom2015.pdf

236. Parker S. Taking Power Back: Putting people in charge of politics. /S.Parker United Kingdom: Policy Press.Palmer, G., & Butler, A. 2017. A Constitution for Aotearoa New Zealand. URL: <http://constitutionaotearoa.org.nz>

237. Pereira A. Torres Devrim Çukur Local and regional democracy in HungaryURL:<https://rm.coe.int/168071910d>

238. Posner P. W. Local Democracy and the Transformation of Popular Participation in Chile. *Latin American Politics and Society*-2004-№ 46. p. 55–81.

239. Premat Christophe The transformation of local democracy through the use of semi-direct democracy procedures in France and Germany URL:<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00156904>

240. Pro- democratie in comunitatile locale URL:http://www.apd.ro/ro_RO/clubapd-cnc/pro-democratie-in-comunitatile-locale-2

241. Reid M. Saving local democracy: An agenda for the new government URL:Режим доступа: <http://briefingpapers.co.nz/saving-local-democracy/>

242. Reid M. Saving local democracy: An agenda for the new government. URL: https://thepolicyobservatory.aut.ac.nz/__data/assets/pdf_file/0020/144470/Mike-Reid-Saving-Local-Democracy-February-2018.pdf

243. Ravlic S. Osvrt na stanje lokalne demokracije u Hrvatskoj URL:<https://tripalo.hr/osvrt-na-stanje-lokalne-demokracije-u-hrvatskoj/>

244. Siket J. A helyi, területi önkormányzatok közigazgatási autonómiája Magyarországon. Történeti és nemzetközi kitekintéssel, figyelemmel a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájára. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3950/1/Siket_Judit_ertekezes.pdf

245. Shakespeare D. Regional democracy in the Slovak Republic URL:<https://rm.coe.int/168071a6a0>

246. Subnational governments around the world. Structure and finance; A first contribution to the Global Observatory on Local Finances. OECD/UCLG (2016). URL: <http://www.uclg-localfinance.org/node/256>

247. Towards Better Local Regulations/ Productivity Commission, 2013/
URL: <https://www.productivity.govt.nz/inquiry-content/1510?stage=4>

248. UNPD. 2004. Decentralised Governance for Development: A Combined Practice Note on Decentralisation, Local Governance and Urban/Rural
Development URL:http://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/democratic-governance/dg-publicationsfor-website/decentralised-governance-for-development-a-combined-practice-note-on-decentralisation-localgovernance-and-urban-rural-development/DLGUD_PN_English.pdf

249. Wójcik A. Польща Профіль країни Нації в транзиті 2018.
URL:<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/poland>